CİNSELLİKTEN DİNSELLİĞE EROTİZM

GEORGES BATAILLE

IDÉE FIXE

KELEBEK
ARGES

GEORGES BATAILLE

CİNSELLİKTEN DİNSELLİĞE
EROTİZM

CİNSELLİKTEN DİNSELLİĞE EROTİZM
GEORGES BATAILE

cinsellikten dinselliğe erotizm ADLI FRANSIZCA BASKISINDAN
dilimize çeviren BORA AKAD
redaksiyon YAŞAR İLKSAVAŞ
sayfa tasarımı GÜLPERİ ŞENGÜN
montaj DİLFİRAZ DEĞERLİ
kapak resmi ve tasarımı YÜKSEL ÇETİN
kapak filmi OLUŞUR GRAFİK
kapak baskı SEÇİL OFSET
birinci baskı EKİM 2006
iç baskı ve cilt EKO MATBAASI
2. matbaacılar sitesi f blok 2. normal kat
no:8 topkapı/ist. tel: 0212 612 36 58

COPYRIGHT © Les ÉDITIONS DE MINUIT.

BU KİTABIN TÜRKİYEDEKİ YAYIN HAKLARI
YAYINEVİMİZ TARAFINDAN SATIN ALINMIŞTIR.

ISBN 9944-67-027-8

AB KİTAPÇILIK VE DAĞITIMCILIK LTD. ŞTİ
çağaloğlu yokuşu evren han no 33 kat 2 34440 çağaloğlu-istanbul
tel 512 97 42 - 526 84 40 fax 512 91 33
WEB: www.kaleebeayyinevi.com - E. POSTA: info@kaleebeayyinevi.com

MICHEL LEIRIS' ye

ÖNSÖZ

İnsanın ruh yapısı çok şaşırtıcı dürtülere eğilimli; sürekli kendi kendisinden korkuyor, erotik davranışları kendisini dehşete düşürüyor, erdem tiksintiyle hazdan kaçınıyor: kendisinin ve hazzın itiraf edilmesi güç tutkularının aslında bütünleyici olduklarını görmezlikten geliyor!

Bununla birlikte, terbiyelilikten şehvete kadar uzanan sınırlar içinde, insan ruhunun aslında bir bütün olduğunu görmek mümkün.

Ben de konuya, bu, birbirine tümüyle karşıt iki davranışın ahenkli bir işbirliği içinde olduklarını gözlemlediğim bir bakış açısından yaklaşıyorum. Birini diğerinin varlığıyla kısıtlamaktan ziyade, birbirlerine olan karşıtlıklarında, nihai bir benzeşme, yakınlaşma olasılığı bulmaya çalışıyorum.

İnsanın, kendi korkularının üstesinden gelmediği sürece, feraha çıkacağına inanmıyorum. Ama bu, insanın, korkulacak hiçbir şeyinin kalmayacağı ve cinselliğin ve ölümün sadece yeknesak bir mekaniğin süreçleri olduğu bir dünyaya kavuşacağı anlamına gelmiyor tabii; ancak insanın, korkularını yenebileceğini, korkularına cesurca baş kaldırabileceğini düşünüyorum.

İnsanın, kendi kendini tanımıyor oluşunun, bu güne değin kendini sınırlayan çelişkisinden kurtuluşunun yolu da, zaten bu başkaldırıdan geçiyor.

Öte yandan, ben de, benden öncekilerinin bu doğrultuda yaptıkları çalışmaların ardından yürüyorum.

Benim bu çalışmamdan çok daha evvel, erotizm, "ciddi bir araştırmacının" kendini aşağılatmadan inceleyemeyeceği ürkütücü bir konu olmaktan çıkmıştı.

Uzun bir zamandan bu yana, utanmadan, korkmadan ve uzun uzadıya erotizmden söz edilebiliyor artık. Dolayısıyla, ben de tanınan ve bilinen şeylerden söz edeceğim; ancak, yaklaşımımda, bugüne değin söylenen ve yazılanların çeşitliliği içinde, ortak bir payda ve bir bütünlük aramak arzusu var. Çeşitli ve farklı yönlenmelerden yola çıkarak, bütünleyici ve tutarlı bir tabloya varmak çabasındayım.

Benim bu tutarlı ve birbirine bağımlı davranışlar arayışım, bilimsel araştırmalara karşıt bir yöntem oluşturuyor. Bilim, ayrı ayrı konuları inceleyen, uzmanlaşmış araştırmalar birikiminden

oluşur. Oysa, kanımca, erotizm, insanlar için, bilimsel yöntem kapsamının çok dışında kalan anlamlar içermekte. Böyle olunca da erotizm, ancak "insanın" bütün yönleriyle ele alınıp irdelenmesiyle anlaşılabilir. Özellikle de, dinlerin tarihinden, çalışma ve iş hayatının tarihsel evrelerinden soyutlanmış, bağımsız bir erotizm araştırması yapılamaz.

Böyle olunca da, kitabımı oluşturan bölümlerde, çoğu kez, cinsellik gerçeğini çok uzaktan ele aldım. Bunun yanı sıra, irdelediğim konulardan çok daha önemli olabilecek bazı başka sorunları da yine çoğu kez, bir kenara bıraktım.

Ve tüm çabamı, İnsanın ruh yapısının tek ve bütün olduğunu kanıtlayacak bir görüş açısı bulmaya yönlendirdim.

Bu kitapta, sorunları, kendi tutarlılıkları içersinde, insan yaşamının farklı yönlerine erotizm açısından bakarak, sundum.

Bu genel bakış çerçevesinde, beni en çok çeken de, buluğ çağımın en yadsınmaz saplantısı olan "Allah" simgesini, daha geniş bir ufuk yaklaşımında tekrar bulabilme olasılığı idi. Kuşkusuz gençlik yıllarımın imanlı ve inançlı evrelerine dönmem söz konusu değil; ama üzerinde lanetliler gibi dolaştığımız bu, kendi haline terk edilmiş dünyada, İnsanın tutkusu tek bir amaca yönelmekte. Farklı olan sadece amaca ulaşmak için seçilen yollar. Bu amaç çok değişken görünümlerle şekillense bile, ilahi anlamını, ancak, eninde sonunda görünümlerin bir bütün oluşturduklarını gözlemlediğimizde fark edebiliyoruz.

Bu kitapta, Hıristiyanlığın dinsel coşkularıyla, erotik yaşamın coşkularının kendi bütünlükleri içinde ele alındıklarını ısrarla tekrar ediyorum.

Eğer bütün sorunsalları kendi başıma oluşturmaya kalksaydım, bu kitabı yazamazdım. Benden önce, Michel Leiris "Miroir de la Tauromachie" isimli kitabında erotizmi, bir bilim konusu olarak değil, bir tutku ve hatta şiirsel bir hayranlık konusu olarak yaşamak hırsına bağımlı bir deneyim şeklinde tanımlıyordu.

Kitabımı bu nedenle özellikle Michel Leiris'e ithaf ediyorum.

Aynı süreçte, kitabın içeriğine ve amacına yönelik tüm dokümanları bana ulaştırmak için ellerinden geleni esirgemeyen bütün dostlarıma da, desteklerinin beni çok duygulandırdığını söylemeliyim.

Burada, Jacques-André BOISSARD, Henri DUSSAT, Théodore FRANKAEL, Max-Pol FOUCHET, Jacques LACAN, André MASSON, Roger PARRY, Patrick WALDBERG, Blanche WIEHN'in isimlerini saymaktan mutluluk duyuyorum.

Monsieur Falk, Robert GIRAUD ve eşsiz fotoğrafçı Pierre WERGER'yi ise tanımıyorum; ama kitapta kullandığım belgelerin birçoğunu da onlara borçluyum.

Bana gösterdikleri yakınlık ve verdikleri destek de, araştırma konumun ve kitabımın bir gereksinime cevap verdiği duygusunun etkin olduğundan kuşkum yok.

En eski dostum Alfred METRAUX'nun ismini ise en sona sakladım. Kendisine, bana bütün konularda verdiği yardım ve öğütler için minnettarım. Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda antropoloji ve dinler tarihi konularında beni eğitmekle kalmadı, bunun yanı sıra, yasaklar ve yasakların çiğnenmeleri konusundaki yorumuma, yadsınmaz yetkisiyle getirdiği destek bana sarsılmaz bir güven verdi.

SUNUM

Erotizm için, ölümde bile yaşamı onaylamaktır denilebilir. Aslında bu gerçek anlamıyla bir tanımlama değil tabii, ama başka tanımlamalara göre erotizmi daha iyi ifade ediyor bence. Eğer tam bir tanımlama yapmak gerekseydi, erotizmin özel bir şeklini oluşturan üreme olgusundan yola çıkmak daha doğru olurdu. Üreme amaçlı cinsel devinim cinsiyet sahibi hayvanların ve insanların ortak özelliğini oluşturuyor; ancak, görünüşe bakıldığında sadece insanlar üremeye erotik bir yüküm getiriyorlar; üreme amaçlı temel cinsel devinim ile erotizmin arasındaki ayrım, insanların erotizmde, sadece doğanın gereği olan üremeyi ve çocuk sahibi olmayı düşünmeleri değil, aynı zamanda, bu içgüdüden bağımsız bir ruhsal arayış içinde olmalarında da şekilleniyor. Bu temel ayrımı yaptıktan sonra, yukarıda sözünü ettiğim, erotizm ölümde bile yaşamı onaylamaktır tanımıma dönüyorum. Gerçekten de, erotik faaliyetler,

öncelikle yaşamın coşkun bir belirtisi olsalar bile, sözünü ettiğim, üreme içgüdüsünden bağımsız bir ruhsal arayış kaygısı, ölüm kaygısından pek uzak değil. Buradaki çelişki o kadar çarpıcı ki, bu savıma az çok destek bulmak için, Sade'ın, iki cümlesini hemen aktarıyorum:

"İşin sırrı maalesef o kadar açıktır ki, biraz olsun sefahat düşkünü hafifmeşrep biri bile, ölümün duyumlar üzerindeki hükümranlığı bilir.. "

Aynı Sade, daha sonra şu çarpıcı sözü ediyor:

"Ölümle içli dışlı olmanın en etkin yolu, O'nu hovarda ve sefih bir yaşama ortak etmektir."

Savıma az çok destek bulmak amacıyla dedim. Çünkü, aslında Sade'ın bu düşüncelerinde bir abartı gözlemlenebilir. Kaldı ki, bu düşüncelere temel oluşturan eğilim de, insanın doğasında genel bir eğilim olmasa da, yine de nerdeyse sapık bir haz düşkünlüğünü içermektedir. Ama, buna rağmen, ölüm ile cinsel uyarı arasında bir ilişki olduğu yadsınamaz. Ölümü görmek veya hayal etmek, en azından bazı hasta kafalarda cinsel haz uyarısı oluşturabilir. Bu durumda, bu uyarının sadece hasta yapılı ruh halinden kaynaklandığını kabul etmekle yetinemeyiz. Şahsen ben, Sade'ın çelişkisi şeklinde tanımlayacağım gözleminde bir gerçek payı olabileceğini düşünüyorum. Bu GERÇEK sadece "sefahate düşkünlüğün" dar çerçevesiyle kısıtlanamaz: aksine bizim "yaşam" ve "ölüm" yaklaşımlarımızda temel ögeyi oluşturabilir.

Ve hatta "varlığın" bu GERÇEK'ten bağımsız bir konumda incelenemeyeceğini bile ileri sürebilirim. Genelde, Varlık, insanın, tutku ve ihtiraslarının dışında kalan bir ögesi gibi kabul edilmekte; oysa, bence, Varlık, aksine tutkular ve ihtiraslar olmaksızın anlaşılamayacak bir kavramdır.

Şimdi filozofik bir kavrama yöneleceğim, peşinen özür diliyorum.

Genel olarak felsefenin hatası günlük yaşamdan uzaklaşmaktır; ama hemen belirteyim, burada sözünü edeceğim filozofik kavram, yaşamın en gizemli yönünü ilgilendirmekte[1]: üreme amacıyla yerine getirilen cinsel faaliyetler.

Daha önce, üreme işlevinin, erotizmin karşıtı olduğunu söyledim; ancak, her ne kadar erotizm, erotik haz ile üreme amaçlı cinsel faaliyetin birbirinden bağımsız oldukları bir çerçevede tanımlansa da, üremenin temel anlamı, erotizmin kapısını açan anahtarı oluşturmakta!

Üreme, birbirlerinden kopuk varlıkların devinimidir.

Üreyenler birbirlerinden farklıdır ve üretilen varlıklar da, hem kendi aralarında birbirlerinden, hem de kendilerini üretenlerden farklıdır. Her bir Varlık, bütün diğer varlıklardan farklıdır. Doğumu, yaşamı ve hayatının bütün olayları, etrafındakileri çeşitli nedenlerle ilgilendirse bile, bütün bunları birebir yaşayacak olan kendisidir. Doğan O'dur, ölen O'dur. Bir varlık ile bir başka varlık arasında, nerdeyse bir uçurum, bir kopukluk vardır.

Bu uçurum, örneğin, benimle sizin aranızda vardır; birbiri-

[1] Bu kitaptaki gereksinime cevap verdiği gerekçesiyle kaleme alınmış olan bu metin daha önce bir konferansta okunmuştur.

mizle iletişim kurmak çabasındayız, ama hiçbir iletişim, aramızdaki temel farkı ortadan kaldıramaz: siz öldüğünüzde, ölen ben değilim! Siz ve ben, kopuk varlıklarız!

Gel gör ki, aramızda kopukluk yaratan bu uçurumdan söz eder etmez, içimde size yalan söylemiş olduğum duygusu oluşuyor. Bu uçurum, doğru, çok derin ve ortadan kaldırmamıza olanak yok. Ancak, uçurumun derinliğini hepimiz ortakça hissedebiliriz. Bu derinlik bizi büyüleyebilir. Bu uçurum, bir anlamda ölümü simgelemektedir ve ölüm de bu uçurum gibi, baş döndürücü ve büyüleyicidir.

Bu aşamada, ölümün biz, birbirinden kopuk varlıklar için, aslında varlığın devamlılığı anlamına geldiğini ispatlamayı deneyeceğim; üreme, varlıkların kopukluğuna neden olmakta, ama aynı zamanda, devamlılığını da sağlamakta, yani, üreme ve ölüm iç içe birbirlerine bağımlı kavramlar oluşturmakta! Üreme işlevinden ve ölümden yola çıkıp, varlıkların devamlılığının ve ölümün "bir" olduklarını ve her ikisinin büyüleyici gizemlerinin, erotizme hükmettiklerini kanıtlamaya çalışacağım.

Özünde çok çarpıcı bir çatışmanın yattığı basit bir gariplikten söz edeceğim. Ama her şeyden önce, temel aldığım olguların önemsizmiş gibi görünmeleri şart. Bu olgular bilimsel nesnellikle kanıtlanmış ve yaşamımıza yönelik olsalar bile, bizi yakinen etkilemeyecek olan olgular. Görünüşteki bu önemsizlik, aslında çok yanıltıcı, ama ben, sizi başlangıçtan itibaren şaşırtmamak için önce çok basit bir yaklaşımla söz edeceğim bu olgulardan.

Hepimiz biliyoruz ki, canlılar iki şekilde ürerler; yalın organizmalı canlılar, cinsel ilişki olmadan ürerlerken, daha karmaşık

yapıdaki canlılar cinsellik yoluyla ürerler.

Cinsel ilişkinin olmadığı üremede, hücre yapısındaki basit canlı, gelişimin bir evresinde ikiye bölünür ve iki çekirdek oluşturarak, tek bir canlıdan iki canlı ortaya çıkarır. Ancak bu süreçte, bir canlının ikinci bir canlıya hayat verdiğini söyleyemeyiz: iki yeni canlı, birinci canlının aynı derecede ürünleridir. Birinci canlı ise yok olmuştur. Basit anlamda ölmüştür; çünkü ürettiği iki canlının yanı sıra hayata devam etmemektedir. Cinselliği olan hayvanların aksine, çürüme sürecine de girmez, sadece yok olmuştur. Kopukluluk içinde yok olmuştur. Ancak, üremenin bir evresinde bir devamlılık gözlemlenmiştir: bu evrede, sürecin başında "*tek* olan", "*iki* " olmuştur. İki olur olmaz da, varlıklar arasında yine bir kopukluluk söz konusudur. Ama, bu geçiş süreci, iki varlık arasında sadece bir "*anlık*" bir devamlılığı da ortaya çıkarır. İlk varlık ölmüştür, ama onun ölümünde iki varlık arasında devamlılık oluşturan bir "*temel evre*" vardır.

Aynı devamlılık "evresi", cinselliği olan varlıklarda söz konusu olamaz. Çünkü bu organizmalarda, üreme, en azından ilke olarak ölümden ve yok oluştan tümüyle bağımsızdır. Ancak, temelde cinsel olmayan üremedeki gibi, hücrelerin bölünmesiyle kıvılcımlanan cinsel üremede de, kopukluluktan devamlılığa geçişi sağlayan başka tür bir evre vardır. Spermatozoid ve yumurta ilksel konumda birbirlerinden kopuk varlıklar iken birleşirler ve böylece kopuk varlıklarının yok oluşunun hayat verdiği yeni bir varlıkta devamlılık bulurlar. Yeni varlık da, temelde kopuktur, ama özünde devamlılığı sağlayacak canlıların ölümcül birleşmesini de taşır.

Bu önemsiz gibi gözüken ama bütün yaşam biçimlerinin te-

melinde olan değişimin daha iyi anlaşılması için şöyle bir şey önerebilirim: şimdiki konumunuzdan yola çıkarak, ikinci bir siz yarattığınızı ve tabii kopyanız sizden farklı olacağı için de, sizin, "siz" olarak yaşamınızı yitirdiğinizi düşünün; doğaldır ki her kopya sizin şimdiki halinizi devam ettiremeyecektir. Bunu sağlayabilmek, ancak, her kopyanın diğeriyle devamlılık içinde olmasıyla mümkün olabilir; oysa kopyalar oluşur oluşmaz kopukluluk sürecine girmektedirler. Bu örnekte, hayal gücünün kavrayamadığı bir tuhaflık var değil mi? Ama, kendinizle kopyalarınız arasında, spermatozoid ve yumurtacık arasındaki birleşmeye benzer bir "kaynaşma" düşündüğünüzde, söz konusu olan "değişim" daha kolay anlaşılabiliyor.

Bütün bu basit örnekleri bir belirleme amacıyla vermiyorum. Bilinçli bizler ile mikroskopik varlıklar arasındaki mesafe nerdeyse sonsuz! Ancak, bu varlıklara sadece dış görünümleriyle yaklaşmak, ve "iç yaşamlarını" yok saymak alışkanlığına karşı da sizleri uyarıyorum. Sizler ve benim "iç yaşamımız" var, bu bir köpek için de geçerli ve hatta bir böceğin de ya da çok daha küçük varlıkların da iç yaşamları var. Bir varlığın, ne kadar basit olursa olsun, iç yaşam hakkına sahip olması için mutlaka belli bir seviyeye gelmesi gerekir diye bir kural yok. İç yaşam hakkı, organizmaların karmaşıklığının bir sonucu değil. Eğer en basit hücreli varlıklar bile, zaten temelde bir iç yaşama sahip olmasalardı, daha karmaşık hiçbir organizmanın bu iç yaşamı yaratacak gücü olmazdı!

Ama ne olursa olsun, bizler ile bu gözle görünmeyen canlılar arasındaki mesafe de hakikaten sonsuz. Hayal gücünüze önerdiğim örneklerin de, haliyle, pek belirli bir anlamı yok. Sadece çe-

lişkili bir anlatımla, yaşamımızın temelindeki değişimlere sizi duyarlı kılmak istedim.

Temelde, kopukluluktan devamlılığa ve devamlılıktan kopukluluğa geçişi sağlayan evrelerin olduğu kuşkusuz. Biz, hepimiz, anlaşılması güç bir maceranın sonunda, bir başımıza ölen varlıklarız; ama içimizde, yitirilen devamlılığın özlemi var. Bizi, rastlantının bireyselliğine yani, geçici kişiselliğimize bağlayan konumumuzu kabul edemiyoruz. İçimizde bu geçiciliğin olabildiğince uzun olmasının kaygılı arzusuyla birlikte, aynı zamanda, bizi varlığa bağlayan ilk devamlılığın saplantısını da taşıyoruz. Yukarda sözünü ettiğim özlem, daha önce sunduğum temel değişimlerin farkında olunup olunmamasına bağlı değil çünkü, en basit canlıların bölünmelerini ve kaynaşmalarını bilmeyen biri bile, okyanusun ortasında kaybolmuş bir dalga gibi, kendini dünyadan ve yaşamdan soyutlanmış hissedebilir. Ama her kadın ve erkeğin doğasında bulunan üç farklı türdeki erotizme yön veren de işte bu özlem'dir.

Bu üç tür erotizmden de sırasıyla söz edeceğim; bunlar, Bedenlerin erotizmi, Hislerin erotizmi ve en son olarak da Kutsal erotizmdir. Bunlardan söz ederken, esas bilinmesi gerekenin, bu erotizmlerin işlevlerinin, kişinin yalnızlığını ve kopukluluğunu, kalıcı bir devamlılık duygusu ile hafifletmek olduğu savımı kanıtlamaya çalışacağım.

Vücutların erotizmi veya hislerin erotizminin neler oldukları hakkında az çok bir fikrimiz var; ancak, kutsal erotizmin ne olduğu herhalde pek belirli değil kafalarımızda. Zaten, kutsal ero-

tizm deyimi de her yana çekilebilecek bir deyim, zira erotizm bütünüyle gizemli, yani kutsal bir olgu, ama vücutlar ve hisler tam anlamıyla kutsallığa varmadan önce karşılaşıyorlar. Oysa, Varlığın devamlılığını, bilinen ve aşinası olduğumuz somut yaşam çerçevemizin dışında arama ihtiyacı, temel olarak kutsal bir nitelik içermekte. Batı dünyasında alışılageldiği biçimde, kutsal erotizm, Allah sevgisini aramakla eşanlamlı olurken, Doğu felsefesi, benzer arayışta, Allah simgesini mutlaka olmazsa olmaz anlayışı içinde kullanmıyor. Özellikle Budizm'de bu simge nerdeyse hiç yok. Her neyse, artık savımın temel anlamını açıklamam gerekiyor.

Buraya kadar söylediklerimde yeni ve ilk ağızda yararsız gibi görünen karmaşık ve filozofik bir kavram sundum: Varlığın kopukluluğu ve bunun karşıtı olan devamlılık. Şimdi artık, bu kavram anlaşılmadan, erotizmin genel anlamının ve farklı türlerinin bütünlüğünün açıklanamayacağını belirtebilirim.

Üreme evresinde basit canlılarda gözlemlenen kopukluluk ve devamlılıktan yola çıkarak varmayı amaçladığım hedef, erotizmin uçsuz bucaksız âlemini, bugüne değin içine kapatıldığı karanlık ve yasaklı kuyulardan çıkarmaktır. Bunu yaparken kendimi erotizmin gizemini ihlal etmeye de zorluyorum; ama bu, verileri derinliğine incelemeden ve Varlığı en mahrem yönleriyle ele almadan mümkün olabilir mi?

Daha önce, basit canlıların üremelerine ilişkin verilerin önemsiz ve hatta yararsız olduklarını söylemiştim. Basit canlılarda eksik olan şey, ne şekilde olurlarsa olsunlar erotik devinimleri kıvılcımlayan ilksel şiddet duygusu, bence. Özünde,

erotizm, şiddet ve zorlama ögelerini de içermekte. Dilerseniz, bu aşamada, basit canlıların kopukluluktan devamlılığa geçiş süreçlerini tekrar hatırlayalım. Bu süreçleri bizim açımızdan algıladığımızda, Varlığın kopukluluktan kurtuluş sürecindeki şiddeti yadsıyamayız. Bizim için en fazla şiddet içeren ve çarpıcı olan da, kuşkusuz, inatla sürdürmeye, yaşatmaya çalıştığımız kopuk varlığımızı sona erdiren ölümdür. Taşıdığımız kopuk varlığın birdenbire yitip gidecek olmasını yüreklerimize kabul ettiremeyiz. Kuşkusuz, basit canlıların üreme sürecindeki devinimlerini yüreklerimizde hissedecek kadar duygusal olmasak da, bu basit canlıların, Varlıklarının aynı süreçte sona erecek olmalarını kalbimiz burkulmadan düşünemeyiz: çünkü üreme sürecinde, kopukluluktan devamlılığa geçiş olgusunda hedef olan şey, bütün anlamıyla Varlıktır. Bu kapsamda, şiddet ve ona bağlı olarak, açıklıkla tanımlayamadığımız ama aynı yoğunlukla hissettiğimiz rahatsızlık duygusu da tümüyle bizi etkiler. Birbirlerinden temelde farklı iki hal arasındaki geçişin, kopukluluk sonucu oluşmuş bir varlığı şiddetle zorlamadan mümkün olabileceğini kabul edemeyiz. Basit canlıların üreme süreçlerindeki evrelerin rahatsız ediciliğinde, vücutların erotizminde bizi utanca boğan şiddeti bulmakla kalmayız, aynı zamanda bu şiddetin kişisel anlamını da keşfederiz.

Vücutların erotizmi, çiftlerin bireysel kişiliklerinin zorlanmasından başka nedir ki? Ölümü andıran, hatta cinayeti andıran bir zorlama?

Bütün yaptırımıyla erotizm, varlığın en gizli yerine ulaşmayı, kalbin unutulduğu aşamaya varmayı amaçlar. Normal halimiz-

den erotik arzunun uyandığı hale geçiş, oluşmuş varlığın, kopuk varlık içinde kendisini yitirmesini gerektirir; bu "yitirmek" kavramı, erotik yaklaşımdaki "kendini yitirmek, bilincini kaybetmek" kavramını da bir yerde çağrıştırmaktadır. Varlıkların kendilerini yitirme evrelerinde, etkin rol, erkek partnerdedir; kadın partner ise, edilgen bir konumdadır. Bu durumda, oluşmuş varlık olarak, öncelikle kendini yitiren taraf, edilgen yani kadın partnerdir. Ancak erkek taraf için, edilgen tarafın erimesinin ve yitip gitmesinin tek bir anlamı vardır: her iki tarafın da aynı noktada eriyecekleri kaynaşma olgusunu hazırlamak. Erotizmin bütün oluş amacı, partnerlerin normal hallerinde içinde bulundukları kapalı varlığın yapısını yıkmaya yöneliktir.

Temel yaptırım, tabii ki çıplaklıktır. Çıplaklık, varlığın kapalı haline yani kopukluluğuna karşıttır. Bir iletişim halidir; varlığın kendi içine kapanmasının ötesinde bir devamlılık olabileceğini açığa çıkarır. Vücutlar, bizde utangaçlığa yol açan, bu gizemli yolların aracılığıyla devamlılığa açılırlar. Müstehcenlik, kendine hâkim olma duygusuyla ve kendini ispat etmiş kalıcı kişilikle uyumlu olan vücut halini bozan bir durumdur. Birbirlerine yaklaşan, birbirlerini arayan ve birbirleriyle kaynaşan dalgalar gibi, bir gel-gitle birbirlerinin içine geçerek, yeni bir kaynaşımda yitip eriyip giden organların devinimlerinde, varlığın kendi vücuduna sahip olmasından ziyade, ondan vazgeçmesi hali vardır. Bu vazgeçme o denli kesin ve tamdır ki, bunu hazırlayan, bunun simgesi olan çıplaklık halinde, çoğu kimseler kendilerini saklamak gereksinimini hissederler; eğer, çıplaklık halinin hemen ardından, vazgeçişi tamam kılan erotik devinim gelirse, bu gereksinim daha da güçlü bir duygu olarak ortaya çıkar. Çıplaklık,

bütün anlamıyla kabul edildiği sosyal toplumlarda, ölümle eşdeğerde olmasa bile, ona çok yakın olan bir simgedir. Antik çağlarda, erotizmin temelinde olan değişkenlik veya yıkım, aşk oyununu, kurban kavramıyla nerdeyse yakın kılan bir duyarlılık içinde algılanırdı. Varlıkların, elle tutulur gerçeğin ötesindeki kavramlarla, birleşme, kaynaşma arzusu olan Kutsal erotizmden söz ettiğimde, bu, kurban olgusunun simgesel anlamı üzerinde duracağım. Ama bu aşamada belirtmek isterim ki, antik çağdaki erotizmde, kadın partner, kurban olarak algılanırken, erkek partner bu kurbanı ele geçiren kutsal cellat olarak görülüyordu. Her ikisi de, cinsel devinim esnasında, ilk yıkım hareketinin ortaya çıkardığı devamlılık içinde eriyip, yitiyorlardı.

Ölümle, erotizmi paralel kılan bu karşılaştırma, doğru olmasına karşın, ölümü simgeleyen yıkımın, erotizmde aynı şiddette olmaması nedeniyle, değerini yitirmekte, tabii. Biz erotik yıkımdan söz ederken, en fazla, zorlama ve hatta şiddet ögesinin yeterli olmaması halinde, erotik eylemin tam anlamıyla tatmin edici olamayabileceğini söyleyebiliriz. Buna karşılık, gerçek yıkımda, yani ölümde, yukarıda sözünü ettiğim paralellik doğrultusunda erotik bir öge bulunabilir. Marquis de Sade'ın romanlarındaki "öldürmek, erotik hazzın en uç bir şeklidir" tanımlaması da işte bu anlamda algılanmalı. Normal halden cinsel arzuya geçişte, ölümün büyüleyici çekiciliği vardır. Erotizmde öne çıkan şey, oluşmuş, tamamlanmış kurguların yok olmasıdır; bizi kopukluluk içinde tanımlanan yönlerimizle oluşturan sosyal kurguların yıkılması, erimesidir. Ancak, Sade'ın düşüncelerinin aksine, erotik eylem esnasında kopukluluk durumu kaybolmaya mahkûm değildir: sadece tartışmalı bir konum-

dadır. En uç noktaya kadar denenmeli, en uç sınırlara kadar zorlanmalıdır. Bu süreçte bir devamlılık arayışı vardır; ancak, bu arayış, kopuk varlıkların yitirilmesiyle nihai olarak ortaya çıkacak devamlılığa ulaşılmadıkça sürdürülür. Söz konusu olan, kopukluluk üzerine kurulmuş bir kurguya, bu kurgunun kabul edebileceği oranda devamlılık yerleştirmektir. Oysa, Sade'ın abartılı görüşü bu olasılığın ötesine geçmektedir. Bu görüşte, bazen en ucun da ötesine geçen, yani devamlılık arayışlarını sapık tutkularla sonuna kadar götüren az sayıda kişiler tanımlanmaktadır. Normal yapıdaki kişiler için, nihai eylemler, sadece temel yaptırımların en uç yönlerini göstermek için vardır. Bizi hareketlendiren eylemlerde, ürkütücü bir aşırılık gizlidir ama bu aşırılık sadece eylemi aydınlatmak için vardır. Ve ölümün, yani bizi kişisel kopukluluk kaygımıza çivileyen bu "nihai kırılma"nın, yaşamdan daha yadsınmaz bir gerçek olduğunu bize hatırlatmak için buradadır bu aşırılık.

Ne olursa olsun, bedenlerin erotizminde ağır, tehlikeli bir şeyler gizlidir. Bu erotizm, kişisel kopukluluğu içerir ki, bu da daima arsız bir bencillik demektir. Hislerin erotizmi daha özgürdür. Bedenlerin erotizminden farklı gibi görünse de, aslında, bu erotizmin, âşıkların dengelenmiş hisleriyle çerçevelenmiş bir şeklini oluşturur. Beden, erotizminden tamamıyla kopabilir ama bu, insanoğlunun farklılığını vurgulayan bir ayrıklıktır (istisna). Temelde âşıkların sevdaları, bedenlerin kaynaşmalarının manevi alanda da süregitmesidir. Veya kaynaşmaya zemin hazırlayan bir "davettir". Ancak onu hisseden için, sevda, cinsel arzudan çok daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkabilir. Burada göz

ardı etmememiz gereken şey, tüm mutluluk vaatlerine karşın, sevda'nın başlangıçta bütün dengeleri bozan, rahatsızlık ve şaşkınlık verici bir duygu olduğudur. Mutluluk içeren sevda bile, aslında o denli şiddetli bir dengesizlik unsurudur ki, yarattığı mutluluğun büyüklüğü, bu mutluluğu zevkle yaşanılacak bir duygu değil, aksine neredeyse korkuyla yaşanan bir sıkıntı haline sokabilir. Sevda kaynağını, birbirini seven iki varlık arasındaki büyülü devamlılığın, birbirleriyle oluşturdukları süregiden kopukluluğun yerini almasında bulur. Ancak bu devamlılık da, ulaşılamaz olduğu, çaresizliğin ve kırılganlığın sınırlarında olduğu oranda belirli olacaktır. Güven duygusunun hâkim olduğu sakin bir mutluluk, sadece kendinden hemen önce gelen uzun, ıstıraplı ve üzüntülü dönemin yatışmış olmasıyla anlam kazanır. Zira âşıkların, kendilerini bağlayan gizemli yakınlığın çılgınca tadını çıkarmaları olasılığı, aşklarının uzun müddet sürememesi olasılığından daha azdır.

Istırap çekme olasılığı da çok fazladır; çünkü, âşık olunan varlığın bütün değeriyle anlam kazanması ancak çekilen ıstırapla gün ışığına çıkabilir. Âşık olunan varlığa sahip olma arzusu, kuşkusuz ölüm demek değildir; ancak, bu arzunun arayışında ölüm de rol alır. Âşık, sevdiğine sahip olamadığı zaman, bazen onu öldürmeyi bile düşünebilir: çoğu kez, O'nu kaybetmektense, öldürmeyi tercih edebilir. Bazen de kendi ölümünü arzu eder. Bu çılgın süreçte etken öge, sevgilinin varlığıyla ulaşılacak, olası devamlılık duygusudur. Pek belirli bir şekilde tanımlayamayacağımız ve belki de bedensel birleşme arayışını duygusal birleşme umuduyla da pekiştiren karşılıklı denklemlerin de etkisiyle, âşık, kendi kendine getirdiği kısıtlamalarla yasakladığı, iki var-

lığın tümüyle kaynaşmasını sağlayacak olanın, yani iki kopuk varlığın devamlılığını sağlayacak olanın sadece sevdiği kişi olduğuna inanır. Bu durumda sevdanın, bizi ıstıraba sürüklemesi kaçınılmazdır; çünkü derinlemesine algılandığında sevda, bir "imkânsızın" arayışı iken, yüzeysel yaklaşımda sürekli değişken koşulların etkisiyle biçim değiştirebilecek bir ahengin arayışıdır. Bununla birlikte, bu temel ıstırap değişmezinde bir çıkış yolu da vardır. Kopuk kişiselliğimizde, yalnızlığımızın acısını hissederiz. Sevda, sevgiliye sahip olduğumuz takdirde, yalnızlık içinde boğulan kalbimizin, sevgilinin kalbiyle bütünleşeceğini ve böylece yalnızlıktan kurtulacağımızı tekrarlayıp durur bilinçaltımızda. Bu vaat, en azından bir bölümüyle tabii yanıltıcı bir vaattir. Gel gör ki, sevda sürecinde, bu birleşme ve bütünleşme arayışı, bazen sevgililer arasında farklı da olsa, öylesine çılgın bir yoğunlukla hissedilir ki, vaadin yanıltıcılığı hiç göze çarpmaz! Öte yandan, kaynaşma arayışının da ötesinde, kaynaşmanın sağlayacağı kişisel bencilliğin var oluş savaşı da, gerçek anlamıyla oyuna dahil olabilir. Ne olursa olsun, ıstırap, bu birleşmenin çoğu kez kırılgan (her zaman bir ayrılık tehlikesi vardır) ama aynı zamanda iz bırakan bir birleşme olduğunu hatırlatan bir duygudur.

Bu aşamada, birbirlerine karşıt iki olasılığı akılda tutmamız gerekiyor.

Eğer âşıkların birleşmesi bir sevda tezahürü ise, beraberinde ölümü, cinayet arzusunu veya intihar düşüncesini de getiriyor. Bu olasılıkta, Sevda bir ölüm halesiyle aydınlanıyor. Kopuk kişi-

liğin sürekli ihlal edildiği bu şiddet şemasının hemen altında ise, alışkanlığın ve sevgililerin karşılıklı bencilliklerinin sergilendiği, yeni bir kopukluluk biçimi ortaya çıkıyor. Var olan her şeye bir anlam kazandıran sevgili imgesi ise, sadece ve sadece, kişisel yalnızlığın, ölüm derecesindeki şiddetle zorlanması halinde ortaya çıkıyor. Âşık yaşamı ve dünyayı sevgilisinin yansıtmasıyla algılıyor. Sevgiliden yansıyanın ne olduğu konusuna, daha sonra Kutsal Erotizmden söz ettiğimde değineceğim. Âşık için sevgili, bireysel kopukluluğun kısıtlayamadığı bir bütün ve aynı zamanda Sınırsız Varlık oluyor. Kısaca Sevgili, aşığın kendi öz Varlığından oluşturduğu ve bir kurtuluş olarak inandığı devamlılık demek oluyor. Bu oluşumda kavrayamadığımız bir anlamsızlık, itici bir karışım var; ama bu anlamsızlık aynı zamanda kaynaşmayı, ıstırabı ve bir mucize gerçeğini de içermekte. Sonuçta, aşkın gerçekliğinde hiçbir şey yanıltıcı değil: Sevgili, âşığı için (ve herhalde yalnızca âşığı için!) var olmanın gerçekliğine eşit bir anlam taşıyor. Sevgiliden geçerek aşık, yaşamın tüm karmaşıklığını unutup, varlığın ruhuna ve saflığına ulaşıyor.

İnsanlık, ilk çağlarından itibaren, sevgiliye sahip olmayı sağlayan ama talih rüzgârlarıyla şekillenen, eğreti olasılıkları ağarak, talihi bertaraf edip, kendisini özgür kılacak devamlılığa ulaşabilme yollarını aramıştır. Başlangıçta sorun, görünürde kopuk varlığı, varlığın devamlılığına iten ölüm karşısında gündeme gelmiştir. Tabii bu bakış açısı ilk ağızda kabul edilebilecek bir yaklaşımı içermiyor; ancak, kopuk varlığın yok olması demek olan ölüm, varlığın devamlılığına hiçbir şekilde zarar vermemekte ve bu devamlılık bizim dışımızda da var olmayı sürdürmekte-

dir. Burada, insanın ölümsüzlük arzusunda, kopuk kişisel varlığın yaşamını sürdürme kaygısının bulunduğunu unutuyor değilim, ama şimdilik konunun bu yönünü bir kenara bırakıyorum. Üzerinde ısrarla durmak istediğim şey, varlığın devamlılığının, var oluşun temel ögesi olması nedeniyle, ölümden bağımsız olduğu, ölümün bu devamlılığı etkileyemediği ve hatta bu devamlılığı belirleyen bir kavram olduğudur. Bu düşünce, yukarıda Erotik eylemle mukayese edilebileceğini söylediğim dinsel amaçlı kurban eyleminin temel yorumunu oluşturuyor, bence. Erotik eylem, uygulanış süreci sırasında, fokurdaya fokurdaya birbirine karışan ve akmaya devam eden nehir suları örneğindeki gibi varlıkları birbiriyle kaynaştırıp, birbirleri içinde eriterek, devamlılığı sağlamaktadır. Kurban eylemi, kurban edilecek varlığın, sadece çıplaklığını değil, aynı zamanda öldürülmesini de içerir (kurban edilecek olan canlı bir varlık değilse bile, yine de söz konusu olan varlığın yok edilmesidir) Kurban eylemi yerine getirilip, varlık öldürüldüğünde, ayine katılanlar bu ölümü belgeleyen olgunun parçalarıdır. Bu olgu, din tarihçilerinin de kabul edeceği bir deyimle "kutsal" olarak tanımlanacak bir olgudur. Kutsal olan da, böylesi ayinlerle kopuk varlığın ölümüne şahit olanlara sunulan, bu varlığın devamlılığı simgesidir. Bu ani ve korkunç ölüm, kişinin kopukluğunun sona erdirilmesi demektir. Geriye kalan ve inen sessizlikte kaygılı ve korkulu beyinlerde iz bırakan şey, kurbanın ulaştığı varlığın devamlılığı halidir. Olağan durumlarda dikkatimizi çekmeyen bu olguyu sadece, dini törelerin belirlediği koşullarda uygulanan ani ve ürkütücü kurban ayinleri tüm çıplaklığıyla ortaya koyar. Zaten, en azından kendi çocukluk dönemlerimiz-

deki dinsel törenleri hatırlamazsak, ayinlere katılanların ruhlarında hangi çalkantıların oluştuğunu, neler hissettiklerini anlamamız mümkün değildir. Görünen o ki, ilk çağların kurban ayinlerindeki "kutsal" kavramı, bugünkü dinlerdeki "Tanrısal" kavramıyla eşdeğerdedir.

Yukarıda, Kutsal Erotizm'den söz edeceğim demiştim. Oysa, galiba konuya ilahi Erotizm kavramıyla başlasaydım, daha anlaşılabilir olacaktım. Zira, Allah Sevgisi yani ilahi sevgi kavramı, kutsal bir ögeye duyulan sevgi kavramından daha az rahatsız edici, daha alışık olduğumuz bir kavram. Ama, bunu yapmadım, çünkü, elle tutulur gerçek sınırlarından çok daha ötelere uzanan erotizm kavramı, sadece Allah sevgisine indirgenemez; bu durumda da, daha az anlaşılabilir olmayı, yanlış olmaya tercih ettim!

Tanrı'nın görece kopukluluk halini, görece yalnızlığını bir kenara bırakırsak, ilahi ile kutsal, temelde aynı şeylerdir. Tanrı, duygusal yaklaşımda temel olarak, varoluşun devamlılığına sahip, karmaşık bir varlıktır. Buna karşılık, İncil'de olsun, akılcı yaklaşımda olsun, Tanrı'nın sunumu kişisel bir Varlık olarak ve varolanın bütününden ayrı bir yaratıcı olarak betimlenir. Varlığın ölümsüzlüğü yani devamlılığı ise, benim görüşümce tanınması zor bir kavram; ancak, tartışılabilir rastlantıların şekillendirdiği bazı olgularda bu devamlılığı deneylerle duyumsamak olanağımız var. Sonuca varmak ve devamlılığı en azından hissedebilmek için, bence en dikkatle incelememiz gereken deneyim, olumsuz sonuç veren deneyim; çünkü olumsuzluğuna rağmen sonuçları çok zengin. Unutmamalıyız ki, akılcı teoloji (Tanribilim) her koşumda, sofuca, mistik inanca dayali olumsuz

teolojinin izlerini de taşır.

Sofu, mistik inanç, evrensel inançtan açıkça farklıdır; ancak, hemen her dinde rastlanılan din amaçlı kurban ayinleri de evrensel inançlardandır; böyle olunca da, mistik inancın yine evrensel inançtan doğduğunu söylemek pek yanlış olmaz. Mistik inanç, somut deneyimlere ve bu deneyimlerin bize kazandırdığı bilgilere dayalı düşüncenin hâkim olduğu alana, bu düşüncenin akılcı ve bilimsel yapısıyla hiç uyuşmayan yeni bir öge katmaktadır. Veya bu öge, bilimsel düşünce yapısı içinde sadece bu yapının sınırlarını belirlemek için vardır. Gerçekten de sofu inancın temel özelliği, yaklaşımında somut herhangi bir şeyin olmamasıdır. Somut kavramı, kopukluğu, devamsızlığı yani ölümlülüğü çağrıştırırken, sofu inanç, kendimizde bu ölümlülüğü sona erdirecek güç bulduğumuz oranda, bir ölümsüzlük, devamlılık duygusu verir. Bu duygu, sofu inançta, vücut erotizmi veya his erotizmi aracılığıyla değil, başka yollarla, başka şekillerle gelip yerleşir benliğimize. Daha da doğrusu, sofu inanç, iradenin hâkim olmadığı araçları kullanmaz. Gerçeğe bağlı erotik yaşam, elverişli koşullarda, sevgiliyi beklemektir, yani iradenin dışında, bir tür tesadüflerin beklentisidir. Oysa mistik, sofu inancın çerçevelediği kutsal erotizmin tek beklentisi rahatsız edilmemek için inzivaya çekilebilmektir, ki bu da irade kullanımını gerektirir.

İlkesel olarak, ki bu bir kural değil tabii, varlık yalın yaşamında, erotizmin bu farklı evrelerinden geçebilir: sofu ve mistik inanç genelde ölüme yaklaşan yaşlarda rastlanan bir yöneliştir. Yani gerçek içinde yaşanabilecek erotik bir deneyim için koşulların artık pek elverişli olamayacağı evrede! Akılcı din-

lerin bazı yönlerinde de rastlanan sofu ve mistik inanç, benim, erotizmin derin anlamı olarak ileri sürdüğüm "ölümde bile yaşamın onaylanması" saptamamla çatışabilir.

Ancak bu çatışma her zaman zorunlu değildir. Yaşamın ölümde bile onaylanıyor olması temelde bir meydan okumadır. Bu meydan okuma, vücut erotizminde de, his erotizminde de, ölümü umursamadığı için, ölüme meydan okumaktır. Yaşam varlığa varmaktır; ve yaşam, ölümcül olsa bile, varlığın devamlılığı ölümsüzdür. Devamlılığa yaklaştıkça, onun sarhoşluğu ve çekiciliği, ölüm duygusunu galebe çalar. İlk bakışta, erotik dalgalanmalar benliğimizde hemen her şeyi unutturan çelişkili duygulara yol açar; o kadar ki, ölümlü, kopuk varlığımızın konumuna ilişkin tüm kaygılar unutulur. Ardından, varlık, gençlik yaşamının verdiği sarhoşluğun ötesinde, ölümle yüz yüze kalmak yetkisini bulur; ve bu yüz yüze kalmak halinde, tanınması, elle tutulması güç olsa bile, nihayet devamlılığın, ölümsüzlüğün varolduğunu hisseder; ki bu da erotizmin sırrıdır ve sadece erotizm bu sırra erişmeye olanak sağlar.

Buraya kadar söylediklerimi tümüyle takip edenler, erotizmin çeşitli biçimlerinin bütün açıklığı içinde, Sade'ın daha önce aktardığım cümlesini daha iyi anlamışlardır:

"Ölümle içli dışlı olmanın en etkin yolu, Onu hovarda ve sefih bir yaşama ortak etmektir."

Bütün anlattıklarım, bu cümlenin; kendi içimize kapanma isteğimizi reddettiğimiz oranda, erotizmin bütün yönleriyle hepi-

mize açık olacağı anlamına geldiğini algılamaya yardımcı olmuştur, sanırım. Erotizm, ölüme açılır. Ölüm ise kişinin devamlılığının yadsınmasıdır. Bizi bütün mümkünlerin sınırına kadar ulaştıracak bu "yadsımanın" yükünü, benliğimizde ürkütücü çatışmalara yol açmadan, taşımaya hazır mıyız?

Sunuş satırlarımı bitirirken, sizleri beraberimde götürmek istediğim yerin, bazen ne kadar bildik, tanıdık gibi görünse de aslında temel çatışmalara sahne olan bir kavşak olduğunu duyumsatmak arzusundayım.

Sofu inançtan, mistik yaşamdan söz ettim. Ama şiirden söz etmedim. Zaten çok derin entelektüel tartışmalara girmeden, söz edemezdim de! Hepimiz şiiri, şiirselliği biliriz; insanı insan yapan temel birikimlerdendir; ama şiirden söz etmeyi becerememeyiz. Ben de söz etmeyeceğim; ancak ileri sürdüğüm ve Tanrıbilimcilerin "Allah" kavramıyla karıştırılmaması gereken, "devamlılık" kavramını sizlere daha iyi hissettirebilmek için Arthur Rimbaud'nun en ürkütücü dizelerinden olan şu dizeleri aktarmak arzusundayım:

Elle est retrouvée
Quoi? L'éternité.
C'est la mer allée
Avec le soleil[1]

---

[1] Onu bulduk.
Neyi? Ebediyeti.
O bir Deniz
Güneş'le kaçan..

Şiir, erotizmin her şekli ile hemen hemen aynı noktalara taşır bizleri: somut ve farklı varlıkların, eşyaların, birbirleriyle kaynaşmalarına, bulanıklaşmalarına, özelliklerini yitirmelerine. Şiir bizi sonsuzluğa, ölüme ve ölüm aracılığıyla da devamlılığa, ebediyete taşır. Şiir sonsuzluktur. Güneşle kaçan bir deniz...

BÖLÜM BİR

RUHSAL YAŞAMDA EROTİZM

Ruhsal yaşamın hayvansal cinselliğe karşı çıkan yanıyla Erotizm

Erotizm, insanın ruhsal yaşamının bir parçasıdır. Bunu anlamakta zorluk çekebiliriz, çünkü cinsellik, arzu nesnesini, sürekli olarak kendisini çevreleyen dış dünyada arar! Ancak bu nesne, arzunun içselliğine bir yanıttır. Bu nesnenin seçimi, kişinin kendi duygularına, kendi zevklerine bağlı olarak şekillenir. Bu seçim, örneğin, hemen herkesin beğenisini odaklayan bir kadına yönelse de, çoğu kez, bu kadının yadsınmaz bir niteliğinden çok, tanımlanması zor ve ruhsal varlığımıza hitap eden bir yönünden kaynaklanmaktadır. Yani, insanın cinsel partner seçimi, çoğunluğun beğenisini odaklayan bir partnere yönelse de, hayvanın

aynı yöndeki seçiminden farklıdır çünkü sadece insana özgü olan ruhsal kıstasları da içerir. Kuşkusuz hayvanların da bir iç dünyası vardır, ancak çözümlenebildiği kadarıyla, bu iç dünya, kendilerine cansız ve hiçbir dinamik gelişmeye sahip olmayan bir nesneymişçesine verilmiş gibi görünmektedir. İnsanın erotizmi, hayvan cinselliğinden işte bu çerçevede yani ruhsal birikimler içermesiyle farklıdır. İnsanın bilincinde erotizm, kendi varlığını sorgulamasına yol açan bir ögedir. Hayvanların cinselliği, yapılarına, belki de hayatlarını tehdit eden bir dengesizlik unsuru soksa bile hayvan bunun bilincinde değildir. Yaşamında cinselliğin yaratmış olabileceği bir sorgulama yoktur.

Kısaca, insanın cinsel devinimi, hayvanın cinsel devinimin-den farklı olduğu oranda erotizm olur. İnsanların cinsel devinimleri mutlaka erotik olmayabilir; ancak ilkel haliyle ve hayvansal içgüdüyle yapılmadığı hallerde erotiktir.

Hayvandan insana geçiş sürecinin yadsınmaz önemi

Hayvandan insana geçiş süreci konusunda pek bir şey bilmiyoruz; ama temel yönlenmenin bu geçiş olduğu da kuşkusuz. Bu geçişin bütün evreleri ve olguları, neredeyse tamamen, bizim için meçhul olarak kalacaktır. Ancak bu konuda sanılabileceği kadar da bilgisiz değiliz; örneğin insanların önce, yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla aletler icat ettiklerini ve daha sonra aynı aletleri ikincil gereksinimleri için geliştirdiklerini biliyoruz. Bunu yaparken de, bir "iş" yaptıklarını ve böylece hayvanlardan farklı bir konuma geldiklerini de düşünebiliyoruz. Buna paralel olarak da, "yasak" tanımlamasıyla, yaşamlarına birtakım kısıtla-

malar getirdiklerini anlayabiliyoruz. Bu yasaklar, temel olarak ve mutlaka, öncelikle ölülere yönelik davranışları çerçevelemişlerdir. Hemen hemen aynı süreçte veya aynı sürece yakın bir dönemde, ortaya, cinsel devinimleri kapsayan kısıtlamalar da çıkmıştır. Ölülere yönelik davranışların çok eskilere dayandığını, ölülerin kemiklerinin toplandığı mezarların çok eskilerden beri var olmasıyla kanıtlayabiliriz. Neandertal insanı, henüz tam olarak insan olmamışken, henüz tümüyle ayakta durabilecek fiziki yapıya ulaşmamışken ve kafatası yapısı, insan öncesi antropoidlerden pek farklı değilken bile, ölülerini gömmekteydi! Muhakkak ki, cinsel yasaklar bu kadar eskiye uzanmamaktadır; insanlığın ortaya çıktığı her yerde bu yasakların da ortaya çıktığı doğru olsa bile, tarih öncesi araştırmaların verileri ışığında, ölü gömme geleneği ile çağdaş olduklarını söylemek güç. Ölü gömmeler artlarında kalıntı bırakmışlardır, oysa, cinsel yasaklar konusunda insanlığın en eski temsilcilerinin böyle bir uygulamada bulunduklarını kanıtlayacak en ufak bir bulgu yoktur.

Ama kullandıkları aletlerden yola çıkarak, en azından çalıştıklarını söyleyebiliriz. Oysa, çalışma olgusu, neredeyse doğal olarak, ölülere yönelik davranış kurallarının betimlenmesine de neden olmuştur; o halde, aynı olgunun, cinsel yaşamı denetleyen ve kısıtlayan kuralları da ortaya çıkardığını söylemek ve insanın temel davranışlarının (çalışma gerekliliği, ölüm bilinci, denetim altındaki cinsellik) aynı eski çağlarda ortaya çıkmış olabileceklerini düşünmek pek yanlış olmaz.

Çalışma hayatına ilişkin bulgular alt Paleolitik çağdan itibaren gözlemlenmekte ve bilinen en eski defin olgusu da Orta Pa-

leolitik çağa uzanmakta. Gerçekte bütün bu dönemler yüz binlerce yıla yayılan ve insanın, ilkel hayvanlığından sıyrıldığı süreçleri kapsayan dönemler tabii. İnsan, ilksel hayvanlığından çalışmayı icat ederek, ölümün bilincine vararak ve açık ve utanmaz cinsellikten, utangaçlığı içeren ve sonunda da erotizme varan cinselliğe kayarak kurtulmuştur. Bize benzediğini düşündüğümüz ve insan olarak adlandırabileceğimiz varlık da, resimli mağaralar dönemini kapsayan üst Paleolitik çağdan itibaren ve yukarıda saydığım bu evrelerin tümüyle belirlenen, neredeyse dinsel diyeceğimiz değişimlerin sonucunda ortaya çıkmıştır.

Erotizmin ruhsal boyutu, nesnel ögelere ve tarihsel gelişimine bağımlı anlatımı

Erotizmden bu şekilde söz edilmesinde bir sakınca var. Eğer erotizmi, insana özgü bir cinsel devinim olarak tanımlarsam, onu nesnel olarak tanımlamış olurum; ancak, bu yaklaşımda, erotizmin tüm boyutlarıyla nesnel olarak incelenmesini de bir kenara bırakmış olurum. Oysa, amacım, erotizm kapsamında, insanın ruhsal ve hatta dinsel yaşamını da inceleyebilmektir.

Dediğim gibi, Erotizm, insanın bilinçli olarak kendi varlığını sorguladığı denge dışı bir çalkantı halidir. Bir anlamda, varlık nesnel olarak kendini yitirirken, kiği yitip giden varlıkta kendini bulur. Gerekiyorsa, erotizmde KENDİMİ YİTİRİYORUM diyebilirim. Bu kuşkusuz ayrıcalıklı bir konumdur; ancak bilinçli ve gönüllü olarak yitip gitme, erotizmde çok açıktır, kimse bundan kuşku duyamaz. Bu aşamada artık erotizmden söz ederken, ilk

bakışta bazı nesnel kavramları kullansam da, öznel kişi adına konuşacağım. Ancak erotizmin devinimlerini nesnel olarak anlatacak olmama şaşırmamak gerek, çünkü, ruhsal yaşam ve deneyim, kişisel olsa da, asla nesnel yaklaşımlardan bağımsız olarak düşünülemez.

Erotizmin tanımı ve belirlenmesi ilk olarak dinseldir, bu açıdan kitabım, din tarihi konusunda bilgiç bir çalışmadan daha çok, Tanrıbilimci bir araştırmadır.

Bu tanımlamamda ısrar ediyorum, bazen bir bilim adamının üslubunu kullansam da, bu, çoğu kez, sadece yüzeysel. Bilim adamı, örneğin bir beyin anatomisi uzmanı gibi, 'hariç' i, dışarıyı anlatır (aslında bu da o kadar doğru değil, çünkü bilim adamı, örneğin dinlerin tarihinden söz ederken yaşadığı ruhsal deneyimi silip atamaz; anlatımı ve çalışması ancak bu deneyimi unutabildiği oranda, bundan pek etkilenmez). *Ben, Tanrıbilimcinin Tanrıbiliminden söz etmesi gibi, iç dünyamızın dininden, ruhsal yaşamdan söz ediyorum.*

Tanrıbilimci, aslında Hıristiyan bir Tanrıbilimden söz eder. Oysa benim sözünü ettiğim din, Hıristiyanlık gibi bir din değildir. Kuşkusuz bir din gibi algılanabilir, ancak onu tanımlamak için başvuracağımız ögelerde bilinen hiçbir dinin ögelerini bulamayız. Bu "dinde" ne ayinlerden, ne törenlerden, ne dogmalardan, ne de belirli bir tarikattan söz etmiyorum; sadece bütün dinlerin ortak sorunsalından söz ediyorum ve bu sorunsalı kendi hesabıma inceliyorum. Ancak Hıristiyanlık dinini bu incelemeden uzak tutuyorum. Eğer sözünü ettiğim konu gerçekten bir

"din" olmuş olsaydı, kendimi Hıristiyanlıktan bile uzak hissederdim. Bu o kadar doğru ki, bu konumumu tanımladığım kitabın temel konusu erotizm! Kuşkusuz erotizmin evreleri hiçbir aşamada dinlerin kapsamının dışında bırakılamaz, ama Hıristiyanlık, erotizme karşı çıktığı için, diğer dinlere de bir oranda karşı çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Hıristiyanlık belki de, bütün dinler arasında, dinsel niteliği en az olan bir dindir.

Bu düşüncemin iyice anlaşılmasını arzu ediyorum.

Önceleri, yaklaşımımda önvarsayımlardan o kadar yanılmış olmak istedim ki, sonuçta hiçbir varsayımda aradığım değeri bulamadım. Kendimi herhangi belirli bir geleneğe bağlı hissetmiyorum. Örneğin, büyücülükte veya batıl inançlarda, dinsel özlemi çağrıştıran bir önvarsayım bulsam bile, bu önvarsayım, belli bir inanç içerebileceği için kendimi ondan uzak tutarım. Şunu da eklemeliyim ki, Hıristiyanlığın önvarsayımları dışında, beni en çok rahatsız edenler, bu büyücülüğün içerdiği önvarsayımlardır; çünkü, bilim ve ilmin hükmettiği bir inanış olduklarını iddia etmelerine karşın, yöntemleri, bilime ve ilime tümüyle sırt çevirir. Bu açıdan, büyücüler, aritmetik işlemlerinin varlığını bilen, ancak hesap yanlışlarını düzeltmek için onları kullanmaya yanaşmayan birine benzerler. Bunun yanı sıra bilim ve ilim, gözlerimi kör olacak kadar da kamaştırmamaktadır; çünkü bu durumda ilmin gerekliliklerini görmem ve yerine getirmem mümkün olamaz. Aynı bağlamda, hesap yapmaktan da kaçınmam. Herhangi biri bana iki kere iki beş yapar derse rahatsız olmam, ama biri çok özel bir amaç için kalkıp beni bu sonuca inandırmaya kalkışırsa iki kere ikinin sözüm ona beşle olan ilgisini de boş veririm. Benim gözümde, hiç kimse din sorunsalını akılcı yak-

laşımın kabul edemeyeceği derme çatma yanıtlarla irdeleyemez. Nesnelerden değil de, çerçevesi pek belirli olmayan ruhsal yaşamdan, iç dünyamızdan söz ettiğim için, bilim adamı sayılmam; ancak, nesneleri incelediğimde, bütün bilim adamları kadar yadsınmaz bir titizlik içinde olurum.

Çoğu kez, dinsel davranışların açıklanmasında, aceleci ve dayanıksız yanıtlara düşkünlük o kadar fazla ki, din, işin kolayına kaçıyor ve bu aceleci yanıtların alışkanlığıyla, benim bu satırlarımı okuyan okurlar, entelektüel bir maceraya çıktığımızı düşünüyorlar ve benim çabamın, onları, felsefe ve bilim yoluyla, aklın gerekirse kendini de aşarak, onlara sunacağı bütün "olasılıklara" yöneltmek olduğunu göremiyorlar.

Hemen hepimiz, ne felsefenin ne de bilimin, dinsel esinlenmeyle ortaya çıkan sorunsalı açıklamaya yetmeyeceğini bilmekteyiz. Ama yine herkes de kabul eder ki, bu esinlenme, bugüne değin, sadece yumuşatılmış ve hedefinden saptırılmış şekiller aracılığıyla kendini göstermekte. İnsanlık, dinin, kendi varoluşundan bu yana arayışında olduğu değeri, sadece, maddi gereksinimleri ve koşulların belirlediği hırsları tatmin eden saptırılmış davalara destek vereceği oranda ve doğrultuda yorumlayıp benimsemiştir. Din, bu hırslara, bu arzulara karşı çıkabilir ya da onlara destek verebilirdi, ama yoluna, asla, onları bir kenara bırakıp devam edemezdi. Dinin başlattığı ve sürdürdüğü bu arayış, bilimdeki arayış gibi, tarihsel yanılgı ve çelişkilerden kendini kurtarmak zorundadır. Kuşkusuz insan, bütün varlığıyla bu yanılgı ve çelişkilerden geçerek oluşmuştur, ama bu, artık geçmişte kalan bir gerçektir. Artık, şansın da yardımıyla, arzu edeceğimiz deneyimi dogma olarak, başkalarının kararlarına bağlı

olmadan yaşamanın -kırılgan ve geçici de olsa- vakti gelmiştir.

Bu anlamda din ile ilgilenebilirim. Dersinde, mesela, Brahman'dan söz eden bir din tarihi profesörü gibi değil, Brahman'ın ta kendisi olarak! Oysa, ne Brahman'ım ne de bir başkası... Deneyimimi bir başıma, âdet ve geleneklere bağlı olmadan, hiçbir şeyi kendime rehber kılmadan ve tabii aynı zamanda hiç kimsenin beni engellemesine izin vermeden sürdürebilmeliyim. Kitabımda, belirli hiçbir şeye bağlı olmadan, yaşanılan ruhsal deneyimi, yani bence, tanınan dinlerin dışında kalan "dinsel deneyimi" sizlere aktarmak amacını güdüyorum.

Böylece, ruhsal yaşanılmışlığa, iç deneyime dayanan incelemem, din tarihçisinin, etnografın veya sosyoluğun araştırmalarından temel anlamda farklı oluyor. Kuşkusuz bütün bu saydığım araştırmacılara, incelemelerini, kendilerinin veya çağdaşlarının ruhsal yaşanılmışlık birikimlerinden bağımsız bir yönde yapıp yapmadıkları sorulabilir. Ancak, ilke olarak böyle bir esinlenme, bu araştırmaların değerini görece olarak etkileyeceği için, ruhsal yaşanılmışlıklarını ne denli az kullanmışlarsa araştırmaları da o denli gerçeğe yakın olmuştur denebilir. Dikkat edilirse, yaşanılmışlıkları ne kadar az olursa değil, ne kadar az kullanılmışsa dedim. Kuşkusuz, bir tarihçi için ruhsal yaşanılmışlığın ne denli yararlı olduğunu tartışmak bile gerekmez, ancak, bu ruhsal yaşanılmışlığını unutması ve dış çevresinin olgularına eğilmesi çok daha gerçekçi olur. Tümüyle unutması ve bütün birikimini sadece dış olgulara indirgemesi tabii olanaksızdır; ancak bu birikimden vazgeçemeyeceği oranda yaşanılmışlık, kendi iradesinin dışında bir etki yapacaktır; ve bu da

zaten arzu edilebilir. Çünkü, dinden söz ederken, iç yaşantımıza gönderme yapmamak, cansız, anlaşılmaz ve karmakarışık sonuçlara varmamıza yol açar.

Buna karşılık, olguları kişisel deneyimimin tüm etkisi altında incelediğimde, bilimsel nesnellikten uzaklaşmış olurum ve bu da araştırmamda birçok şeyden vazgeçmem demektir. Önce, tarafsız yöntemin bana sağlayacağı birikimi yitiririm. Oysa bunu yapmaya hakkım yoktur. Yaşadıklarım, çevremdeki nesneleri tanımayı da gerektirir (bunlar, erotizmde en azından bedenler, dinsel araştırmada da, dini âdetleri tanımlayan şeylerdir). Bedenler yaşanılmışlıklar açısından anlamlarını (erotik değerlerini) kazandıkları oranda incelemeye değerdirler. Bedenlerin nesnel varlıkları, dış görünümleri ve tarihsel evreleri, onlarla yaşadığımız iç deneyimlerden ayrı tutulamaz. Erotizmde, bedenin, bizi ruhsal olarak etkileyen güçlü devinimlerle kıvılcımlanan değişimleri, cinselliği taşıyan şaşırtıcı ve çekici ögelerdir.

Dört bir yanımızdan bize ulaşan bu belirgin veriler, ruhsal tepkilerimize karşı çıkmadıkları gibi, onların ifade edilmesine de yardımcı olurlar. Dış dünyanın nesnelliğine bağlı olsa bile, deneyimde bir keyfilik vardır. Ve bağlı olduğu nesnenin evrensel nitelikleri olmasa, deneyim, üzerinde tartışılmaya değmez.

Deneyim olmayınca da, ne erotizmden ne de dinden söz edemeyiz.

Kişisel olmayan bir iç yaşanmışlığın koşulları: Karşıt deneyimler: Yasak ve İhlal

Ne olursa olsun, çok az deneyime dayanan inceleme ile tümüyle

deneyimden esinlenen incelemeyi açıkça karşı karşıya getirmek gerekir. Öte yandan, ilk olarak, incelemenin deneyim olmadan yapılmış olması, deneyimlere bir anlam verir ve deneyime dayanan incelemeyi anlaşılabilir kılar. Buna karşılık, bize bugün artık yeterli görünen kuramlar da, yalnızca deneyimle doğrulanan kuramlardır.

Erotizm (veya daha genel anlamda din) söz konusu olduğunda, bilinçli iç yaşanmışlık, yasak ve ihlalin henüz daha karşılıklı olarak birbirlerini tartmadıkları eski çağlarda hemen hemen olanaksızdı. Ancak bugün bu tartının yalnızca varolduğunu bilmek de yeterli değil. Dinin veya erotizmin tanınması, yasak ve ihlali kişisel olarak yaşamış olmayı da gerektirir.

Bu iki olguyu aynı seviyede yaşamış olmak nadirdir. Erotik resimler, bazılarında bir utancın yasaklarına yol açarken, bazılarında da tam aksine cinsel uyarıya yani bu yasağın ihlaline giden duygulara yol açarlar. Yasak duyguları alışılagelmiş tepkilerdir; ancak ihlal duyguları da, en azından bu yasağa karşı çıkan sözde doğaya dönüş kisvesi altında oldukça yaygındır. Ancak, ihlal asıl anlamıyla doğaya dönüşten tümüyle farklıdır; çünkü *yasağı tümüyle yok etmez ama bir kenara koyar.*[1] İşte erotizmin ve dinlerin güç noktaları buradadır.

Kanun ve ihlalinin kendi aralarındaki yadsınmaz suç ortaklığını şimdiden söz konusu edersem, incelememin ilerlemesinde acele etmiş olurum; ama, güvensizlik (biteviye gidip gelen

[1] Burada Almanca (çevirisi olanak dışı) aufheben fiilini çağrıştıran bu yaptırımın hegelien niteliğini hatırlatmak gereksiz.

kuşku), araştırmamın konusu olan *iç deneyimi* tanımlamakta ne kadar gerekli olursa olsun, öncelikle ve özellikle şimdi dile getireceğim zorunluluk hallerini tatmin etmelidir.

Önce, duygularımızın, görüşlerimize kişisellik katma eğiliminde olduklarını kabul etmeliyiz. Ancak bu, alışılagelmiş bir sorun. Ben, kendi *iç deneyimimin*, başkalarınınkiyle ortak yanlarını bulup, onlarla kolayca iletişime girmeyi düşünebilirim. Bu yaklaşımım karşımdakilerce kabul edilmeyebilir; ancak, bunu tanımlarken gösterdiğim belirsizlik, beni bu konuda ısrarcı olmaktan alıkoyar. Olsun, varsın. Benim görüşümce, asıl önemli olan, sağlayacağım iletişimden çok, *deneyimin* aktarılmasının karşısına çıkarılacak olan engeller. Bu engeller *deneyimi* tanımlayan yasakları vurgulamakta ve ilkesel olarak birbiriyle hiç uzlaşmaması gereken iki kavramı, kanun ve suçu, yasak ve ihlalini uzlaştırmaktalar.

İki olasılık var önümüzde: ya yasak uygulanıyor ve bu durumda deneyim yaşanmıyor ya da bilinç kapsamının dışında gizli kapaklı yaşanıyor; yahut da yasak uygulanamıyor. İki olasılığın içinde en elverişsiz olanı da bu ikinci olasılık. Bilim açısından, yasak, doğrulanacak bir olgudan çok, bir hastalığın ve bir saplantının belirtisi: bu bağlamda, yasak dış âlemce de tanımlanabiliyor. Kendi kişisel deneyimimizle yaşasak bile, bir hastalığın belirtisi olduğunu düşündüğümüzde, yasak, bizim dışımızda oluşan bir kurgunun, bilincimizdeki davetsiz misafiri. Bu yaklaşım, *deneyimi* tümüyle yok etmese de, ona çok azımsanacak bir değer veriyor. Bu nedenle, yasak ve ihlal, tarihçiler (veya sosyologlar veya psikanalistler) tarafından, somut nesneler gibi tanımlanıyorlar.

Zekâ, erotizmi bir nesne gibi algılamakta ve bu nesne, din için olduğu gibi ürkütücü bir nesne. Din ve erotizm bize anlaşılmaz gibi görünüyor, çünkü onları iç yaşanmışlığımızın dışına itiyoruz. Farkına varmadan bile olsa, yasaklara boyun eğdiğimizde, dini ve erotizmi, dışarıdan tanıdığımız nesneler dünyasına yerleştiriyoruz. Korkuyla yaklaşılmayan yasak ise, kendisinin asıl çekiciliğini oluşturan arzu ögesini taşımıyor. İşin en kötüsü de, yasaktan kaynak almasına rağmen, bilim, yasağı akıl dışı bulup yadsıyor! Yalnızca iç yaşanmışlık, yasağı bütün görünümüyle, yani, kapsamında varoluş nedeninin doğrulandığı görünümüyle açıklayabiliyor. Gerçekten de bilimsel yaklaşımda, nesneleri, kendi varlığımızın dışındaki ögeler olarak ele alıyoruz: bilim adamı bile, bilim kapsamında, ele aldığı konunun dışındaki öge oluyor; bilim sadece ele alınan konuyla kısıtlı kalıyor. Erotizmi mahkûm edip yadsıdığımız ve kendimizi ondan bağımsız kıldığımız sürece her şey yolunda gidiyor; ama bilim ahlaksal dini yani erdemi mahkûm edip, suçlamaya görsün, erotizme karşı çıktığımızı hemen unutuyoruz. Ama bu durumda, yani erotizme karşı çıkışımızı sona erdirdiğimiz durumda, onu bizim dışımızda bir nesne olarak görmeye de son vermemiz ve erotizmi, içimizdeki varlığın bir hareketi gibi görmemiz gerekiyor.[1]

Yasak, etkin olduğu sürece bu olanaksız. Bilim, yasağın bu yönünden faydalanmakta tabii. Çünkü yasak, hedef aldığı nesneyi bilincimizden uzak tutmakta ve bu yasağın kaynağı

[1] Bu bütün psikoloji için geçerlidir. Ancak erotizm ve din olmadığında psikoloji de sadece bomboş bir torbadır. Bu bağlamı yaptığımda erotizm ve dini nerdeyse bir tuttuğumu düşündürecek bir kaypaklık yaptığımın farkındayım, ama bu, geliştirdiğim sav için gerekli.

olan korkuyu da bilincin denetiminden çıkarmakta. Buna karşılık, nesnenin ve verdiği rahatsızlığın bilinç dışına atılması da, sonuç olarak, davranışlara nesnel bir açıklık getirmekte. Yasak olmamış olsa, yasağın hükmü olmasa, insan, bilimin temeli olan nesnel ve açık bilince sahip olamazdı. Şiddeti engelleyen yasaktır; oysa, aralarında cinsel uyarının yarattıkları da olmak üzere, şiddet, insanın bilinçli olmasını sağlayan sakin ve düzenli ruh halini yok eder. Ancak, eğer bilinç, şiddetin karmaşık dürtülerini galebe çalacaksa, bu, kendi yapısını daha önce yasakların koruyucu şemsiyesi altında sağlamlaştırmış olmasıyla mümkündür. Bu durumda da, bilinç kendisini oluşturan bu yasakları bütün açıklığıyla kavramış olmalıdır. Bunun sonucu olarak da bilinç, yasakları, kurbanı olduğumuz hatalar olarak değil de, bütün insanlığın muhtaç olduğu temel duygunun sonuçları olarak algılar. Yasaklar gerçeği, bizim kişi olarak davranışlarımızı açıklayacak bir anahtardır. Yasaklar, hiçbir şekilde dış dünyadan kaynaklanmazlar. Bunu, yasağı çiğnediğimiz anda, özellikle de, yasağın engellediği dürtüye kendimizi bıraktığımız süreçte, yüreğimizi daraltan kaygıya düştüğümüzde anlarız! Yasağa uyduğumuz, ona boyun eğdiğimiz sürece, onun bilincinde değilizdir. Ancak tam onu ihlal ettiğimiz anda yüreğimize düşen kaygı yasağı bize hatırlatır: işte insan bu anda günahı yaşar!

Yasağın ihlalini sonuna kadar "başaran" bu deneyimde, yasak devamlılığını sürdürür ve zevk de işte bu devamlılık nedeniyle vardır. Erotizmin iç yaşanmışlığı, onu tadanı en az yasağı ihlal etmenin verdiği hazza olduğu kadar, yasağı oluşturan kaygıya karşı da duyarlı olmaya zorlar. Bu duyarlılık arzuyu ve korkuyu,

derin hazzı ve kaygıyı birbiri içinde kaynaştıran dinsel duyarlılıktır.

19. asrın genç kızlarına mahsus kaygı, yürek darlığı ve korku duygularını bilmeyenler için veya çok az tanımış olanlar için, bu dinsel duyarlılık pek bir anlam ifade etmeyebilir; ve çelişkili olarak, böyle duyguların tamamıyla esiri olanlar için de aynı anlamsızlık geçerlidir. Bütün bu duygular hastalıklı duygular da değildir: ancak koza içindeki krizalit, evresini tamamlamış mükemmel böcek için nasıl değerli ise, bu duygular da insanın yaşamında aynı değerdedir. İnsan bir krizalit gibi kozasından çıkarken aslında, dış dünyanın kendisine karşı koyduğu direnci değil, kendi kabuğunu yırttığının bilincine vardığı anda iç yaşanmışlığa ulaşır. Kozanın cidarlarının çerçevelediği nesnel bilinç ancak bu temel değişimle aşılabilir.

BÖLÜM İKİ

ÖLÜM KAVRAMINDA YASAK

İş hayatının veya sağduyulu yaşamın şiddete karşı verdiği savaş

Erotizmin, en şiddetli yoğunlukla yaşandığı en uç ve en yakıcı noktasını konu edeceğim bundan sonraki gelişmelerde, iki uzlaşmaz kavram olan Yasak ve İhlalin birbirlerine karşı verdikleri savaşı ele alacağım.

Koşullar ne olursa olsun, insan yaşamı bu her iki "dünyaya" yani yasak ve ihlale ait olan ve insan ne yaparsa yapsın, bu iki dünya arasında parçalanmaya mahkûm olan bir yaşamdır. İş hayatı ve sağduyulu yaşam, insanın varoluşunun temelini oluşturur; ancak iş, bütün zamanımızı almaz. Sağduyu ise davranışlarımızı yönlendirse bile, kendisine hiçbir zaman kayıt-

sız şartsız itaat etmeyiz. İnsan, davranışlarıyla akılcı ve denetim altında bir dünya yaratmış olsa da, yapısındaki şiddet her zaman süregitmektedir. Bizi çevreleyen doğa da şiddet içerir. Ne kadar sağduyulu ve akılcı olsak da, hiç beklenmedik bir anda tekrar şiddetin hükmü altına girmeyeceğimizden emin olamayız ve bu durumda ortaya çıkabilecek olan şiddet de, doğal şiddet değil, aklına itaat etmeyi denemiş olan ama içindeki devinimi akılcı olmaya zorlayamayan, sağduyulu bir varlığın şiddetidir.

Doğada ve insanın yapısında, sınırları zorlayacak, aşacak ve denetim altına alınması pek mümkün olmayan bir devinim vardır. Genel olarak bu devinimin açıklamasını da yapamayız. Ve hatta bu devinim, açıklaması olanaksız olan dünyaya aittir. Ama onun hükmü altında yaşarız: evren, aklın ve zekânın açıklayamayacağı oranda sonsuzdur. Allah'ın açıklanmasında aklımızı kullanmaya kalkmak ise, aptalca bir yaklaşımla, akıl ile sonsuzluğu birleştirmeye çalışmak demek olur. Oysa, bir kavram olarak belirlemeye çalıştığımız, ama sonsuzluk demek olan Allah, bu kavrama sığmayarak, aklın sınırlarını da aşar.

Yaşamımızda, bu aşırılık, şiddetin, aklı ve sağduyuyu galebe çaldığı oranda kendini gösterir. Bir işin yapılması, etkin verimliliğe oranla, sarf edilen gücün hesaplanmasını öngören bir yaklaşım gerektirir. İş yaparken, eğlencenin ve oyunun genel nitelikleri olan karmaşık ve amaçsız davranışlar bir kenara bırakılır. Eğer bu davranışları kısıtlayamazsak, herhangi bir işi ciddiyetle yapmamız mümkün olamaz; dolayısıyla, iş faaliyeti, bu davranışlarımızın kısıtlanma nedenidir. Bu davranışlar, kendilerini onlara kaptıranlara, o an için tatmin edici gelebilir. Çalışmak ise, aksine, bu davranışlarını denetim altında tutabi-

lenlere, daha ileriye dönük bir kazanç vaat eder. Bu gelecekteki kazanç, o an için cazip olmasa bile, gerçek anlamda daha kârlıdır. En eski çağlardan itibaren[1] insanlar çalıştıkları sürece, arzunun şiddetinin ateşlediği dürtülere gem vuracak bir dinginlik içinde olmuşlardır. Kuşkusuz, iş yapmanın temelinde olan sükûneti, her zaman gerekli olmayan şiddetli davranışların karşıtı olarak görmek keyfe bağlı bir yorum olur. Ancak, kesin olan şu ki, insan, çalışmaya başlayınca, bu fevri dürtülerin etkisiyle işinin hedefi olan ve getirileri ancak gelecekte belirlenen sonuçlara ilgisiz kalsa bile, şiddet içeren dürtülerini bir kenara bırakabilmektedir. İş, çoğu kez bir sosyal topluluk olgusudur ve topluluk, çalışma zamanı süresince, aşırılığa kaçacak dürtüleri, yani şiddeti, gemlemek zorundadır. Dolayısıyla, bir bölümleriyle iş hayatının parçası olan sosyal topluluklar, kendilerini yasaklarla tanımlarlar ve bu yasaklar olmadığı takdirde, başlıca özellikleri olan, iş dünyası olma niteliklerini yitirirler.

Yasakların temel hedefi şiddettir

İnsan yaşamının iş dünyası etrafındaki oluşumunu tanımlayıcı niteliğin basitliğini görmemizi engelleyen şey, yasakların konulmasındaki ve uygulamalarındaki geçiciliktir. Bu geçicilik, çoğu kez yasakların yüzeysel bir önemsizlikle algılanmasına neden olmuştur. Bütünüyle yaklaştığımızda, özellikle de, dinsel bir

[1] İnsanlığın temelinde çalışma vardır: insanlığın en eski kalıntıları geride bıraktığı taştan aletlerdir. En azından, insan olarak tümüyle gelişmesini tamamlamamış olan ve bizden aşağı yukarı bir milyon sene önce yaşamış olan Australopitek'ten kalanlar bu tür aletlerdir. Bize ilk gömütleri bırakan Neandertal insan ise, bizden sadece birkaç yüz bin yıl önce yaşamıştır.

saygıyla itaat ettiklerimizi düşündüğümüzde, yasakların önemi, basit ve temel bir ögeye indirgenebilir. (Bu savımı hemen kanıtlayamayacağım, ancak, belli bir düzen içinde sunduğumu umut ettiğim düşüncelerim geliştikçe, bu söylediğimin haklılığı açıkça ortaya çıkacak.)

Bu basit ve temel öge de şudur: iş hayatında yasaklarla engellenen şey şiddettir; araştırma konumuzda da bu şiddet, ölümü ve cinsel üremeyi de kapsar. Biraz daha ilerde, görünürde birbirlerine zıt olan bu iki kavramın, yani doğum ve ölümün aslında tek bir bütün olduklarını kanıtlayacağım. Ancak, daha baştan itibaren, ikisi arasındaki bağlantı, sadist davranışlarda açıkça görülebilir. Sadizmin kuramcısı Sade'ın söyledikleri, kendi hayranları arasında bile genellikle bir korku yaratır. Bütün bu kimseler, Sade'ın kanıtladığı şu ürkütücü gerçeği anlamamışlardır: aşk devinimi, en uç noktasında, bir ölüm devinimidir! Bu bağ, çelişkili gibi gözükmemelidir: üremenin tamamlandığı aşırı uç ile ölüme varan aşırı uç, birbirlerinden ayrı konumlara konuldukları takdirde çözümlenemez ve anlaşılamazlar. İlk yasaklar da, önce ölüme, ardından da cinselliğe yöneltilmiş yasaklardır.

Ölüme yönelik yasakların tarihsel gelişimi

"Hiçbir zaman adam öldürmeyeceksin!" "Zina etmeyeceksin!" Bunlar Kutsal Kitaptaki temel emirlerden ikisi ve bizim de her koşulda itaat etmeye çalıştığımız iki yasak.

Bu yasaklardan ilki, insanın ölüm haline ve ölülere yönelik davranışının bir sonucu.

İnsanlığın, kaderinin çizildiği, en eski çağlarına dönüyorum,

tekrar. İnsanlık bu günkü haline ulaşmadan çok önceleri bile, Neandertal insanı, yani Homo Faber, çoğu kez taştan işlenmiş aletler yapmakta ve bu aletlerle taşları, ağaçları işlemekteydi. Bizden yüz bin yıl önce yaşayan bu insan türü, bize az-çok benzemekle birlikte, daha hâlâ antropoid fiziğe sahipti. Ayakta duruyor olmasına karşın, bacakları büküktü ve yürürken, ayaklarının tabanına değil de, dış kenarına basarak yürüyordu. Boynu bizimki gibi değil, omuzlarına bitişikti. Alnı dar, kaş kemikleri çıkıktı. Bu ilk insanın sadece kemiklerini bulabildik; yüz yapısını tahmin etmemize ve insana benzeyip benzemediğini bilmemize olanak yok. Ancak, çalıştığından ve şiddeti bir kenara bıraktığından eminiz.

Doğal olarak, tüm yaşamını ele alacak olursak, şiddetin etkisinden tam olarak çıkmadığını gözlemleriz (biz bile, bugün hâlâ şiddetle iç içe yaşamaktayız); ancak, şiddetin egemenliğinden kendini bir oranda kurtarmış bir durumda; ayrıca iş yapmakta, yani teknik beceri kazanmakta. Bu becerisinin şahidi olarak, bugüne kadar ulaşan çeşitli ve çok sayıdaki taş aletleri gösterebiliriz. Bu becerisini o kadar ilerletmiş ki, düşüncenin desteklediği bir titizlikle, yaptığı aletlerin tasarımını en iyisini buluncaya kadar tekrarlıyor. Kaldı ki, davranışlarında, şiddete gem vurmayı amaçlayan eğilimin tek kanıtı bu aletler değil. Onun zamanından bugüne kadar ulaşan mezarlar da aynı eğilimin şahitleri.

Bu, insanın, iş yapmaya başlamasıyla birlikte, korkunç, yıkıcı ama aynı zamanda büyüleyici olan taraflarıyla ölümü de anlamaya başladığını gösteriyor.

Neandertal insanının yaşadığı çağ olarak, Orta Paleolitik'i

gösterebiliriz. Ancak, ondan yüz binlerce sene önce gelen alt Paleolitik'le birlikte, insana benzer varlıkların yaşadığını ve onların da yaptıkları işlerden bizlere kalıntılar ulaştığını biliyoruz: ve bu varlıklardan bize ulaşan kemiklerden, onların da ölüm hakkında kendilerini sorgulamaya başladıklarını anlıyoruz; öyle ki, en azından kafataslarına belli bir özen gösterdikleri çok belirli. Ancak, defin olarak tanımlayabileceğimiz işlem, sadece Orta Paleolitik'in sonlarına doğru, Neandertal'in yok oluşundan hemen önce ve bize tam olarak benzeyen yeni bir tür insanın, Homo Sapiens'in tarih sahnesine çıkışıyla başlamakta.

Gömütlerin kullanılması ise, Homo Sapiens'in sosyal yaşamında, ölüme ve ölülere karşı, bizimkine benzer bir yasağın bulunduğunun şahidi. Yasağın, en azından belirsiz bir şekilde ortaya çıkmasının, gömüt kullanılmasından daha önceye dayandığını söyleyebiliriz. Ve hatta, elimizde bunu kesinlikle kanıtlayan veriler olmasa da ve onu yaşayanların bile farkına varmamış olduğunu düşünerek bu yasağın, çalışma ve iş alışkanlığıyla birlikte ortaya çıkmış olduğunu varsayabiliriz. Gömütlerde belli bir yasağa gidilmiş olduğunu, Homo Sapiens'in, insan cesedini, etrafındaki taş veya başka eşyalardan ayırmak için gösterdiği titizlikten anlıyoruz. Bu titizlik, bugün bile insanı hayvandan ayıran bir özellik: ölüm olarak tanımladığımız kavram, öncelikle onun bilincinde oluşumuz demek oluyor. Yaşayan halden ölü hale geçişin, yani bir insan için, bir başka insanın cesedinin ifade ettiği bunaltıcı duyguyu biliyoruz. Ceset, diğerleri için bir kader habercisi. Yalnız bir insanı değil, bütün insanları yok edecek olan bir şiddetin göstergesi... Cesedi gördüklerinde, sağ kalanların içine düştükleri *yasak*, onların şiddeti reddettikle-

ri, şiddetten kendilerini soyutladıkları bir çerçeve oluşturmakta. İlkel insanların şiddeti olarak algıladığımız olgu, akılcı ve sağduyulu davranışların belirlediği iş olgusuyla kesin olarak zıtlaşmakta. Bu konuda, Lévy-Bruhl'un ileri sürdüğü ve ilkel insanın hiçbir akılcı davranışı olmadığını ve tüm yaptıklarının sadece paylaşımcı toplum yapısının devinimleri olduğunu varsaydığı savının yanlış olduğu çoktandır biliniyor[1]: çalışma olgusu, tabii insanın dünya sahnesine ayak basmasından daha sonralara dayanmıyor, ancak, hayvanın gereklilikten doğan çalışma içgüdüsü ile insanın, benimsediği çalışma olgusu arasındaki fark, insanın bu uygulamasında aklını da kullanıyor olmasında. Kendisi ile işlediği eşya arasındaki temel bağın ve işlediği ham madde ile bu çalışmasının sonucunda elde ettiği aletin arasındaki farkın bilincinde. Aynı şekilde, aletin yararını ve onu kullanım sürecinde oluşacak etki-tepki ilişkisini de bilmek zorunda. Ham maddenin seçimini ve daha sonra alet olarak değişimini ve kullanımını belirleyen kurallar daha ilk başlardan itibaren aklın hükmettiği kurallar.

Bu kurallar, belli bir tasarımın ürünü olan çalışmasının sonucundaki değişimleri düzene koyuyorlar. Kuşkusuz, ilkel insan, kendisine kullandığı nesnelerin bilincini veren bu kuralları bir kurgu halinde ifade edecek lisana ve sözcük haznesine sahip değildi.

---

[1] Ama her şeye rağmen Lévy-Bruhl'un tanımlamaları doğru ve yararlı gözlemler içermektedir. Eğer, "ilkel düşünce" yerine Cassirer gibi "mitik düşünceden" bahsetmiş olsaydı, yukarıda sözünü ettiğimiz yanlışlığa düşmeyecekti. Çünkü, "mitik düşünce" zaman içersinde "akılcı düşünce"ye dönüşebilir...

Bugün bile, bir işçi, uymak zorunda olduğu kuralları açıklıkla ifade edemez; ancak, titizlikle uygular. İlkel insan, belki de bazen, Lévy-Bruhl'un kendisine dayattığı biçimde, aklını kullanmadan, bir şeyin varolduğunu ama aynı zamanda olmadığını veya aynı zaman dilimi içersinde değişik şekillerde olduğunu sanmış olabilir. İlkel insanın düşünce yapısında akıl çok yer tutmamakta, ama iş yaparken, olan tüm aklını kullanmaktaydı. Öyle ki, ifade etmemiş bile olsa, şiddet dünyasına karşı, aklın ve çalışmanın hâkim olduğu bir dünyayı tasarlayabilmişti.[1] Kuşkusuz ölüm, çalışma hayatının düzenini bozmaktaydı: ilkel insan, çalışma hayatının düzeninin kendi denetiminde olduğunu, ama ölümün, bu düzeni kurmak için harcadığı bütün emekleri boşa çıkararak, kendisinin çok üstünde bir güç oluşturduğunu hissetmekteydi. Çalışma devinimi ve akılcı yaklaşım kendisine yardım ederken, ölümün neden olduğu bu düzensizlik ve bu şiddet, insanı yani, hemen bütün yararlı çalışmanın amacı olan bu Varlığı, yok etmekteydi. Bu durumda, çalışma olgusunun getirdiği düzeni benimseyen insanın, aksi yönde etki gösteren şiddet ile yollarını ayırmaktan başka seçeneği yoktu.

Şiddetin imgesi olan cesedin yarattığı korku ve şiddetin bulaşma eğilimi

Hemen belirtelim ki, şiddet ve simgesi olan ölümün iki ayrı anlamı vardır: bir yanda, hayata bağlılığın etkisiyle ölümün ya-

---

[1] Dinsiz dünya (= iş dünyası veya mantık dünyası) ve Kutsal âlem (= şiddet dünyası) deyimleri çok eski deyimlerdir; ancak dinsiz ve kutsal sözcükleri akıldışı lisanın sözcükleridir.

rattığı dehşet; öbür tarafta da, ürkütücü ama büyüleyici ve karmaşık duygulara yol açan kutsal bir öge. Bu çelişkiye daha sonra değineceğim. İlk olarak, ölümün yasaklanmasıyla şekil bulan ve şiddeti reddeden davranışın kurucu davranış olduğunun altını çizmeliyim.

Hayatta iken yakınları tarafından ilgi gösterilen, sevgi ile yaklaşılan insan, öldükten sonra, yani bir şiddetin kurbanı olduktan sonra da, yeni şiddetlere maruz kalmaması amacıyla, yakınları tarafından korunmak ister. Defin uygulaması, ilk zamanlardan itibaren büyük bir olasılıkla, cesetleri hayvanların açlığından korumak amacıyla yapılmıştır.

Ancak, her ne kadar bu amaç, defin âdetinin yerleşmesinde belirleyici olmuşsa da, tek neden olduğunu söyleyemeyiz: ölümün korkunçluğu ve ölülerin neden olduğu dehşet, giderek acımasızlığını yitiren sosyal yapının geliştirdiği bütün duyguları hükmü altına almıştır. Ölüm, içine sızdığı yapıyı yok edebilecek olan şiddetin gözle görünen belirtisidir. Ölü, hareketsizliği ve cansızlığıyla, kendisini yok eden şiddetle işbirliği yapmaktadır: bu şiddet, "bulaşıcı" bir hastalık gibi, ölünün etrafındakileri de, tehdit etmektedir. Ölüm alışılagelmiş bildik dünyanın o kadar ötesindedir ki, tek açıklaması, iş dünyasını çerçeveleyen düşünce şekline zıt bir düşünce şekliyle yapılabilir. Temel ilkesi çalışma hayatının gerektirdiği akılcı düşünce şeklini hiçe saymak olan şiddeti tanımlayabilecek tek düşünce şekli, Lévy-Bruhl'un yanlışlıkla ilkel olarak tanımladığı simgesel veya mitik düşüncedir. Bu düşünce şeklinde, düzenli bir gidişe son veren ölüm, hedef aldığı kişinin ölümüyle tehdidini de yitirmiş olmaz; cesetten bu-

laşıcı bir hastalıkmışçasına taşıp, büyülü bir tehlike olarak tehdidini sürdürür. Ceset, kalanlar için bir tehlikedir: onu gömmelerindeki asıl sebep, cesedi muhafaza etmekten çok, kendilerini bu "bulaşıcılıktan" kurtarmak istemeleridir. Çoğu kez, "bulaşıcı" kavramı cesedin çürümesiyle bağlantılıdır. Bu çürüme, korkunç ve karşı gelinmez, saldırgan bir güç gibi algılanır. Biyolojik sürecin olağan sonucu olan çürüme, henüz gömülmemiş olan cesedin kaderin simgesi olması gibi bir tehdittir. Bugün artık, bu bulaşıcılık bizi korkutmamakta, ancak, çürümeye yüz tutmuş bir cesede kim, cesaretle bakabileceğini söyleyebilir? Arkaik toplumlar, kemiklerin kurumasıyla, ölümle başlayan şiddet dizesindeki tehdidin artık geçtiğini düşünürlerdi. Bu toplumların inanışlarında, çoğu kez, ölü de şiddetin hükmü altına girerek ve onunla ortak olarak, kendi yıkımını hazırladığı için, kemiklerinin kuruması ve beyazlaşması, hayatta kalanlar tarafından, ölünün de artık huzura erdiği şeklinde yorumlanırdı.

Öldürme yasağı

Ceset söz konusu olduğunda, yasak o kadar açıklıkla anlaşılamayabilinir. Tabu ve Totem isimli kitabında, Freud, kendi etnografik bilgilerinin çok yüzeysel olması nedeniyle, Yasak'ın (Tabu) dokunmak arzusunu engellediğini savunmaktaydı. Ölülere dokunmak isteği, kuşkusuz eskiden de bugünkünden daha fazla değildi.

Ancak, yasak, arzunun oluşmasına engel olamaz: bir ceset önünde duyulan dehşet o kadar ani ve o kadar kaçınılmazdır ki,

şiddete karşı çıkmak neredeyse olanaksızdır. Ölümün yansıttığı şiddet, bir anlamda onu kendimizle özdeşleştirip, yaşayan bir başkasına karşı öldürme arzusuyla denemek isteyişimizde kışkırtıcılık kazanır. Öldürme yasağı, genel şiddet yasağının, özel bir halidir.

Arkaik toplumlarda şiddet her koşulda ölüm nedenidir: bazen büyü etkisiyle de olsa, her zaman bir sanık vardır ve her zaman bir cinayettir söz konusu olan. Yasakla altları çizilen iki olgu birbirlerini tamamlarlar: ölümden kaçılmalıdır ve yaşayanlar kendilerini, onun içerdiği korkunç güçlerden korumalıdır. İnsan, ölüyü kurban olarak seçen ve onu hükmü altına alan dehşet ve şiddet güçlerinin kendi benliğinde de oluşmasına engel olmalıdır.

İlke yaklaşımında, çalışma kurallarının oluşturduğu sosyal birim, bireylerinden birinin ölümüne yol açan şiddete yapısal olarak karşıdır. Sosyal birim, bu ölümü yasaklamaktadır. Ancak bu, sadece topluluğun bireyleri için ve topluluk içinde geçerlidir ve yasak, bütün sonuçlarıyla uygulanır. Oysa, topluluğa yabancı olanlar tarafından, yasağın var olduğu kabul edilse bile, pek o kadar kısıtlayıcı değildir ve ihlal edilebilir. Çalışma yaşam ve kurallarının oluşturulması ile şiddetten uzaklaştırılan topluluk, aslında bu şiddeti, sadece iş yapma zamanı süresince ve çalışmaya ortak olan iş arkadaşlarına yönelik bir çerçevede kendinden uzak tutar. Bu zamanın ve bu çerçevenin dışında, topluluk tekrar şiddete yönelebilir ve başka topluluklara karşı verdiği savaşlarda cinayetler işleyebilir.

Belirlenmiş koşullarda, kısıtlı zaman süreçlerinde, bir topluluğun bireylerinin öldürülmesine izin verilebilir ve hatta bu ge-

rekli de olabilir. Ancak, en vahşi kıyımlar bile, onları yapanların tüm gönül rahatlığına rağmen, cinayet eylemini damgalayan laneti unutturamaz. Bazen Kutsal Kitap'taki "adam öldürmeyeceksin" emri bizi gülümsetse bile, görünürdeki önemsizliği yanıltıcıdır. Önüne çıkarılan engeller yıkıldığında alaya alınan yasak, ihlal edilse bile etkinliğini sürdürür. En kanlı cani bile, başına gelecek laneti görmezlikten gelemez. Çünkü şanını ve şöhretini koşullandıran bu lanettir. Sayısızca tekrarlanan ihlaller, yasağı ortadan kaldıramazlar, çünkü yasak son çözümlemede, ona karşı çıkanı kutsal bir lanetle mükâfatlandıracak bir araçtır.

Bu son yaklaşımda temel bir gerçek gizli: dehşete dayanan yasak bizi ona sadece uymaya zorlamakla kalmaz, aynı zamanda çok da çekicidir! Bir engeli yıkmak zaten başlı başına bir zevktir ve yasaklanan davranış, korkumuzun onun etrafında oluşturduğu şöhret haresinin parlaklığında daha da bir cazibe kazanır. Sade şöyle demektedir: "Hiçbir şey sefih ve hovarda bir hayatın önüne engel koyamaz... Çünkü, önlerine engel konan arzular durulacaklarına daha da azar ve kudururlar.[1]" Hiçbir şey sefih ve hovarda bir hayata karşı engel oluşturamaz veya daha genel bir yaklaşımla, hiçbir şey şiddeti engelleyemez.

[1] Les Cent-vingt journées de Sodome (Sodom'un 120 günü) giriş bölümü

BÖLÜM ÜÇ

ÜREMEYE YÖNELİK YASAK

Evrensel bir yasak benliğimizdeki hayvansal cinsel özgürlüğü engellemektedir

Şiddeti engelleyen Yasak ile serbest bırakan İhlal dürtüleri arasındaki birbirlerini tamamlayıcı ilişkiye daha sonra tekrar değineceğim. Bu dürtülerde bir bütünlük var benim görüşümce: varolan bir engelin konumundan, yıkıldığı ana geçiş sürecinde, şiddeti engelleyen yasaklar ile ölümün neden olduğu yasaklar arasında bir paralellik olduğunu gözlemledik. Cinsiyeti hedefleyen yasaklardan, ancak bu gözlemi yaptıktan sonra söz edebiliriz. Ölümle ilgili örf ve âdetlerin kalıntıları çok eski çağlara uzanmaktadır. Cinsiyetle ilgili belgeler ise çok daha yenidir ve

zaten belli bir fikir verecek nitelikte değillerdir. Orta Paleolitik'ten kalan gömütlere karşılık, insanın cinsi yaşamına yönelik bulgular, son paleolitikten daha eskiye gitmiyor. Sanat (temsil), Neandertal insanla değil [1] Homo Sapiens'le başlıyor ve onun bıraktığı kendisiyle ilgili resimler de zaten tek tük. Bu resimler daha çok *ithyphallique* (ereksiyon halindeki penis) tipte resimler. Bundan da, ölüm gibi cinsel yaşamın da insanlarda çok öncelerden itibaren merak uyandırdığını anlıyoruz; ancak bu kadar belirsiz bir bulgudan yeterince kesin bir gözleme varmamız tabii mümkün değil. *İthyphallique* resimler, tabii, göreceli bir cinsel özgürlüğe şahitlik ediyorlar; ancak, bu, onları yapanların sınırsız bir cinsel yaşamları olduğuna bir kanıt değil. Cinsel davranışlar, denetimsiz dürtü nitelikleriyle, çalışma düzenini bozabilecek şiddet unsurları oluşturmaktalar: çalışma süreci içinde, topluluk, cinsel davranışların egemenliğinden kaçınmak zorunda. Demek ki, daha çok öncelerden itibaren, cinsel özgürlüğe belli kısıtlamalar getirilmiş olmalı.

Bu kısıtlamaların uygulama şekil ve alanlarını kesinlikle bilmiyor olsak bile, belli bir Yasak anlayışıyla oluşturuldukları kesin. Belki de bu kısıtlama sadece çalışılan süre için geçerliydi. Bu Yasak'ın çok eskiden beri var olduğunu düşündüren gerçek neden, bildiğimiz kadarıyla, insanın cinsel yaşamının her zaman ve her yerde belli kural ve sınırlarla tanımlanmış olmasıdır: insan, ölüm karşısında ve cinsel davranışlarında kendisine engel konu-

[1] Bu insan boya maddelerini tanımaktaydı; ancak resim yaptığına dair hiçbir bulgu yok elimizde. Oysa Homo Sapiens'in ilk çağlarından itibaren resim yaptığını kanıtlayan bu çok sayıda bulgu var.

lan bir hayvandır. Bu engeller ağır veya hafif olabilirler, ancak her iki halde de, insanın bu engeller karşısındaki tepkisi, diğer hayvanlarınkinden farklıdır.

Bu kısıtlamalar yerine ve zamanına göre değişebiliyorlar. Örneğin, bütün toplumlar cinsel organların gösterilmesine aynı şiddetle karşı çıkmıyorlar: ama genel olarak, ereksiyon halindeki erkek cinsel organını açıkça göstermekten kaçınıyorlar ve en yaygın biçimiyle, kadın ve erkek birleşme anında ıssız ve yalnız bir yer arıyorlar. Çıplaklık, batı uygarlıklarında genel ve ağır bir şekilde yasaklanmıştır, ancak temel olduğu düşünülen bu yasak, günümüz dünyasında saldırılara uğramakta ve şekil değiştirmektedir. Bütün bu tür değişimlerin mümkün olabileceğine ilişkin gözlemlerimiz, yasakların keyfe bağlı olarak konduklarını değil, aksine bu yüzeysel ve önemsiz değişimlerin ardında çok temel ve derin anlamları olduğuna işarettir. Cinsel dürtülerin en yaygın biçimlerde gözlemlenen kısıtlamalara bağlı olarak denetim altında tutulmalarına yarayan ve kesin bir biçimde ifade edilemeyecek olan yasakların, yerine göre kırılgan ve değişken olabileceklerini artık öğrendik. Ama bunu öğrenirken de bütün belirsizliklerine karşılık bu ortak kısıtlamalara kayıtsız şartsız uymamızın da bir kural olduğunu öğrendik. Benliğimizde, cinsel dürtülere engel koyan yasak, genel ve evrensel bir yasak; bunun yanı sıra gözlemlenen özel yasaklar, bu evrensel yasağın değişik hallerini oluşturmaktalar, sadece.

Bunu bu kadar açıklıkla ilk olarak benim söylüyor oluşum, beni bile şaşırtıyor, itiraf ediyorum! Evrensel cinsel yasağın sadece bir halini yansıtan, ensest yasağı gibi özel bir "yasağı" tek başına ele alıp, onun temelini oluşturan ve cinselliği hedef alan

evrensel yasaktan ayrı tutarak anlamaya çalışmak, çok rastlanılan bir yöntem. Ancak, bazı istisnalar da yok değil; örneğin Roger Caillois "L'Homme et le sacré" isimli kitabında "Ensest yasağı gibi çok konuşulmuş ve tartışılmış sorunlar, sadece belli bir toplumda geçerli olan ve dinsel içerikli bütün yasakları kapsayan bir sistemin parçaları olarak ele alındıklarında anlaşılabilir ve çözüme ulaştırılabilirler" demektedir.

Benim görüşümce, Gallois'nın tanımlaması bir yere kadar mükemmel ve doğru, ancak "belli bir toplum" ifadesi, yine özel bir hali çağrıştırmakta. Çünkü, artık "belli bir toplumda" değil, bütün ülke ve kültürlerde, bütün çağlarda uygulanan dinsel yasakları tümüyle tartışmanın zamanıdır! Gallois'nın ifadesi beni, bu "belirsiz ama evrensel yasağın" aslında tek ve aynı olduğunu ileri sürmeye zorlamaktadır. Şekli gibi içeriği de değişebilir: görünürde cinsiyet veya ölüm de olsa, sonuç olarak hedef alınan davranış, korkutan ve dehşete düşüren ama aynı zamanda büyüleyici ve çekici şiddettir.

Ensest yasağı

Özel bir durum oluşturan ensest yasağı, üzerinde en çok konuşulan yasak tabii. Hatta bu yasak genel tanımlamada, neredeyse tüm cinsel yasağın yerine geçmekte. Hemen herkes, belirli olmayan ve kesinlikle ifade edilemeyen genel bir cinsel yasağın varlığından haberdar ve bütün insanlık bu yasağa uymakta. Ancak yerine ve zamanına bağlı olarak o kadar değişik ve çeşitli uygulamalar var ki, henüz hiç kimse bu yasağı genel nitelikleriyle tanımlayan bir formül bulamamış durumda. Oysa yine evrensel

olan ensest yasağı, daha açık ve belirli bir şekilde tanımlanıp, davranış biçimi olarak bilindiği ve anlamı hiç kimse tarafından inkâr edilmediği için, genel olarak cinsel yasağın yerini almakta. Bu nedenle de ensest birçok araştırmaya konu olurken, enseste çerçeve oluşturan genel cinsel yasak, insan davranışlarını inceleyenlerce çoğu kez bir kenara bırakılmış. İnsan zekâsı, değişken, anlaşılması zor ve belirsiz kavramlardansa, basit ve tarif edilebilir kavramları tartışmaya daha yatkın tabii! Böyle olunca da, genel cinsel yasak, bugüne değin bilim adamlarının merakını hiç uyandırmamış ama ensestin çeşitli türleri en az hayvan türlerinin incelenmesine gösterilen ciddiyet ve ilgiyle araştırılmış ve bilim adamlarının zekâlarını ölçecekleri gizemler sunmuş.

Arkaik toplumlarda, akrabalık ilişkilerinden ve yasaklanmış evliliklerden yola çıkılarak kişilerin sınıflandırılması neredeyse bir bilim dalı olmuştur. Claude Lévi Strauss'un en büyük becerisi, insanları, hayvansı dürtülerini engellemek için konulmuş kanunlara riayet etmeye zorlayan bu yasaklardan yola çıkarak, arkaik aile kurgusunun karmaşık yapısındaki özelliklerin kaynaklarını tespit etmiş olmasıdır.

Ensesti hedef alan kurallar, önceleri, özgür bırakıldığı takdirde, toplumun kurulu düzenini rahatsız edebilecek olan şiddeti zincirlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak bu temel inancın yanı sıra, kadınların erkekler arasında eşit biçimde paylaşılmalarını sağlayacak yeni kuralların düşünülmesi de gerekmiştir. Bu tür garip ama belirgin düzenlemeler, eşitlikçi bir paylaşımın sağlayacağı fayda düşünüldüğünde daha kolay anlaşılabilir. Yasak, herhangi bir kural doğrultusunda uygulanmaktaydı. Ancak bazen, cinsel şiddetle ve onun akılcı düzeni tehdit eden tehlikesiy-

le hiç ilgisi olmayan ikincil kaygıları hedef alan özel kurallar da tasarlanmıştır. Eğer Lévi Strauss evlilik kurallarının özel bir halini ortaya çıkarmış olmasaydı, ensest yasağının anlamını bu kural çerçevesinde arayacaktık. Oysa Lévi Strauss sayesinde bu özel halin, kadınların paylaşımının ortaya çıkardığı sorunlara bir cevap oluşturduğunu gözlemliyoruz.

Yakın akrabalar arasında cinsel birleşmeyi yasaklayan ensesti genel anlamda algıladığımızda güçlü bir duygu ile karşılaşırız. Bu duygu belirleyici değil tabii, ancak unutulmamalı ki yasağın koşullarını belirleyen kolaylıklar da belirleyici değillerdi! İlk bakışta, çok eski çağlarda rastlanılan davranış biçimlerinde bir neden aramak doğal gibi geliyor. Ancak araştırma ilerledikçe, tam tersiyle karşılaşıyoruz: bulduğumuzu sandığımız neden, bir kısıtlama ilkesi oluşturmaktan ziyade, bu kısıtlamayı çeşitli vesilelerle kullanan bir nitelik gösteriyor. Bu vesileye bağlı "özel" kısıtlamayı, bildiğimiz ve uymak zorunda olduğumuz tüm dinî yasakların bütünü içinde ele almamız gerekiyor. Hangi duygu, benliğimizde ensestin dehşeti kadar kesin ve tartışmasızdır? (Bu duyguya ölülere karşı duyulan saygıyı da ilave ediyorum, ancak, bütün yasakları birbirlerine bağlayan bu birlikten daha ileride söz edeceğim.) Bizim gözümüzde bir kimsenin babasıyla, annesiyle, ağabeyi veya kız kardeşiyle cinsel ilişkide bulunması insanlık dışıdır. Cinsel anlamda kimleri "tanımamamız" gerektiği pek belirli değildir, ancak kural tam anlamıyla belirgin olmasa da, doğduğumuz esnada ailemizi oluşturanlar ile birleşmemiz yasaktır. Eğer başka keyfe bağlı yasaklar işin içine karışmamış olsalardı bu kural çok daha belirgin ve açık olabilirdi. Göründüğü kadarıyla merkezinde basit ama hemen her toplum, her koşul ve

her zamanda geçerli bir çekirdek kural, etrafında ise keyfe bağlı, karmaşık ve çok değişken kıstaslardan oluşan bir yasak bu. Bu değişkenlik, asıl çekirdeğin anlamını gölgelemekte, ve zaten bu çekirdek de, sanıldığı kadar yadsınmaz değil, ama öyle olduğunu düşündüğümüzde, bazen rastlantıların sonucu olarak, bazen de koşulların kolaylaştırmasıyla ortaya çıkıveren ensest dehşetini bütün korkunçluğuyla hissedebiliyoruz. Bu durumda her zaman gözlemlenen olgu, akılcı ve düşünceli davranışların, cinsel dürtülerin önüne geçilmesi zor şiddeti ile uyuşmuyor olmasıdır. Zaman içinde bu olgudan yola çıkılarak konulan kuralların keyfe ve değişken koşullara bağlı olan bir şekilcilikte olmamaları mümkün müydü?[1]

Âdet kanamaları ve Doğum kanamaları

Başka yasaklar da en az ensest yasağı kadar şiddetin dehşetiyle özdeşebilirler: örneğin âdet kanamaları ve doğum kanamaları. Bu kanamalar, iç benlikteki şiddetin açığa çıkması olarak algılanırlar. Kan zaten kendi başına şiddet demektir. Adet kanı ise, bir de cinsel faaliyeti ve bu faaliyetin yol açtığı "lekelenmeyi" anımsatmaktadır: bu "leke" şiddetin etkilerinden biridir. Doğum da bu bütünden ayrı düşünülemez: doğum bir parçalanma ve alışılagelmiş düzeni bozan bir aşırılık değil midir? Yokluktan varoluşa ve varlıktan hiçliğe geçişi simgeleyen sonsuz ve bizi aşan kavramı çağrıştırmamakta mıdır? Kuşkusuz bu yak-

[1] İkinci bölümde ensesti Claude Lévi Strauss'un "Les Structures élémentaires de la parenté" (Akrabalığın temel kurguları) adlı eserinden yola çıkarak daha ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğim.

laşımlarda dayanaksız bir taraf bulunabilir ve bu son yasaklar, "lekelenmenin" dehşetine ne kadar duyarlı olursak olalım, bizim görüşümüzde önemsiz olabilirler. Çünkü merkezdeki çekirdek yasağı çevreleyen, değişken ve belirsiz kuralları oluşturmaktadırlar.

BÖLÜM DÖRT

ÜREME İLE ÖLÜM ARASINDAKİ YAKIN İLİŞKİ

Ölüm, çürüme ve tekrar hayata uyanış

Başlangıçtan itibaren, yasaklar, şiddeti yaşamın alışılan akışının dışında tutma gerekliliğine bir çözüm olarak geliştirilmişlerdir. Şiddetin kesin bir tanımını yapamıyorum ama zaten bu tanımlamayı da pek gerekli görmüyorum.[1] Yasakların farklı görünümlerini inceledikçe, aralarındaki anlam bütünlüğü açıkça ortaya çıkacaktır.

Karşılaştığımız ilk güçlük, temel yasakların birbirlerine

---

[1] Şiddetin, akıla karşı olduğu kavramını Eric Weill'in "Logique de la Philosophie" isimli eserinde de bulabiliriz. Eric Weill'in felsefesinin temelini oluşturan şiddet kavramını, ben, kendi yaklaşımıma çok yakın buluyorum.

tümüyle karşıt iki duruma ilişkin olmalarından kaynaklanıyor: ölüm ve üreme yani hayat veriş! Bu iki durum, birbirlerine, boyun eğme ve isyan etme kadar zıt değil mi?

Oysa ölüm, ilk bakışta, amacı doğum olan bir işlevin tersi gibi algılanabilir ise de bu karşıtlık sanıldığı kadar kesin değil!

Birinin ölümü, bir başkasının doğumunun habercisi ve koşullandırıcısıdır; bu açıdan, ölüm ve doğum birbirleriyle bağlantılıdır. Hayat daima, sona ermiş olan bir başka hayatın çürüyüp toprağa karışmasıyla yeşerir. Ve, önce kendisine yer açan ölüme, ardından da ölümü takip eden ve yeni varlıkların dünyaya gelmeleri için gerekli yaşamsal maddeleri özümseyecek olan çürüme olgusuna bağımlıdır.

Bununla birlikte hayat, ölümün yadsınmasıdır. Ölümü mahkûm edip, dışlayan bir tepkidir. Bu tepki, özellikle insan soyunun en güçlü duygularındandır; ve ölümün neden olduğu dehşet ve yılgı, yalnızca varlığın yok oluşundan değil, aynı zamanda, vücudu, yaşamın genel mayası içinde yok edecek olan çürümenin korkusundan da kaynaklanır. Aslında ölüme karşı en sert tepki, ideal uygarlığın bir simgesi olan, ölümün törensel sunumunun uyandırdığı saygıdan doğmuştur.

Ölümün neden olduğu ani dehşet, onun ürkütücülüğünü, çürümeyle gelen kokuşmuşluğunu ve hayatın en yadsınmaz kuralı olduğunu aynı kimlikte buluşturan bir bilinci, pek kesin çizgilerle olmasa bile, ayakta tutar. İlkel toplumlarda, en uç dehşet anı, çürüme süreciyle birlikte ortaya çıkmaktaydı: beyazlaşan kemikler, kurtların kemirdiği lime lime olmuş ve çürümekte olan et öbeklerinin mide bulandırıcı görüntüsünü unuttururdu. Ha-

yatta kalanlar, çürümenin neden olduğu dehşette, ölümün kendilerine yönelttiği acımasız kinin ve hıncın belli belirsiz bir ifadesini görmekteydiler. Yas, tören ve gelenekleri bu kini ve hıncı yatıştırmaya yönelik idiler. Beyazlaşan kemikler bu yatışmanın gerçekleştiğinin kanıtıydı. Saygınlık uyandıran bu kemikler, ölümü kutsal ve neredeyse dayanılır kılan unsurlar olmakta ve ölüm süregelen dehşetine karşın, çürümenin itici ve etkin vahşetinden sıyrılmaktaydı.

Bu kemikler, sağ kalanları, tiksintinin yapışkan tehdidinden uzaklaştırmakta ve ölüm ile cömert bağrından hayata yol veren çürümenin birbirleriyle olan ilişkilerine son vermekteydi. Ancak, bu tepkilere sahne olan ilkel çağlardan, bizim çağlarımıza çok daha yakın zamanlarda bile, bu ilişki o denli gerekli görülmekteydi ki, Aristo, topraktan veya sudan, kendiliğinden ortaya çıktıklarını sandığı bazı hayvanların, çürümenin ürünleri olduklarını savunmaktaydı.[1] Çürümenin hayat veren bir güç olduğunu savunan saf inanç, onun bizde uyandırdığı dehşetin çekiciliğine yanıt getirmekteydi. Aynı zamanda, bu inanç, doğanın kötü ve utanç verici olduğu fikrimize bir dayanak oluşturmaktaydı: bünyesinden varolduğumuz ve tekrar içine döneceğimiz bu dünya, çürüme ve kokuşma ile özetlenebilirdi; bu yaklaşımda, dehşet ve utanç, aynı zamanda doğum ve ölümle ilişkiliydi.

Hayatı içeren, içinde tohumların, yumurtaların ve kurtların kaynaştığı bu yapışkan, ılık, pis kokulu maddeler, bulantı, iğrenme, tiksinme diye tanımladığımız temel tepkilerimizi oluşturan

[1] Aristo "kendiliğinden oluşan nesil"i bu şekilde tanımlamakta ve buna inanmaktaydı.

unsurlardır. Var olmayı bekleyen ve asal anlamı (sanki esas benliğim şimdiki halimle değil, henüz oluşmamış olan gelecekteki halimle şekillenecekmişçesine) var olmaktan ziyade varoluşu beklemek olan varlığımı tümüyle ezmek üzere yaklaşan yok oluşun da ötesinde, ölüm, benim hayatın kokuşmuşluğuna dönüşümün habercisidir. Böylece, benliğimde tiksintinin zaferini kutlayan kokuşmuşluğu hissedip, bu beklenti içinde yaşamımı sürdürmek zorunda kalmaktayım.

Tiksinti, bulantı ve bulantının tüm kapsamı

Hemen yanı başımızda cansız yatanın daha uzun yıllar yaşayacağını beklerken, ölümüne şahit olmak, beklentimizin aslında bir "hiç"ten ibaret olduğunu size fark ettirir. Bir ceset bir "hiç" değildir, kuşkusuz; ancak beklentisel açıdan artık içeriği yoktur ve bu açıdan "hiç" olarak algılanır. Biz sağ kalanlar için bu ceset, kokuşmasıyla bizi tehdit etmekte ve sağlığındayken kendisine yakıştırdığımız beklentilere cevap vermeyip sadece "hiç"ten daha da boş ve hatta daha da kötü bir anlama bürünmektedir.

Bu niteliğine bağlı olarak, tiksinmemizin temelindeki korku da, nesnel ve gerçek bir tehlikeden kaynaklanmamaktadır. Söz konusu tehdit, nesnel olarak doğrulanamaz. Bir insanın cesedine, herhangi bir hayvanın, örneğin bir av hayvanının leşine gösterilen tepkiden daha değişik bir tepki gösterilmesi için hiçbir nesnel neden yoktur. İyice ileri safhadaki bir çürümenin yol açtığı korkulu kaçışta dahi yadsınamayacak kesin bir anlam yoktur. Buna benzer yapmacık, yani herhangi bir nesnel nedene dayanmayan birçok tepkimiz vardır. Cesetlerin bizde uyandırdığı

dehşet, insan dışkılarının neden olduğu tepkiye çok yakındır. Müstehcen davranışlara karşı gösterdiğimiz tepkinin de, hemen hemen benzer olduğunu düşündüğümüzde, bu yakınlık daha da anlam kazanır. Cinsel organlar aynı zamanda dışkıları da vücuttan atan organlardır; onları "edep yerleri" olarak tanımlayıp anüs deliğini de aynı tanımlamayla sınıflandırırız. Saint Augustin, organların ve üreme işlevinin müstehcenliği üzerinde oldukça zorlanarak ve utanıp sıkılarak bazı belirlemeler yapmıştır: "İnter faeces et urinam nascimur" yani "*dışkı ve sidiğin ortasında doğarız*" der! Dışkılar, cesetlere veya âdet kanına yönelik kuralların yasaklamalarına benzer yasaklarla çerçevelenmemiştir. Ama genel olarak, kavramlar arasındaki kayganlık, bütün bu olguları toparlayıp, dışkılar, çürüme ve cinselliğin aralarındaki bağların açıkça hissedildiği bir bütün haline getirmiştir. İlke olarak bu bütün, hariçten saptanan benzerliklerle tanımlansa da, varoluşu son tahlilde hiçbir nesnel niteliğe dayanmamaktadır: iğrenme ve bulantı kişilere göre değişen dürtülerle ortaya çıkmakta ve açıklanabilir nesnel nedeni bulunmamaktadır.

Hayatta ve beklentileri olan bir varlıktan, ölü ve beklentisiz duruma geçişin sembolü olan ceset artık sadece bir hiçtir: o halde ortada bize tiksinti verecek hiçbir nesnel ve açıklanabilir neden yoktur; içimizde sadece bir boşluk vardır ve biz bu boşluğun ortaya çıkardığı tükenişin güçsüzlüğünü yaşarız.

Varlıkları "hiç" olan şeylerden söz etmek o kadar kolay değil; ancak varlıklarını inkâr etmek de olası değil! Bize nesnel nitelikleriyle görünen cansız eşyalara oranla bu, "hiç" olan varlıklar bizim için çok daha önemlidir. Bu "kokuşmuş şey"in bir "hiç"

olduğunu nasıl ileri sürebiliriz? Ama eğer karşı çıkıyorsak bu sadece görmek istemeyişimizdendir. Bir dışkının bizi iğrendiriyor oluşunu, onun kokusuyla açıklarız. Oysa, eğer daha önce bizi iğrendirecek bir şey haline gelmeseydi kokusunu bu şekilde yorumlar mıydık? Çocuklarımıza bizi oluşturan ve insan olmamıza yön veren dogmaları öğretmek için ne kadar uğraştığımızı ne çabuk da unuttuk! Çocuklarımız, bizim tepkilerimizi kendiliğinden paylaşmazlar. Bir yemeği sevmeyip reddedebilirler. Ancak biz onlara surat ifadelerimizle ve hatta gerekirse şiddete başvurarak, çok eski çağlardan ve ilk insanlardan bu yana, azar işiten binlerce çocuk neslinin mirası olarak bize kadar ulaşan değer yargılarımız doğrultusunda tiksinmenin ve iğrenmenin ne denli yanlış bir şey olduğunu öğretmeye çalışırız.

Hatamız, binlerce yıldan bu yana çocuklarımıza miras olarak devrettiğimiz, ama eski çağlarda daha değişik şekillerle aktarılan kutsal öğretileri ciddiye almıyor oluşumuzdadır; çünkü tiksintilerimiz ve iğrentilerimiz bütünüyle bu öğretilerden kaynaklanmaktadır!

Yaşamın savurganlığı ve yarattığı korku

Bu ara başlığı okuduğumuzda içimizde muazzam bir boşluk oluşabilir. Söylediklerim de sadece bu boşluğun boyutuyla anlam kazanabilir.

Gel gör ki, bu boşluk çok belirli bir yerde açılmaktadır: örneğin ölüm kavramı bu boşluğu tanımlayabilir: ölümle yok oluşa varan ceset, yok oluşun neden olacağı çürümüşlük, bu boşluğa ulaşan kavramlardır. Çürümenin bende yarattığı dehşeti,

müstehcenliğin iticiliği ile karşılaştırabilirim. Çürümüşlük benliğimde o kadar kalıcı bir biçimde yasaklanmıştır ki, onu hafızamda değil hayal gücümde bulabilirim sadece. Diyebilirim ki, tiksinti ya da dehşet, arzumun temel kaynaklarıdır ve benliğimde yarattıkları boşluk ölümün yarattığı boşluktan ne kadar daha derin olursa o kadar arzularımı uyandırırlar. Arzum, her şeyden evvel, onun tam zıttı bir hal olan dehşetten kaynaklanır.

İlk bakışta bu düşünce ölçüyü aşan bir düşüncedir.

Yaşam ve erotizm demek olan üreme ile, ölümün lüks sayılabilecek işlevi arasındaki bağın farkına varabilmek için çok dikkatli ve güçlü olmak gerekir. İnsanlık, ölümün aslında dünyayı gençliğe ulaştırdığını görmemeye koşullanmıştır! Gözlerimizi sıkı sıkıya kapatıp, eksikliği halinde yeryüzündeki tüm canlıların da silinip gideceği biteviye hayat fışkırmasının sadece ve sadece ölüm sayesinde sürüp gittiğini reddetmekteyiz. Hayatın, denge ve harmoniye karşı kurulmuş, bütünüyle değişken ve sallantılı bir tuzak olduğunu ve her geçen gün bu dengesizliğe doğru hızla düştüğünü kabul edemiyoruz. Yaşam, nihai patlamaya doğru dur durak bilmeden koşan karmakarışık bir devinim; ancak bu infilakla bütün gücünü yitirdiği için, sürüp gitmesi sadece, hayat verdiği ama giderek patlama gücünü yitiren varlıkların yerlerini yeni ve taze güçlü varlıklara bırakması şartıyla mümkün [1]

[1] Bu gerçek pek bilinmemekle birlikte, Bossuet "Sermon sur la mort"(1962) isimli kitabında bundan söz eder ve: "Tabiat, der, bize verdiği nimetlere nerdeyse gıptayla yaklaşırken, bu nimetleri bize daha uzun müddet bırakmasının doğru olmadığına ve başkalarının da ondan faydalanması ve sonsuza kadar "piyasada" kalması gerektiğine bizi inandırmak ister. Tabiat bu nimetleri başka eserlerde de kullanmak için elimizden almaktadır. İnsanlığın biteviye yenilenmesi, doğan çocuklar bizi yavaş yavaş itmekte ve sanki "haydi bakalım artık sıra bizde" demektedirler. Böylece, bizler de, bizden öncekiler gibi yerimizi bırakıp, yaşamın devamını sağlamaktayız."

Bundan daha müsrif bir yöntem düşünemeyiz herhalde! Bir anlamda yaşam bu israfa gitmeden, hayal gücümüzü zorlayan bu "tahribat lüksüne" kaçmadan da mümkün olabilir. Haşlamlılara[1] kıyasla memeli hayvanların organizmaları bünyelerinde akıl almaz enerji kayıplarına yol açan dipsiz kuyulardır. Tüm bu enerji kullanımları, başka olasılıklara fırsat verdikleri oranda boşu boşuna yitip gitmezler. Gelin, dilerseniz bu "vahşi" süreci sonuna kadar inceleyelim. Bitkilerin gelişmesi, ayrışmış ve ölümle çürümüş maddelerin birikimini gerektirir. Ardından otoburlar canlı bitkisel maddeleri yerler, sonra onlar da etoburlar tarafından yenilirler. En sonra da bu vahşi etoburun cesedi kurtlara veya sırtlanlara yem olur ve süreç kendini yeniler.

Bu süreci incelediğimizde, yaşama yol veren yöntem ne kadar müsrif olursa, yeni organizmaların ortaya çıkmasının da o kadar pahalıya mal olur. İnsan yaşamı tümüyle ele alındığında onun nerdeyse saplantı denecek düzeyde savrukluğa ve israfa yatkın olduğu ve sınırın, ancak bu saplantı kabul edilemeyecek kadar yıkıcı boyutlara vardığında konulduğu gözlemlenir. Gerisi sadece ahlakçı gevezeliklerdir. Biraz bilinçli olduğumuzda bunun farkına varamamazlık edebilir miyiz? Etrafımızdaki hemen her şey bunu kanıtlamakta ve benliğimizdeki hummalı devinim, ölümden bize karşı tahripçi işlevini yerine getirmesini beklemektedir!

Benliğimiz, bu zor deneyimlere, bu kısır döngüye, yaşlı varlıkların genç varlıklara yerlerini bırakması sürecindeki bu güç is-

[1] Bitkisel kaynaşmalarda oluşan tek hücreli canlılar (protozoer veya enfuzuar) (çev. notu).

rafına yönlenmiştir. Aslında arzumuz, bütün bu sürecin sonucunda ortaya çıkan ve kabul edilmesi nerdeyse imkânsız olan bu hale ulaşmak, ve varlığımızı yalnızlık içinde acıya ve yok olmanın dehşetine mahkûm eden bu hali yaşamaktır. Eğer, dehşet yaratan ve çoğu kez benliğimizde kopardığı paniğin dürtüsüyle bizi imkânsıza inandıran bu hal içimizde tiksinti uyandırmasa, tatmin olmamız mümkün değildir. Ancak yargılarımız aralıksız düş kırıklıkları ve umutlu beklentiler arasında biteviye süregiden devinimlerin birikimiyle oluşur: akılcı çözümlemelere yatkın olan mantığımız, bağnazlığın, bütün kararlılığımızla kendimizi kollarına bıraktığımız körlüğü ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü bizi oluşturan karmaşık sürecin en uç noktasında, aptalca bu karmaşanın durulmasını bekleyen inadımız, kaygılarımızın büyümesine neden olmaktadır. Kaygılarımızın temelinde, boş ve yararsız bir canlılığa mahkûm olan yaşamın, yazgının kaçınılmazlığına eklediği zevk alınılan bir işkencenin lüksü bulunmaktadır. Zira, eğer insan oluşumu bir lüks ise, kaygılarımız da en az onun kadar lüks değil midir?

İnsanın doğaya karşı çıkışı

Sonuç olarak, insanın tepkileri devinime hız kazandırır: kaygılar, devinimi hızlandırırken aynı zamanda duyarlılığını da arttırır. İlkesel olarak insanın ilk tepkisi yadsımadır. İnsan, devinimin girdabında kaybolmamak için, önce direnir; ama bunu yaptığında elde edeceği sonuç, yalnızca bu devinimi baş döndürücü bir şekilde hızlandırmaktan başka bir şey değildir.

Eğer temel yasakları, insanın, enerji israfı ve yok olmanın se-

fahati olarak algılanabilecek doğaya karşı isyanı olarak kabul edersek, ölüm ve cinsellik arasında hiçbir fark kalmaz. Cinsellik ve ölüm, doğanın, bitimsiz canlı varlıkları müsrif bir biçimde kullandığı bir panayırın en uç anlarıdır. Ve doğa, ölümde de, cinsellikte de, canlıların var olma ve süregitme inadına rağmen onları sınırsızca ve sorumsuzca harcamaktadır.

Üreme, onu gerçekleştirenlerin uzun veya kısa vadede ölmelerini gerektirir. Zaten aynen ölen bir neslin yeni bir nesile yer açması gibi, üreme eylemi de, yok olmanın yaygınlaştırılmasından başka bir şey değildir. Ölümdeki çürüme ve kokuşmuşluk ile cinsel faaliyetlerin değişik yönlerinin düşüncelerimizdeki benzerlikleri, nihayetinde bizim, her ikisine karşı nerdeyse aynı tiksintiyi duymamıza neden olur. Bunun sonucu olarak, her iki eyleme yönelik ama tek bir tepkiyi içeren yasaklar tarihsel süreç içerisinde birbirini takip etmiştir. Hatta ölüme yönelik yasaklar ile cinselliği kapsayan yasakların oluşturulması arasında uzun bir zaman boşluğunun olduğu ve bu zaman dilimi içinde sadece ölümle ilgili yasakların her iki durum için de uygulanmış olacağı bile düşünülebilir (en kusursuz şeyler bile çoğu kez, uzun ve zahmetli denemelerden, sürüp giden yanlışlardan sonra ortaya çıkar!) Ne olursa olsun, bilinçaltımızda her iki eylemin bir bütünlük içinde oldukları kesindir: karmaşık ama birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek, bölünmez bir bütün. Sanki insan, doğanın, yarattığı varlıkları, yine kendi yıkım açlığının vahşetine ortak ederek yok edişindeki imkânsız arayışı bilinçaltında çözümlemiştir. Doğa, insandan, kendisine boyun eğmesinden de öte, neredeyse şevkle yardım etmesini de beklemektedir. Bu baş

döndürücü döngüye daha fazla dayanamayan insanın "hayır" demek üzere ayağa kalktığı andan itibaren de "insan" olabilme olanağı doğmuştur. Ancak, insan doğanın şiddetine hiçbir zaman kesin ve bitirici bir şekilde karşı çıkamamıştır. Güçsüz ve zayıf olduğu süreçlerde, kendini doğanın devinimlerine kapatıp, geçici bir durağanlık uygulamış ama bu geçici durağanlık, hiçbir zaman "son"olmamıştır.

Yasağın ötesinde, şimdi onun ihlalini incelemenin zamanı geldi.

BÖLÜM BEŞ

YASAĞIN ÇİĞNENMESİ

Yasağın ihlali, yasağı reddetmez, aksine onu aşar ve tamamlar

Yasaktan söz ederken bizi rahatsız eden şey yalnızca hedef aldığı konuların değişkenliği değil aynı zamanda mantığı zorlayan niteliğidir. Aynı konu hakkında zıt önerilerin bulunması hiçbir zaman imkânsız değildir. İhlal edilemeyecek yasak yoktur ve çoğu kez, yasakla birlikte ihlalinin de olabileceği kabul edilir ve hatta nerdeyse salık verilir.

Kutsal ON EMİR'den biri olan "Öldürmeyeceksin" yasağını düşündüğümüzde, savaşa, yani öldürmeye giden orduların kutsanması ve zafer sonrası "Te Deum" (Allah'a şükran) ilahilerinin söylenmesi, bizi gülümsetebilir; çünkü bu durumlarda yasak, ci-

nayetle fütursuzca bir suç ortaklığı içindedir. Görüldüğü gibi, savaşların vahşeti İncil'in Tanrı'sına ihanet ederken, eski dinlerin savaş tanrılarına aynı şiddetle karşı çıkmamaktadır! Eğer yasak, akıl sınırları içinde konmuş olsaydı, savaşların da kınanmasını gerektirecek ve bizi bir seçim yapmaya zorlayacaktı: yasağa uyarak askeri cinayetlere son vermek için her şeyi yapmak veya savaşlara devam ederek, yasağın, aldatıcı bir göz boyama olduğunu kabul etmek. Ancak, akıl dünyasının temelini oluşturan yasaklar bu niteliklerinin aksine hiç de akılcı değildirler. Başlangıçta sağduyulu bir yaklaşımla şiddete karşı çıkılmış olunsaydı ve eğer bu karşı çıkış herhangi bir şekilde şiddet içermemiş olsaydı, akılcı dünya ile şiddet dünyası bu kadar kesin bir biçimde birbirinden ayrılamazdı. Eğer, olumsuz ve ürkütücü duygular şiddeti herkes için korkunç kılmamış olsaydı, sadece akılcı ve soğukkanlı bir yaklaşım iki dünyanın sınırlarını yeterli bir açıklıkla tanımlayamazdı. Ölçüsüz, kudurgan ve vahşi şiddetin karşısında gösterilen tek tepki ancak aklın ve mantığın hâkim olamadığı korku ve dehşet duygularıdır.

Tabu'nun doğası işte böylesine çelişkilidir: bir taraftan, akılcı ve soğukkanlı olmayı gerekli kılan bir dünya oluşturur, öte yandan, bu amacına ulaşmak için, tıpkı şiddetin yaptığı gibi, aklı değil duyguları kullanır. Şiddet, özellikle de insansal vahşet, akılcı hesapların değil, korku, öfke, arzu gibi duyguların ürünüdür.

Eğer yasakların mantık karşısındaki tutarsızlığını anlamak istiyorsak, onların akıldışı niteliklerini gözden uzak tutmamalıyız. Davranışlarımızın bizi tutsak ettiği akıldışı âlemde şunu gözlemleriz: "Bazen kesin olarak yadsınmaz bir yasak ihlal

edilebilir ama bu onun yadsınmazlığını yitirmiş olduğu anlamına gelmez". Hatta daha da ileri gidip, çok tutarsız gibi görünen şu kuramı da önerebiliriz: "Yasak, ihlal edilmek için vardır." Bu kuram, ilk bakışta imkânsız gibi algılansa da, aslında karşıt duyguların arasındaki kaçınılmaz ilişkiyi açığa çıkaran doğru bir gözlemin sonucudur. Olumsuz duygunun etkisiyle yasağa uyarız. Olumlu bir duygu ise bizi yasağı ihlal etmeye zorlar. İhlal duygusu karşıt duygunun anlamını ve olasılığını tümüyle ortadan kaldıracak kadar güçlü değildir; ve hatta onun kaynağı ve doğrulayıcısıdır. Eğer, bizi mahvedeceğini bilmesek veya bilinçaltımızda hissetmesek şiddetten bu kadar ürkmeyebilirdik.

"Yasak ihlal edilmek için vardır" kuramı, öldürme yasağının, evrensel olmasına rağmen, hiçbir şekilde savaşlara karşı çıkamayışını da, bence, anlaşılabilir kılar. Ve hatta ben, yasak olmasaydı savaşlar da olmazdı diye düşünüyorum!

Yasak kavramı olmayan hayvanlar -küçük kavgalarını saymazsak- örgütlü bir girişim olan savaştan habersizdirler. Savaş bir anlamda saldırgan davranışların örgütlenmiş halidir. Kuşkusuz, iş gibi savaş da toplum tarafından örgütlenir ve iş gibi savaş da bir amaca ve onu örgütleyenlerin projelerine yöneliktir. Ancak bu örgütlenme gerekliliği savaşın şiddete karşı olduğu anlamına gelmez; aksine savaş şiddeti benimser ve örgütler. Savaş halinde Yasağın ihlali hayvansal bir şiddet değil akıla sahip bir varlığın ortaya koyduğu şiddettir ki bu durumda aklını şiddetin hükmü altına sokmaktadır. Savaş aşıldığı takdirde cinayeti kabul edilebilir kılan bir sınırdır ve toplum boyutunda savaş, aşılan bu sınırla tanımlanır.

Yasağın bilinmemesi anlamına gelmeyen ihlal, eğer bu sınırla

belirlenmemiş olsaydı hayvansal şiddetle özdeşleşebilirdi. Oysa gerçek bunun tam tersidir ve örgütlenmiş ihlaller yasakla birlikte toplum yaşamına yön verirler. Bu açıdan, neredeyse alışılmışlıkla tekrarlanan ihlaller yasağın yadsınmaz niteliğini çürütmezler, aksine yasağın beklenen tamamlayıcılarıdırlar; kalp atışlarındaki diastole'ün systole ile tamamlanması veya bir patlamadan hemen önce oluşan ve patlamaya yol veren basınç düşmesi gibi.[1] Çok eski deneyimlere dayanmasına rağmen bu gerçek yeni bir gözlem gibi algılanabilir, çünkü bu haliyle, bilimin destek aldığı alışılagelmiş söylemlerin karşıtıdır. Bu nedenle de ancak böylesine gecikmiş bir şekilde gün ışığına çıkmaktadır. Dinler tarihinin en dikkat çeken araştırmacılarından Marcel Mauss bunu anlamış ve sözlü olarak da dile getirmiştir. Ancak bu temel gözlemine basılı eserlerinde hemen hemen hiç yer vermemiştir. Yalnızca Roger Caillois, Mauss'un öneri ve öğretilerini göz önüne alarak geliştirdiği "Şenliklerin Kuramı" araştırmasında ihlalin derinlemesine bir çözümlemesini yapmıştır.[2]

Sınırsız ihlal

Yasak gibi yasağın ihlali de çoğu kez kurallarla çerçevelenmiştir. İhlal özgürlük demek değildir: *"bu koşulda ve buraya kadar bu mümkündür"* ihlalin temel niteliğindeki kısıtlama kuralıdır. Ancak, başlangıçta kısıtlı da olsa verilecek bir izin şiddetin sınırsız

[1] diastole ve systole: kalbin çalışmasını sağlayan organik uyarılar (çev.notu).

[2] "L'homme et le Sacré" 2. Baskı Gallimard 1950. IV. Bölüm "Le sacré de la transgression: théorie de la fête" s.125

dürtüsünü tetikleyebilir. Oysa engeller kaldırılmış değildir ve hatta aksine, ihlal girişiminde engellerin dayanıklılığı tekrar gözden geçirilebilir. Bazen ihlalin kurallarını daha sağlam bir şekilde düşünmek gerekebilir çünkü bir kargaşa başlamaya görsün, kısıtlamak ve önüne geçmek çok güçtür.

Gel gör ki, çok seyrek de olsa, hiç kural tanımayan sınırsız ihlallerin olabileceği unutulmamalıdır.

Bu konuda dikkate değer bir örnek verebilirim.

Şiddetin herhangi bir şekilde yasağı aşabildiği durumlar vardır. Kanunun çaresiz kaldığı bu durumlarda şiddeti kısıtlayacak hiçbir engel bulunmayabilir. Temel yaklaşımda ölüm, kendi nedeni olan şiddete karşı konulmuş yasağı tanımaz. Çoğu kez ölüm sonrası gözlemlenen yıkım duygusunun yol açtığı isyan da, cenaze törenleri ve dini kutsamaların, başıbozuk dürtüleri denetim altına almalarıyla bir oranda önlenir. Ancak eğer ölüm, yaradılışı itibariyle ölümsüz olduğuna inanılan yüce bir varlığı vurmuş ise yıkım duygusunun yol açacağı isyanın önüne geçilemez ve ihlal sınır tanımaz.

Caillois, okyanusyadaki bazı ilkel kabilelerde bu tepkiyi gözlemlemiştir.

"Toplumsal ve doğasal yaşam bir kralın kutsal kişiliğinde özümsendiğinde, Onun ölümü bir felaket olarak algılanır ve tehlikeli bir süreci kıvılcımlandırarak, kutsamalarda çok aşırı arbedelere yol açar.[1] Bu kargaşalar giderek onlara neden olan felaketle tümüyle özdeşleşir; ihlal toplumsal bir içerik kazanır ve kralın kutsal kişiliğine, yöneticilere ve iktidardaki güce karşı işlenir. Halkın bu cinnet haline karşı hiçbir engel konulmaz çünkü

[1] ve (2) a.g.e sayfa 151

sağlığında krala gösterilen itaat ne kadar gerekliyse bu cinnet hali de toplumun işleyişi açısından o kadar gereklidir. Sandwich adalarında kralın ölümünü öğrenen halk, olağan yaşamda toplumun suç sayacağı bütün davranışları korkusuzca sergiler: yakar, yağmalar ve kadınlar herkesin gözü önünde, her isteyenle yatmaya zorunlu kılınır. Fidji adalarında bu, daha da açıktır: liderin ölümü yağmanın başlama sinyalini verir ve kabileler akın akın anakente doluşarak akla hayale gelebilecek her türlü soygunculuğu, yağmayı, çapulculuğu, zinayı yaparlar. Ancak bu ihlaller günah ve suç niteliklerini yitirmiş değillerdir. Bir gün önce geçerli olan ve ertesi gün tekrar kutsal ve yadsınmaz bir şekilde itaat edilmesi gerekecek kanun ve kuralları çiğnemektedirler. Bu açıdan temel günahları oluştururlar."[1]

Gözden kaçırılmaması gereken şey bütün bu kargaşalığın "ölümün temsil ettiği tiksindirici ve pis sürecin en uç noktasında" ve "onun en şiddetli, yadsınmaz ve etkin bulaşıcılığı" evresinde ortaya çıkıyor oluşudur. "Kralın kutsal cesedinin çürüyen bütün ögelerinden temizlenerek geriye sadece kuru ve temiz bir iskeletin kalmasıyla da bu kargaşalık son bulur."[2]

Şiddetin bu kudurganlığı ihlal mekanizmasını bütün açıklığıyla gözler önüne serer. İnsan karşı yasaklar koyarak doğayı denetim altına alacağını düşünmüş ve umut etmiştir ve şiddeti kendi yapısında sınırladığında, doğa düzeninde de sınırlayacağını sanmıştır. Ancak, şiddete karşı oluşturduğu engelin doğa karşısındaki yetersizliğini gördüğünde kendisine koyduğu sınırlar da geçerliliklerini yitirir ve denetim altında tuttuğu bütün

[1] a.g.e sayfa 151
[2] a.g.e s ayfa 153

dürtüler zincirlerinden boşanır. Bu durumda da yasakların zorlamasıyla o zamana değin saklı olarak yaptığı şeyleri açıkça ve herkesin gözü önünde yapmaktan çekinmeyerek fütursuzca yağmalar, öldürür veya cinsel taşkınlıklarda bulunur.

Kralın cesedi saldırgan bir kokuşmanın etkisinde olduğu sürece bütün toplum da şiddetin hükmü altındadır. Kralın kutsal varlığını ölümün şiddetinden korumaktan aciz bir engel, toplumun düzenini sarsan taşkınlıklara karşı da etkili olamaz.

Bu temel günahları denetim altında tutan belirli hiçbir sınır yoktur; öyle ki, kralın ölümüyle birlikte açığa çıkarak özgürce işlenirler. Bu azgın ve kudurgan süreç ancak kralın cesedinin iskelet haline gelmesiyle son bulur. Bu şekliyle bile ihlal hayvanlar âlemindeki ilkel şiddet özgürlüğünden çok farklıdır: alışılagelen sınırların ötesine geçmek için kapıyı aralar ama bu sınırları tanımaya ve korumaya devam eder. İhlal, din dışı dünyanın sınırlarını aşar ama o dünyayı tümüyle yıkmaz çünkü onun tamamlayıcısıdır.

Sosyal toplum yalnızca bir iş dünyasından oluşmamaktadır. Aynı zamanda veya art arda, kutsal âlem ve din dışı inanışlar da birbirlerini tamamlayarak sosyal toplumu oluştururlar. Din dışı âlem yasakların dünyasıdır. Sınırlı ihlallere açık olan kutsal âlem ise törenlerin, kralların ve tanrıların dünyasıdır.

Bu yaklaşım oldukça çelişkili gibi görülebilir çünkü "kutsal" bu yaklaşımda iki zıt kavramı içermektedir. Temel olarak, yasaklarla korunan şey kutsaldır. Kutsalın olumsuz yanı olan yasak, dinsel anlamda, bizde korku ve kaygı duygularına yol açar. Ama bu duygular aynı zamanda neredeyse aşırı hayranlık, kölelik ve kulluk duygularına da dönüşür. Kutsal ile özdeşleştirilen tanrıla-

ra tapanlar bu tanrıların gazapları karşısında korkudan titreşirler ama onlara tapmaya ve onları yüceltmeye de devam ederler! İnsanlar aynı anda iki duygunun esiridirler: uzaklaştıran korku ve saygınlık uyandıran hayranlık. Yasak ve ihlal bu iki zıt duygunun oluşturduğu tepkilerdir: yasak iticidir ancak hayranlık çekicidir ve ihlale götürür. Yasak ve tabu, kutsala bir anlamda karşı çıkar, ancak kutsal, yarattığı hayranlıkla yasağı çekici kılar; bu bağlamda kutsal güzelleştirilmiş yasaktır. Mitolojide bu ikilem sık sık ve bazen de birbirine bağlı olarak bolca işlenir.

Bu iki zıt olgu yalnızca ekonomik yaklaşımda birbirlerinden açık ve kesin bir şekilde ayırt edilebilir. Yasak, iş hayatının gerekli gördüğü düzenlemelere bir çözümdür; iş ise üretim demektir. Çalışma hayatının tam anlamıyla oluşmasından önceki dönemlerde toplum bir kaynak depolaması ile yetinmekte ve tüketim yalnızca bu depolamanın yenilenmesine yönelik üretim için gerekli miktar ile sınırlı kalmaktadır. Şenlikler kutsal dönemlerdir ve daha önce sözünü ettiğim kralın ölümünü takip eden süreçteki gibi mutlaka bütün yasakların kaldırılması demek değildir; ancak şenlik süresince daha önce yasaklı olan bazı davranışlara izin verilebilir ve hatta bu davranışlar zorunlu bile kılınabilir. Gündelik yaşamdan şenliğe geçişte, Caillois'nın altını çizdiği gibi, değer yargıları tersyüz edilebilmektedir.[1] Ekonomik açıdan kutsal şenlik, iş döneminde depolanan bütün kaynakların müsrifçe tüketildiği bir süreç oluşturmaktadır. Bu gözlem, kutsal ile yasağı birbirinden ayıran ve hatta birbirlerine karşıt kılan temel farklılığı gözler önüne serer. Ancak bundan yola çıkarak

[1] a.g.e sayfa 125-168

hemen, dinin temelinde yasağın değil ihlalin olduğunu ileri sürmek pek mümkün değil tabii! Gel gör ki, yasakları bir kenara bırakan savurganca tüketim, şenliğin temel ögesini oluşturmakta ve şenlik de dinsel etkinliğin sabırsızlıkla beklenilen en uç noktası olmakta! Depolamak ve tüketmek, yani yasak ve ihlal dinsel etkinliğin iki temel evresi. Bu açıdan baktığımızda din bir dans figürü gibi her geri adımda bir ileri hamleyi hazırlayan bir kurgu içermektedir.

İnsan için doğanın hareketlerinin şiddetine karşı koymak yaşamsaldır; ancak karşı koymak kopmak demek değildir aksine çok daha kalıcı ve sağlam bir uyumun habercisidir. Bu uyum karşı çıkmaya zorlayan duyguyu arka planda tutar. Ama bu duygu o denli belirgindir ki uyuma ulaştıran hareket her zaman baş döndürücüdür. Baş dönmesinden hemen önce görülen mide bulantısı ve sonrası, dinsel davranışların hükmü altındaki çelişkili dansın evreleridir.

Kurgu karmaşık gibi görünse de, bütünüyle ele alındığında anlamı açıklıkla görülebilir: din, asal olarak, yasakların ihlaline özendirir.

Ancak dinin temelini oluşturan korku ve dehşet duyguları bunu açık olarak görmemizi engelleyerek yanılgının süregitmesini sağlar. İleri hamleyi hazırlayan her geri adım, dinin yapısını özetlemektedir. Kuşkusuz bu görüşün eksik yanları var ve akılcı ve pratik yaklaşımın da işine gelen bu yanılgı bir iç hesaplaşmaya neden olmamış olsa, anlaşmazlığı çözmek kolay olabilirdi. Budizm veya Hıristiyanlık gibi evrensel dinlerde dehşet ve tiksinti, sofu bir dinsel yaşamın kaçamaklarının habercisidirler. Bununla birlikte, temel yasaklardan güç alan bu sofu dinsel yaşam,

şenlik ve bayram gibi unsurları da içermekte ve bu açıdan yasakları değil ihlali imgeleştirmektedir. Budizm veya Hıristiyanlıkta "extasy"[1] haline dehşetin aşılmasıyla ulaşılabilir. Her şeyi silip süpüren taşkınlıklar, korkunun ve tiksintinin egemen olduğu dinlerle bazen çok daha uyum halindedirler. Hiçbir duygu, her şeyin sonuna gelindiğine işaret olan boşluk duygusu kadar körükleyici ve taşkınlıklara sürükleyici değildir. Ama taşkınlık da yok olmak değil edilgenlikten kurtulmak ve karşı çıkmak, yani ihlaldir.

İhlalin ne olduğunu daha belirgin bir şekilde anlatmak istediğimde daha başka ve karmaşık örnekler arayacağıma, Budizm ve Hıristiyanlıkta ihlali tüm yönleriyle tamamlayan taşkınlıkları en başa koymam yeterli olabilir. Ancak daha önce, en açık ihlal şekillerinden yani savaşlardan ve kurban geleneğinden söz etmeliyim. Sonra da vücudun dürtüsünün yol açtığı ihlalden yani erotizmden söz edeceğim.

[1] extase: kendinden geçip ilahiye ulaşma hali (çev. notu).

BÖLÜM ALTI

CİNAYET, AV ve SAVAŞ

Yamyamlık

Yasaklar, istisnai (ayrıcalıklı) olması gereken sınırsız ihlale varmadan bile ayinlerin veya en azından geleneklerin öngördüğü kurallara bağlı olarak da ve neredeyse alışılagelmiş bir düzenle ihlal edilirler.

Yasağın ve ihlalin karşılıklı oyunları erotizmde daha belirgindir. Erotizm örneği olmadan bu oyun hakkında doğru bir gözlem yapmak güç olabilir. Buna karşılık, genelinde dinsel alanın belirgin niteliklerinden olan bu oyunu çözümlemeden de erotizmi anlamak nerdeyse olanaksızdır.

Ama erotizmden önce ölümü ele alacağım.

Hemen göze çarpan şey, ölüleri korumaya yönelik yasağın, dehşete karşı çıkma arzusundan doğmamış oluşudur. Göründüğü kadarıyla cinsel davranışlar, yasağın konulması ve kaldırılmasına bağlı olarak sürekli bir gel-git içinde, çekici ve itici duyguların hükmü altındadırlar. Freud, yasağı yorumlarken, onun, güçsüz kimseleri arzuların aşırılığından korumak için konulmuş bir engel olduğunu söyler; bu durumda da, cesede dokunulmasını engelleyen yasaktan söz ettiğinde bu yasağın sağ kalanların ölüyü yeme arzularına karşı konduğunu belirtmek zorunda kalır. Böyle bir deneyimi tatmadığımız için bu arzu artık bizim için pek bir şey ifade etmeyebilir. Ancak ilkel toplum yaşamında yamyamlığın varolduğunu ve ona yönelik yasakların, bir gel-git düzeni içinde, bazen uygulandıklarını bazen de kaldırıldıklarını bilmekteyiz. İnsan eti kasaplık hayvan eti gibi algılanmasa da bu toplumlarda, belli dinsel kurallar çerçevesinde, yenmektedir. Ve yiyen de bu davranışın aslında yasak olduğunu pekâlâ bilmektedir. Ama dini töreler uyarınca bu yasağı ihlal etmektedir. Bunu gözler önüne seren en belirleyici örnek ise, kurbandan hemen sonra verilen ortak ziyafettir.

Bu ziyafet esnasında yenilen insan eti kutsal sayılır; tabii bu durumda yasağın hayvansal bir bilinçsizlikle ihlal edildiğini ileri sürmek doğru olmaz. Yeme arzusu, yasak kavramı olmayan bir hayvanın açlık içgüdüsüyle saldırdığı bir nesneye değil, "yasak" ve kutsal olan bir nesneye yöneliktir. Ve işin ilginç tarafı, onun arzulanmasına yol açan şey yine ona yönelik olan yasaktır! Kutsal yamyamlık, arzuyu yaratan yasak kuramını en açık şekilde anlatan temel bir örnektir: yasak yenilen etin tadını belirlemez

ama dindar yamyamı o eti yemeye zorlayan dürtüye yol verir. Erotizmde de yasağın yarattığı çekiciliğin çelişkisini buluruz.

Düello, İntikam ve Savaş

İnsan eti yeme arzusunun bugünün toplumlarına genel anlamda çok ters geleceği yadsınamaz; ancak öldürme arzusu için herhalde aynı şeyi söyleyemeyiz. Hiçbirimiz kabul etmeyiz ama bu arzunun cinsel açlık kadar gerçek ve hatta dürtüleyici olabileceğini inkâr etmek pek kolay değildir. Geçmişte şahit olunan katliamların sayısı, her insanın içinde olası bir katilin yattığı savını duyarlı kılmaktadır. Cinayet yasağına karşı öldürme arzusunun konumu ve cinsel davranışları engelleyen yasağa karşı cinsel arzunun konumu aynı paralelliktedir. Cinsel davranışlar belirli koşul ve durumlarda yasaklanmıştır ve adam öldürmek de yine belirli koşul ve durumlarda yasaklanmıştır. Cinayeti engelleyen yasak, cinsel yasaklardan çok daha katı ve güçlü ve çok daha sık ifade edilse bile, bazı hallerde öldürmeye izin verilebilir. Bu yasağın ifadesi çok yalındır: "cinayet işlemeyeceksin!" Ve gerçekten de bu, hemen hemen bütün toplumlarda geçerli ve evrenseldir. Ancak hemen altında da bir sezinleme vardır: "savaş ve toplumun öngördüğü durumlar dışında..." Öyle ki bu yasak kutsal on emirdeki cinsel yasakla nerdeyse mükemmel bir uyum içindedir: "Evlilik dışı cinsel ilişkide bulunmayacaksın!" Tabii bunun hemen yanı başına "gelenek ve âdetlerin öngördüğü durumlar dışında."

Adam öldürmek, düello, intikam ve savaş hallerinde kabul edilebilir.

Cinayet halinde ise bir suçtur. Cinayet, yasağın bilinmemesi veya ona boş verilmesi durumudur. Düello, intikam ve savaş ise yasağı bilerek çiğnemek ancak bunu toplumun belirlediği kurallar içinde yapmaktır. Karmaşık kuralları olan modern düello (ki aslında düelloda yasak ihlali baskın çıkar), ilkel toplumlarda yalnızca dinsel törenler çerçevesinde izin verilen ihlalden çok faklıdır. İlkel uygulamalarında düello, orta çağdan itibaren görüldüğünün aksine bireysel bir meydan okuma değil, savaşın sonucunun belirlenmesi adına, savaş halindeki iki kabile içinden çıkan en iyi iki savaşçının belli kurallar çerçevesinde çarpışmasıdır. Bu "kavga" toplu olarak çarpışarak birbirlerini kırmak niyetinde olan iki kabile halkının gözleri önünde gerçekleşir.

İntikam da, düello gibi, kurallarla çerçevelenmiştir. Özetle bu da bir savaştır ancak temel niteliğinde, coğrafi sınırlar değil, bir aileye ait olmak vardır. İntikam da düello ve savaş gibi çok titiz kurallarla uygulanır.

Hayvanı cinayetlerinin kefareti ve Av

Düelloda, intikamda ve daha sonra inceleyeceğimiz savaşta, söz konusu olan insan öldürmektir. Oysa öldürmeyi yasaklayan emir, insanın büyük hayvanlardan farklılaştığı dönemden önce ortaya çıkmıştır. Gerçekten de bu farklılaşma çok daha sonraları gözlemlenmeye başlanmıştır. Önceleri insan kendini hayvanla bir tutmuştur: bu algılama biçimi ilkel geleneklerini koruyan "avcı toplumlarda" hâlâ süregitmektedir. Bu koşullarda, ilkel av, aynı düello, intikam ve savaşta olduğu gibi, bir yasak ihlalidir. Ancak önemli bir fark vardır: hayvanlıktan yeni kurtulmuş en il-

kel insan topluluklarında, benzerini öldürmek gözlemlenmemektedir[1]. Ama hayvanların avlanması çok yaygındır.

Avlanmanın, silah tasarım ve üretimiyle olanaklı kılındığını yani çalışma hayatının ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Çalışma hayatı da, gerektirdiği düzeni sağlamak için belli sınırlamalara, yani yasaklara yol açmıştır ancak bu o kadar çabuk gerçekleşmemiştir ve avlanma, uzun bir süre, insan bilincinde hayvanları öldürmenin bir cinayet olarak algılanıp yasaklarla sınırlanmasına neden olmadan gelişmiştir. Kaldı ki, böyle bir yasağın konulduğunu düşünsek bile, kararlı bir ihlal sonucunda avlanmanın süregittiği yani yasağın hüküm sürdüğü süreçte bile ihlal edildiği varsayılabilir.

Av yasağında gözlemlediğimiz bu nitelik, aslında bütün yasakların genel niteliğidir. Cinsel faaliyeti kısıtlayan genel bir yasağın varlığı bir gerçektir. Bu yasağı açıkça anlayabilmek, ancak avcı toplumlardaki av yasağını anlamakla mümkündür. Yasak mutlaka vazgeçmek anlamına gelmez; aksine faaliyetin, bir ihlal çerçevesinde devamıdır. Ne av ne de cinsel faaliyetler kesin olarak ve gerçek anlamda yasaklanamamışlardır. Yasak, av ve üreme gibi yaşamsal devinimleri ortadan kaldıramaz ama onlara dinsel bir ihlal anlamı yükler; onlara kısıtlamalar getirerek, uygulamalarını düzene sokar. Bu "suçları" işleyenlere günahlarından arınmak için bedeller koyar. Öldürdükleri için, avcı veya savaşçı lanetlenmiş sayılırlar ve tekrar topluma kabul edilebilmeleri ancak bu "kirlerinden" arınmalarıyla, ruhlarını temiz-

[1] Doğaldır ki, hayvanlar âleminde benzerini öldürme *yasağı* kavramı yoktur. Ancak, bu durum, hayvansal içgüdünün belirlediği hallerde ve çok seyrek olarak görülebilir. Aynı cins hayvanların kavgaları ise çok nadir olarak ölümle sonuçlanır.

lemeleriyle mümkündür. Kefaret ödeme âdetleri, avcıların ve savaşçıların ruhlarını aklamaları için vardır. Arkaik toplumlarda bu uygulamalara çok rastlanır.

Tarih öncesini inceleyen bilim adamları genellikle mağaralardaki resimlere büyülü anlamlar yüklerler: onlara göre, mağaraların duvarlarındaki hayvan resimleri avcıların avlarının verimli geçmesi için yapılan bir tür büyüdür. Ben bundan pek emin değilim. Mağaraların gizemli, kutsal havaları, avlanmanın gerçek anlamı olan ihlalin dinsel içeriğine bir çerçeve yaratmış olamaz mı? İhlalin suçluluğunu bu şekilde resimlerle ifade etmiş olamazlar mı? Tabii kanıtlanması zor. Ancak eğer bilim adamları, tarih öncesini incelediklerinde, bakış açılarına yasakları ve ihlalleri de sokmuş olsalardı, resmedilen hayvanların ölümde kutsallaştırıldıklarını fark edecek ve sadece büyü olarak tanımladıkları resimlerin aslında, din'in insanlığın oluşum sürecindeki varlığını hissettirdiklerini görebileceklerdi. Hayvanların gerekli ama eleştirilebilir öldürülmeleri anını temsil eden resimlerde, hayatın dinsel çelişkisinin anlatılmak istendiğini düşünebileceklerdi. O hayat ki, insan, kaygı ve korkuyla yadsımakta ama aynı zamanda hayran olunacak bir biçimde bu yadsımasının üstesinden gelerek sonuna kadar yaşamaktadır! Bu sav, yaşamları, mağara resimlerini yapan ilkel kabile halklarının yaşamına benzeyen toplumlarda hayvan "cinayetlerinin" kefaretinin neredeyse zorunlu olarak ödendiği gözlemine dayanmaktadır. Ve Lascaux mağaralarındaki, can vermekte olan bir bizonun, kendisini öldüren ama ressamın, çizgilerinde belki de ölmüş olduğu izlenimini verdiği bir adama saldırısını temsil eden resme tutarlı bir açıklama getirmektedir.

Herkesçe bilinen ve türlü çelişkili açıklamalara neden olan bu "tablonun" konusu "cinayet ve bedeli" olabilir.[1] Bu yorum en azından, mağara resimlerine sadece yararcı ve hiç de tatmin etmeyen bir yaklaşımla getirilen "büyü" açıklamalarına bir seçenek oluşturmakta ve tarihin ötesinden bize ulaşan bu olağanüstü resimlerin sanatsal niteliklerini öne çıkararak, sanatın hedefi olan en yüceye ulaşma arayışıyla çok daha uyumlu olan dinsel içeriği gözler önüne sermektedir.

En eski savaş kanıtları

Göründüğü kadarıyla avcılık, franko-kantabrik[2] mağaralardaki resimleri yapan ve yukarı Paleolitik çağlara kadar süregiden ilkel kavimler tarafından pek bilinmeyen savaş eyleminden önceki ilkel bir ihlal şeklidir. En azından savaş, bize ilk olarak bu kadar benzeyen bu kavimler için daha sonra ulaşacağı kadar öncelikli konumda olmamıştır: bu kavimler gerçekte, modern çağlara gelinceye kadar savaşı tanımayan Eskimoları anımsatmaktadırlar.

Savaş'ı ilk resmeden kavimler doğu İspanya'daki mağaralarda yaşayan kavimler olmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla bu resimlerin bir bölümü Üst Paleolitik çağlara, bir bölümü de ondan sonraki devirlere aittir. Üst Paleolitik'in sonlarına doğru yani zamanımızdan on-on beş bin sene kadar önce, savaş ortaya çıkma-

---

[1] G. BATAİLLE "Lascaux ou la naissance de l'art" SKİİRA 1955, sayfa 139-140. Burada bu konudaki farklı açıklamaların bir eleştirisini yapmıştım. Daha sonraları başka savlar da öne sürüldü. Ben 1955'te kendi görüşümü sunmaktan vazgeçtim.

[2] Fransa'nın güneybatısı ile İspanya'nın bu sınıra yakın okyanus sahillerdeki bölgeleri (çev. notu).

ya başlamış ve onunla birlikte yasağın düzenli bir biçimde ihlali de ortaya çıkmıştır. Çünkü yasak ilke olarak insanla eşit görülen hayvanların öldürülmesine ve dolayısıyla insanların da öldürülmesine karşı çıkmaktaydı!

Ölüme yönelik yasaklar gibi, onların ihlali de çok eskilere dayanmaktadır: daha önce de söylediğim gibi cinsel yasaklar ve onların ihlallerine açıklıkla rastlanılması tarih öncesi çağlara rastlar. Erotizmi inceleyen bir çalışmada, ilk olarak ihlallerden, özel olarak da ölüme yönelik yasaklardan söz etmemin birçok nedeni var. Bütünden yola çıkmadan, erotizmi tanımlayan devinimlerin anlamını kavramak mümkün değildir: bu devinimler şaşırtıcıdırlar ve çelişkili etkilerinin daha açıklıkla ve daha eskiye dayanan verilerle gözlemlendiği alanlardan yola çıkmazsak çözümlemelerimizde sağlıklı sonuçlara ulaşamayız.

Doğu İspanya'daki mağara resimleri iki grup arasındaki düzenli savaşın ortaya ilk çıkışının tarihi hakkında birer kanıttırlar. Genel olarak elimizde, savaşlar hakkında arkaik devirlerden kalma çok sayıda veri mevcuttur. İki grup arasındaki savaş olmazsa olmaz bazı kurallar içerir. Doğal olarak ilk kural, düşman grupların belirlenmesini ve savaşın ilanını gerektiren kuraldır. Arkaik toplumlardaki "savaş ilanı" kuralları açıkça bilinmektedir: saldırganın kendi içinde aldığı bir karar yeterli olmakta ve bu durumda da saldırı, karşı tarafı hazırlıksız yakalamaktaydı. Ancak düşmanı resmi bir şekilde uyarmak, genel olarak ihlal anlayışına daha uygun bulunmaktaydı. Savaş da belirli kurallar içinde sürdürülürdü. Savaşın arkaik özellikleri neredeyse şenlik niteliklerini hatırlatmaktadır. Modern savaş da bu çelişkili benzeşmeden pek uzak değildir. Savaş kıyafetlerinin

gösteriş ve şatafatlı görkemi arkaik özelliklerin yadsınmaz bir kalıntısıdır. İlkel olarak savaş bir lüks gibi algılanabilir: kurgu olarak bir hükümdarın veya bir halkın varlığını artırmaya yönelik bir araç değil, eli açık bolluğu simgeleyen saldırgan bir ihtişamdır!

Savaşın geleneksel şekli ile planlı savaş arasındaki çelişki

Üniformalar bu ihtişam geleneğinin bugünkü yansımalarıdır, ancak günümüzde artık gösterişli üniformalar giydirmekten ziyade, askerleri düşmanın ateşine hedef yapmamak kaygısı daha ağır basar. Gel gör ki kayıpları en azına indirgemek kaygısı savaşların ilkel anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Genel olarak yasağın ihlali başlı başına bir amaç oluşturmuştur. Bu amaç bazen bir başka hedef için araç olmuşsa da ihlal, ulaşılmak istenen asıl hedef olarak algılanabilir. Savaşın, törenlerin hazırlanışı ve uygulanışındakilere benzeyen kurallara uyduğu düşünülebilir. İsa'dan önceki çağlardaki Feodal Çin toplumunda savaşların cereyan ediş şekli şöyle anlatılmıştır: "Beyliklerin savaşı bir meydan okumayla başlardı. Beyleri tarafından seçilen cesur savaşçılar düşman beyinin önünde kahramanca intihar ederler ya da bir savaş arabası hızla gelip düşman kentin kapıları önünde hakaretler yağdırırdı. Ardından savaş arabaları kapışır ve onları kullanan soylular birbirlerini öldürmeden önce nezaket kuralları içinde karşılıklı iltifatlarda bulunurlardı..."[1]

Homer'in aktardığı savaşların arkaik görünümleri ardında ev-

[1] René Grousset & Sylvie REGNAULT-GATIER: "L'Histoire Universelle " PLEIADE / GALLIMARD 1955 s. 1552-1553

rensel bir özellik vardır: bu savaşlar gerçek bir oyundu ancak sonuçları o denli ciddi olabilirdi ki, oyunun kurallarına uymak kaygısı kısa zamanda unutulur ve yerini plan ve hesaplar alırdı. Çin tarihinde de buna rastlanır: "... Savaş ilerledikçe bu soylu ve nazik davranışlar kaybolur ve savaş, düşman grupların acımasızca birbirlerini kırdıkları vahşi bir kitle çarpışmasına dönüşürdü."

Aslında savaş, varolduğundan bu yana, kazanılması adına gerekli kuralların uygulanması ya da arzu edilen siyasal kazançların elde edilmesi gibi iki ayrı öncelik arasında gidip gelmiştir. Bu iki ayrı amacın savunucuları çekişmelerini günümüze değin sürdürmüşlerdir. Clausewitz, soylu savaş yanlısı geleneksel askerlere karşı, düşmanın bütün gücünü acımasızca yok etmenin gerekliliği savunmuştur: "Savaş bir şiddet olayıdır ve bu şiddetin uygulanmasında kısıtlama olamaz."[1] Kuşkusuz geleneksel görüşü savunanların hayranlığını uyandıran, kurallara uygun savaş eğilimi yavaş yavaş modern savaşlara da yansımaya başlamıştır. Ancak savaşın "insancıllaştırılması" arzusunu onun temel geleneğini ile karıştırmamamız gerekir. Savaşın gerekliliklerı bir noktaya kadar kişilerin haklarının öne çıkmasına izin vermişlerdir. Geleneksel kuralları savunan yaklaşım bu gelişmeyi olanaklı kılmıştır ancak bu kurallar kayıpların olabildiğince kısıtlı tutulmasını ya da askerlerin acılarının en aza indirgenmesini amaçlayan çağdaş arayışı tümüyle tatmin etmemektedir. Gerçekten de bu durumda yasağın ihlali kısıtlanmış ama bu kısıtlama yalnızca görünürde kalmıştır. Genel anlamda saldırgan

[1] CARL VON CLAUSEWITZ, "De la guerre" D.Naville çevirisi, Minuit yay. 1955 s. 53

dürtü tümüyle boşanmamıştır; koşulların belirlenmesini ve kuralların titizlikle uygulanmasını beklemektedir ama bir kez boşanmaya görsün kendini özgürce ve tüm vahşetiyle sergileyecektir!

Savaşın örgütlü niteliğinde gözlemlenen vahşet

Hayvansal şiddetten farklı olan savaş, özellikle, düşmanın katliamıyla sona eren çarpışmaların öncesinde tutsaklara yapılan işkenceler düşünüldüğünde, hayvanların bile olamayacakları kadar vahşidir. Bu vahşet, savaşın, yalnızca insanlara ait bir özelliğidir. Maurice Davie bunu şu korkunç satırlarında anlatmıştır:

"Afrika'da savaş tutsaklarına işkence yapılır ya da öldürülürler veya aç bırakılıp, ölüme mahkûm edilirler. Tchi dilini konuşan topluluklarda tutsaklar barbarca davranışlara maruz bırakılırlar: erkekler, kadınlar ve çocuklar (sırtlarında bebeklerini taşıyan anneler ve ancak yürümeye başlamış minicik yavrular) çırılçıplak soyulurlar; boyunlarına bir ip geçirilir; her tutsak bir de, ellerine bağlanan kalın bir tahta parçasını başının üzerinde taşımak zorunda bırakılır; on on beş kişilik gruplar halinde, aç-bilaç, nerdeyse iskelet görünümünde, muzaffer ordunun ardı sıra aylarca sürüklenirler; vahşi ve acımasızca dövülürler; ve eğer kendilerini tutsak alan ordu yenilirse, özgürlüklerine kavuşmalarını engellemek için çocuk, kadın, büyük, küçük bakılmaksızın anında katledilirler. Ramseyer ve Kühne, kitaplarında "kütüğe prangalanmış" bir tutsaktan söz ederler: bu tutsak, gövdesini çerçeveleyen demir bir ökçe ile bir ağaç kütüğüne çakılmış ve dört ay boyunca aç bırakılarak sonunda ölmüştür. Bir defasında

da aynı gezginler, tutsaklar arasında sıska bir çocuk gördüklerini, ayağa kalkmasını söylediklerinde "güçlükle doğrulduğunu ve bir deri bir kemik kalmış vücudundaki yaralardan kemiklerinin göründüğünü" aktarırlar. "Bu tutsakların hemen hepsi iskelet gibiydiler. Bir çocuk açlıktan o denli bitkin düşmüştü ki, boynu kafasını tutamayacak haldeydi ve her defasında kafası dizlerinin üstüne düşmekteydi. Çok sıska bir diğeri, can çekişircesine öksürüyordu; daha küçük bir başka çocuk halsizlikten ayakta duramıyordu. Achantis'ler misyonerlerin bu görünüm karşısında duygulanmalarını şaşkınlıkla karşılıyorlardı: "bir defasında misyonerler susuzluktan ölmek üzere olan bir çocuğa su vermek istediklerinde nöbetçi onları kabaca iteledi." Dahomey'de yaralı tutsaklara yardım edilmesi kesinlikle yasaktır ve esir ticaretinde kullanılamayacak olan bütün tutsaklar, birer iskelet gibi yarı yaşar bir halde tutulurlar. Alt çene kemiği çok makbul bir savaş ganimetidir ve çoğu kez tutsaklar daha henüz yaralı ve yaşıyorlarken çeneleri koparılır. Fidji adalarındaki bir kabile savaşının ardından, fethedilen kalenin yağmalanmasını takip eden sahneler burada ayrıntılarıyla anlatılamayacak kadar vahşet doludur. Kadın erkek ayrımı yapmadan tutsakların daha henüz canlıyken organları koparılmakta, cinsel şehvetle birleşen vahşete maruz kalmamak için tutsakların bir kısmı intihar etmektedir. Melanezyen[1] niteliği özümseyen kaderciliğin de etkisiyle mağlup kabilenin savaşçılarından birçoğu, kaçmaya bile yeltenmeden kafalarını balyozun altına uzatmaktadır. Eğer canlı olarak tutsak edilirlerse sonları çok daha korkunçtur: köyün

[1] melanezyen: Pasifik Okyanusu'nda içlerinde Fidji adasının da bulunduğu takımadalar (çev. notu).

merkezine getirilerek soylu ailelerin çocuklarına eğlencelik olarak bırakılır ve bu çocuklar da onlara akla gelmedik işkenceler yaparlar; ya da bir balyozla bayıltılarak kızgın fırınlara tıkıştırılırlar ve kendilerine geldiklerinde ısının şiddetiyle kıvranmaya başladıklarında "seyirciler" etraflarında kahkahalarla dans ederler.[1]

Vahşeti mutlaka içinde taşımayan şiddet, ihlal kapsamında onu düzenleyen bir varlığın ürünüdür. Vahşet, bir düzenli şiddet şeklidir. Mutlaka erotik değildir ancak ihlalin düzenlediği başka şiddet türlerine kayabilir. Erotizm de, vahşet gibi, tasarlanmış bir şiddettir: vahşet ve erotizm, yasağın tüm kısıtlamalarının ötesine geçme kararlılığının hükmü altına giren "ruh" kapsamında ortaya çıkarlar. Bu kararlılık bütün yasaklara yönelik genel bir kararlılık değildir ama bir alandan diğer bir alana kayması her zaman mümkündür: bu alanlar, her ikisi de yasağın hükmünden kurtulma sarhoşluğuyla oluşan, birbirlerine "komşu" alanlardır. Oyunu olanaklı kılan dengeye her zaman geriye dönülebilir olması da bu kararlılığı daha da etkin kılar: bu da taşkınlıkla birlikte aynı zamanda "suların çekilmesinin" de öngörülüyor olması demektir. Bir alandan diğer alana kayma, temel çerçeveyi sarsmadığı ölçüde kabul edilebilir.

Vahşet erotizme kayabilir ve hatta bunun gibi, tutsakların katliamı da amaç olarak yamyamlığı hedefleyebilir. Ancak savaşta, yasağın sınırlarının tümüyle unutulması demek olan hayvanlığa dönüş asla düşünülemez. Tüm dizginsizliğine rağmen şiddetin insani özelliğini kanıtlayan bir çekince her zaman vardır. Kana susamış bile olsalar savaşçılar kendi saflarındakileri

[1] M.R. DAVİE : "La Guerre dans les Sociétés Primitives" PAYOT s. 439-440

katletmezler. Vahşeti sınırlayan bu kural hiçbir koşulda yadsınamaz. Aynı şekilde, süregiden yamyamlığın yasaklanması da, çoğu kez, en insanlık dışı davranışların patlama yaptıkları zamana rastgelir.

Şunu hatırlatmamız gerekir: şiddetin en taşkın şekilleri mutlaka ilkel vahşilikle ilişkilendirilemezler. Savaş sürecinde bütün hareketlerini sıkı bir disiplin anlayışına oturtan ve bunu yaparken de tüm savaşçılarını yasakların ihlal edilmesi mutluluğundan yoksun kılan askeri anlayış, savaşın gerektirdiği doğal dürtülere yabancı kalacak bir kurguya yol verir. Çağdaş savaş, sözünü ettiğim savaşla artık çok az benzerlik göstermektedir. Günümüz savaşları yalnızca siyasal amaca yönelik birer sapkınlıktırlar. İlkel savaşın da pek savunulacak tarafı yoktur: başlangıçtan itibaren kaçınılmaz bir biçimde gelişerek modern savaşların habercisi olmuştur.

Ama savaşların yalnızca bugünkü örgütlenme biçimleri, ihlalle birlikte gerekli hale gelen ilk örgütlenmelerin de ötesine geçerek insanlığı bir çıkmaza sürükleyecektir -en azından uygulanabildikleri durumlarda!

BÖLÜM YEDİ

CİNAYET ve KURBAN

Ölüm Yasağının din gerekçesiyle kaldırılması, kurban ve kutsanan hayvanlar

Öldürme arzusunun topluca özgür bırakılması demek olan savaş, bütününde din dünyasının dışındadır. Yine savaş gibi, öldürme yasağının kaldırılması demek olan kurban ise, aksine, tümüyle din dünyasının ürünüdür.

Her şeyden önce kurban kutsal bir armağandır. Mutlaka kanlı olması gerekmez. Unutmayalım ki, kanlı kurbanlar için çoğunlukla hayvanlar seçilir. Uygarlığın gelişmesiyle insan kurban etme giderek kabul edilemez hale geldiğinden, hemen her zaman hayvanlar insanların yerini almıştır. Ancak hemen söyleyelim,

bu yerini alma, hayvan kurban geleneğinin nedensel kaynağı değildir: insan kurbanları hayvan kurbanlarından çok daha sonra ortaya çıkmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, gözümüzde, insanı hayvandan ayıran uçurum hayvanların evcilleştirilmesinden sonraya yani neolitik çağlara rastlamaktadır. Kuşkusuz yasaklar, insanı hayvandan ayırmaya çalışmışlardır: bu yasaklara da yalnızca insanlar uymuştur. Ancak ilkel insanların nazarında insan ve hayvan farklı değillerdir. Ve hatta hayvanlar yasaklara uymadıkları için, ilk başlarda kutsal ve ilahi niteliklerle anılmışlardır!

En eski tanrılar, insanların üstünlüğünü kısıtlayan yasakları hiç tanımayan ve bu nedenle insana üstün sayılan hayvanlardan seçilmişlerdir. Önceleri, hayvanların öldürülmesi ilkel toplumlarda, çok büyük ve ağır bir günah duygusu uyandırmış olabilir. Toplumca ölüme mahkûm edilen hayvana ilahi bir anlam yüklenir; böylece kurban edilen hayvan yücelip, tanrılaşır.

Kurban, daha önce hayvan olduğu için zaten kutsaldır. Bu kutsal nitelikte, şiddetin ortaya çıkardığı lanetin korkusu da vardır. Ve hayvan onu art düşüncesi olmadan harekete geçiren şiddetten asla vazgeçemez. İlkel insanın gözünde hayvan temel bir kuralı, yani şiddet yasağını bilmezlikten gelemezdi; oysa kendi devinimi olan şiddet bu kuralın çiğnenmesi demekti! O halde hayvan bu kurala temelden karşı çıkarken bilinçli ve egemendir; özellikle de şiddetin en uç noktası olan ölüm, onun kendi kaba gücünü de aşarak hayvana tümüyle sahip olmakta ve bu denli ilahi bir şiddet de kurbanını insanların hesaplı yaşam sürdükleri yalın dünyanın ötesine taşıyıp ve onu kutsallaştırmaktadır. İnsanın bu hesaplı yaşamının yanı sıra, ölüm ve

şiddet insanın sosyal yaşamını düzenleyen kural ve yasakları hiçe sayarak, çılgıncasına hüküm sürüyorlardı. Safçasına inananlar nezdinde ölüm, bir hakaretin ya da bir kabahatin neden olduğu ilahi bir tepkiydi. Ölüm bu durumda da kanun düzenini altüst etmekteydi.

Ölüm hayvana özgü bir ihlal niteliğini tamamlamaktadır. Hayvanın varlığına derinliğine işlemekte ve kanlı törenler de bu derinliği simgeleştirmektedirler.

Şimdi giriş bölümünde sözünü ettiğim temaya tekrar geri dönelim: biz, birbirinden kopuk ve devamlılığı olmayan varlıklar için ölüm, aslında varlığın devamlılığı anlamını taşır, demiştim.

Kurbandan söz ederken şöyle yazmıştım: "Kurban ölür ve buna şahit olanlar, onun ölümünün ortaya çıkardığı yeni bir kavramı paylaşırlar; bu kavram, din tarihçilerinin de kabul ettikleri gibi *kutsal* kavramıdır". Kutsal, işte bu kopuk varlığın ölümüne şahit olanlara törenle sunulan varlığın devamlılığı olgusudur. Kurban edilerek ulaşılan ölümün şiddetinde varlığın kopukluluk süreci birdenbire kesilmiş ve bunu takip eden sessizlikte, orada bulunanlar korku içinde, ölenin, varlığın devamlılığına geçtiğinin bilincine varmışlardır. Alışılagelmiş koşullarda gözden kaçabilecek olan bu gerçeği, yalnızca, dinin ortak ciddiyeti çerçevesinde gerçekleştirilen çarpıcı ve görkemli bir infaz açığa çıkarabilir. Kaldı ki, biz de bu infaza şahit olanların en gizli duygularında birdenbire açığa çıkan bu bilinçlenmeyi, yalnızca kendi çocukluğumuzun dini deneyimlerini hatırladığımız oranda anlayabiliriz. Her şey, ilkel kurban âdetlerindeki "kutsal" kav-

ramının, bugünkü dinlerdeki "ilahi" kavramıyla eşdeğer olduğunu düşündürmektedir.[1]

İlahi devamlılık, kopuk varlıkları oluşturan düzenin temelindeki kuralın ihlaline sıkı sıkıya bağlıdır. Kopuk varlıklar olan insanlar, bu kopukluklarını, ısrarla sürdürmek gayretindedirler. Ancak ölüm ya da en azından ölüme şahit olmak onları devamlılık olgusunun gerçekliğine inandırmaktadır.

Şu gözlem önemlidir:

Yasakların oluşumunda insan kendini hayvandan ayırt etmekteydi. Hayvan tümüyle ölümün ve üremenin (şiddetin) hükmüne kendini bırakmışken, insan ilk ağızda ölümün ve üremenin kendini aşan kurgusundan kurtulmaya çalışmaktaydı.

Ancak ihlali oluşturan bir sonraki tepkisinde insan, hayvanla yakınlaşmaktaydı. Çünkü, hayvanın varlığında, yasağı hiçe sayan, ölüm ve üreme kurgusuna yol veren şiddetin (aşırılığın) özgürce dışa vurulduğunu görmüştü. İnsanla hayvan arasındaki bu yakınlaşma, görünürde mağara resimlerini yapan insanda, yani antropoid'in hemen sonrasında ortaya çıkan Neandertal İnsanın yerini alan ve bugünkü insana benzeyen insanda rastlanan bir gelişmeydi. Bu "insan" bizlere bugün artık herkesçe bilinen olağanüstü hayvan resimlerini bıraktı. Ancak kendisini çok nadiren resimlemişti ve bunu yaptığında da kendisini herhangi bir hayvanın maskesinin ardına gizlemişti. En azından, insana en çok benzeyen şekillerde bu tuhaf görünüm vardı. Herhalde o çağlarda insanlık, bizim hayvanlıktan duyduğumuz utancın aksine, kendi kendinden utanmış olmalıydı! Ancak, ilk tepkinin oluşturduğu kararlarından geriye dönmedi: Üst Paleolitik insan

[1] SUNUŞ bölümüne bakınız

ölüme yönelik yasağı sürdürdü, ölülerini gömmeye devam etti. Bunun yanı sıra, büyük bir olasılıkla ilk olarak Neandertal insanının koyduğu cinsel yasağı kaldırdığını kanıtlayan hiçbir veri de yok elimizde (daha önce de söylediğim gibi, ensest'e ve âdet kanamalarına yönelik bu yasak, bizim bütün davranışlarımızın temelini oluşturmaktadır). Ancak, hayvanla olan yakınlaşması sonucunda, artık gözlemlerinde yalnızca tek tarafı ele alan bir yaklaşım olduğu söylenemez. Orta Paleolitik ile (Neandertal insanlık çağı) Üst Paleolitik (bizim arkaik toplumların geleneklerinde gözlemlediğimiz ve tarih öncesi belgelerin ışığında varlıkları kanıtlanan ihlal düzenlemelerinin Üst Paleolitik çağlarda ortaya çıktığı düşünülebilir) arasında belirgin bir yapısal farklılık olduğunu söylemek güçtür. Tabii, bu yalnızca bir varsayımdır. Ancak, mağara insanının büyü amacıyla duvarlarına hayvan resimleri çizdiğini kabul ediyorsak, onların aynı süreçte hayvanlara belli bir tanrısal anlam ve kutsallık yüklediklerini düşünmek de pek tutarsız olmaz! Hayvanlara yüklenen bu kutsallık, çok eski çağlardaki yasakları ve onların ihlalini de gözlemlemiş olmayı gerektirir. İnsanın hayvanla yakınlaşmayı kabul etmesiyle birlikte, ihlalin hüküm sürdüğü alana girmiş oluyoruz; aynı süreçte, ihlal yürürlükte kalan yasağın da ortaklığıyla hayvanlar ve insanlar âlemini birbirleriyle kaynaştırıyor ve böylece bizler de kutsal ve yasaklı âleme geçiş yapıyoruz. Bu değişimi gün ışığına çıkaran olguları bilmiyoruz, kurban âdetinin uygulanıp uygulanmadığını bilmiyoruz,[1] o çağlardaki cinsel davranış ve âdetleri bilmiyoruz (ya da yalnızca çok sık rastlanan iti-

[1] Buna karşılık, Montespan mağarasındaki başsız ayı resmi, son Üst Paleolitik çağlarda yer alan bir ayı kurbanı töreni olasılığını düşündürü- yor. (H. BREUIL, *Quatre cents siècles d'Art pariétal* - Montignac 1952 s. 236-238) Sibirya avcıları ya da Japonya'daki Aino'ların yakaladıkları ayılar için uyguladıkları "infaz" törenleri de gösterdikleri arkaik nitelikler nedeniyle Montespan'daki başsız ayı resmiyle benzerlik içindedirler.

fallik figürleri yorumlamakla yetinmek zorunda kalıyoruz), ama oluşmakta olan bu dünyanın kutsallaştırılan hayvanlar dünyası olduğunu ve ilk başlarından itibaren ihlal eğilimini içerdiğini biliyoruz. Bu eğilim, ölen tanrı-hayvanın ruhunun canlandırdığı ve insanlara yönelik hiçbir yasağın kısıtlayamadığı şiddette varlığını kanıtlıyor. Gerçekten de yasaklar ne gerçek hayvanlar âleminde, ne mitik hayvanların efsanelerinde, ne de insanlıklarını hayvan maskeleri ardında gizemleyen hükümran insanların dünyasında geçerlidir. Oluşmakta olan bu dünyanın ruhu her şeyden önce çok karmaşıktır: bu, kutsala karışan doğanın dünyasıdır, Ancak düşünceleri devinimle aynı değerleri paylaşanlar için[1] çok kolayca anlaşılabilir: *bu dünya, hayvansallığı ya da doğayı yadsıyarak*[2] *oluşan ve bunu yaparken de kendi kendini yadsıyan ancak bu ikincil yadsımada kendini de aşan ama artık bir daha ilk yadsıdığına dönüş yapamayan insanlığın dünyasıdır.*

Bu şekilde tanımlanan dünya, kuşkusuz, Üst Paleolitik çağları tanımlamamaktadır. Bu dünyanın mağara resimlerini yapan insanın dünyası olduğuna inanırsak, o çağların ve eserlerin belirgin bir akılcı yaklaşım içinde olduklarını kolaylıkla ileri sürebiliriz. Gel gör ki böyle bir dünyanın var olduğu ancak daha sonraki çağlarda ortaya çıkmıştır. Ve etnografik bulgular ışığında modern bilimin arkaik toplumlar hakkında yaptığı çalışmalar sonucunda kanıtlanmıştır. Mısır ya da Grek uygarlığında rastlanılan hayvan simgeleri, o uygarlıkların insanlarında varoluşlarına egemen oldukları sanısını geliştirerek, o uygarlıkların, ölümün kurban olgusunda yüceleştirdiği tanrılarının, ilk betimlemelerini vermiştir.

[1] Ya da: tersyüz edilerek gelişmeye yatkın diyalektik düşünceye sahip olanlar için.

[2] kesinlikle evet: çalışma hayatının zorlamasıyla yadsıyan...

Bu görünüm, daha önce anlatmaya çalıştığım ilkel avcıların dünyasının devamı olabilecek bir görünümdür. İlkel avcıların dünyasında "hayvanlık", insanların şiddetlerini yoğunlaştırmak amacıyla pusuda bekledikleri bir "mabet" oluşturmuştur. Aslında "hayvanlık"ı yücelten mağara resimleri ile hayvanları kurban eden anlayış birbirlerinden ayrı olarak çözümlenemezler. Hayvan kurbanları hakkında bildiklerimiz bizi mağara resimlerinin anlamlarına, mağara resimleri de kurban geleneğinin açıklanmasına ulaştırır.

Korkunun aşılabilmesi

Yasakların temelindeki korkulu davranış, ilk insanların yaşamın kör kurgusuna karşı oluşturdukları bir tepkiydi. İlk insanlar, çalışma hayatının verdiği bilinçle, durmak bilmeden yenilenmek isteyen ve kaçınmasız bir şekilde ölümle son bulacak olan yaşamın bu baş döndürücü akışı karşısında kendilerini çok çaresiz hissettiler. Bütünüyle ele alındığında yaşam, ölüm ve üreme gerekliliğinin hükmü altında sürüp giden, akıl almaz bir devinimden oluşmaktadır. Yaşam durmadan üreten ve hemen ardından da ürettiğini yok eden bir olgudur. İlk insanlar, belli belirsiz de olsa, bunun farkına varmışlardır. Ölümü ve bitip tükenmez üremeyi yasaklarla yadsımaya çalışmışlardır. Ancak kendilerini hiçbir zaman tümüyle bu yadsımanın içine kapatmamışlar, bazı devrelerde kapatmış olsalar bile ilk fırsatta kendilerini dışarı atmışlardır. Yasaklardan çıkarken, aynı bu yasakları koydukları zaman olduğu gibi birdenbire ve kararlılıkla davranmışlardır. İnsanlığın mayasında korkunun temel etken olduğu düşünülebi-

lir: ancak korku yalnız değildir, aslolan bu korkunun aşılması için yaratılan güçtür. Yaşam, ruhunda aşırılık taşır, müsriftir. Gücünü ve kaynaklarını sınırsızca harcar ve yarattığını sınırsızca yok eder. Bu devinimde bütün canlı varlıklar yalnızca edilgen birer seyircidir. Ancak bir taraftan da, hayatımızı tehlikeye atacak olanı kararlılıkla ve ısrarla aramayı sürdürürüz.

Her zaman bu isteğimizi sürdürecek gücümüz olmayabilir; kaynaklarımız tükenip, arzularımız yetersiz kalabilir. Tehlike çok belirginleştiğinde, ölüm kaçınılmaz olduğunda arzularımız yok olur. Ama talihimiz biraz bize destek verdiğinde, açlıkla sahip olmayı arzuladığımız şey bizi en delicesine davranışlara sürükleyerek, felaketimize neden olur. Kişiler büyük para ya da güç kayıpları veya ciddi ölüm tehditleri karşısında aynı oranda dayanıklı değillerdir. Yapabildikleri ölçüde (bu bir güç birikimi gerektirir) insanlar en büyük tehlike ve en büyük kayıpların peşindedirler. Oysa hep tersi düşünülür, çünkü çoğu kez insanların bunları yapacak güçleri yoktur. Ama bir yerlerden bir güç ve kuvvet almasınlar hemen tehlikeye atılırlar! Gücü ve olanağı olan herkes bu gücü ve olanaklarını durmaksızın harcayarak, sürekli tehlike içinde olurlar.

Genel anlamda değerlendirilmesi gereken bu savlarımı doğrulamak için eski çağları ya da arkaik âdetleri bir an için kenara bırakıp hepimizin bildiği ve içinde bulunduğumuz toplumu da yansıtan bir gözlemden söz edeceğim.

En yaygın yazın türü olan polisiye romanları herkes bilir. Bu romanlarda alışılagelmiş kurgu, kahramanlarının yaşadığı talihsizlikler ve tehditler üzerine kurulmuştur. Bu talihsizlikler ve

tehditler olmasa, kahramanın hayatı yalnızca tatsız tuzsuz ve okunmaya değmeyen bir dizi önemsiz şeyden oluşur. Aslında bu romanları okurken okuyucu, tüm anlatılan talihsizliklerin ve tehditlerin uzağında, emniyettedir; okurken bu dikkatlerden kaçabilir ama aslında okuyucu kendi güç ve olanaklarının elvermediği şeyleri, roman kahramanı aracılığıyla yaşamaktadır. Söz konusu olan, korkunun bizi hükmü altına almasına izin vermeden, bir başkasının yaşadığı maceradaki kaybetme ya da ölüm korkusunun bizde uyandıracağı zevki yaşamaktır!

Eğer elimizde hiç sakınmadan harcayacak kadar tinsel güç olsa, bizim de aynı şeyleri yaşayacak olmayı arzu ettiğimiz kuşkusuzdur. Kim bir roman kahramanı olmayı arzu etmemiştir? Bu arzu, sakınım (ihtiyat) ya da korku duygusundan daha az güçlüdür; ama yalnızca cesaretsiz oluşumuz nedeniyle sonuna kadar götüremediğimiz çok derin arzudan söz ettiğimizde, okuduğumuz romanların o arzuya anlam kattıklarını yadsıyamayız.

Aslında yazın, mirasçısı olduğu dinlerin devamıdır. Kurban, kanlı bir üslupla anlatılan bir romandır. Başka bir deyişle, kurban, yalın haliyle, insan ya da hayvan kahramanın tek başına ama ölüme kadar oynadığı bir tiyatro gösterisi, yalnızca son bölümden oluşan bir dramdır. Tören, bir efsanenin, yani bir tanrının ölümünün belirli bir tarihte temsil edildiği bir gösteri değil midir? Burada bizi şaşırtacak hiçbir şey yoktur. Simgesel açıdan, her gün tekrarlanan günümüz ayinlerinde de aynı şey söz konusudur.

Korkunun kurgusu hep aynıdır: en büyük korku, ölüme kadar varabilecek en yadsınmaz korku, insanların tüm güçleriyle arzu ettikleri ve sonunda ancak ölümün ve yok olmanın ötesin-

de bulabildikleri şey, yani korkunun aşılmasıdır. Ama korkuyu aşabilmek yalnızca bir koşulda olanaklıdır: korku, ona yol açan duyarlılıkla boy ölçüşebilmelidir.

Gerçekleşebilir sınırlar içinde korku, kurbanlarla yaşanır. Ancak bu sınırlara yaklaşıldıkça kaçma ve geri çekilme kaçınılmaz olur.[1] Bazen insan kurbanlar hayvan kurbanların yerini alırlar; bunun nedeni, büyük bir olasılıkla insan hayvandan uzaklaştıkça hayvanın ölümünün eski korkutuculuğunu giderek yitirmesidir. Daha sonraları, uygarlıklar geliştikçe, hayvanlar, kurban edilmeleri barbarlıkla tanımlanan insanların yerini almaya başlamışlardır. Çok daha sonraları, İsraillilerin kurbanları iğrençlikle karşılanmıştır. Hıristiyan âleminde yalnızca simgesel kurbanlar görülmüştür. Asıl anlamı ölümün cömertçe dağıtılması demek olan bolluğa uyum sağlamak gerekir ama bunu yapabilecek güç olması temel koşuldur. Aksi takdirde korku ve mide bulantıları hüküm sürmeye başlayarak, yasakları güçlendirmektedirler.

[1] Kurban törenleri olağan sayılan Aztekler'de, kurban edilmeye götürülen çocuklara bakmaya dayanamayıp, başlarını çevirenler için çok ağır cezalar konulmuştu.

BÖLÜM SEKİZ

DİNSEL KURBANDAN EROTİZM'E

Hıristiyanlık ve ihlalin kutsal niteliğinin yadsınması

Sunuş bölümünde, Eskilerin cinsel faaliyetle kurban töresi arasında oluşturdukları yakınlaşmadan söz etmiştim. Eskiler kurban töresine bizden çok daha aşina idiler; biz bu töreye çok uzağız.[1] Ayinlerdeki kurban simgesi, eski törenin donuk bir kalıntısıdır ama çok seyrek olarak duyarlıkları etkiler. İsa'nın çarmıha gerilmiş simgesi ne denli kalıcı olursa olsun, kanlı bir kurban sahnesiyle Hıristiyan kilisesindeki ayinler birbirlerine

[1] Burada ve takip eden satırlarda yazar sadece Hıristiyan dinini konu etmektedir; kurban töresinin süregeldiği dinler bu kapsamın dışındadır (çev. notu).

pek yakın değillerdir.

Temel güçlük, Hıristiyan âleminin genel olarak dinsel yasanın ihlaline karşı gösterdiği tiksintidir. Kuşkusuz İncil, amaç ve anlamlarından arındırılarak körü körüne uygulanan yasakların kaldırılmasını teşvik etmektedir. Böyle olunca ihlal, geçerliğinin bilincinde olunmasına rağmen bu geçerliği yadsınan bir yasanın çiğnenmesi demektir. İşin özünde, Haç üzerindeki kurban kavramı, ihlalin niteliğinin biçimini değiştirir. Bu kurban aslında kanlı bir cinayettir. Bu infazda işlenen bir günah vardır ve bundan kaynaklanan, ihlal de vardır: ve hatta bu günah bütün günahlar içinde en ağır olanıdır. Ancak daha önce de sözünü ettiğim gibi, eğer günah varsa onun kefareti, bedeli de olmalıdır; bu bağlamda günah ve bedel, başından beri niyetle uyum içindeki kararlı bir davranışın sonucudurlar. Kararlı davranış istenci (irade) ifade eder. İstençteki bu uyum, arkaik davranışı bugün bizim gözümüzde anlaşılmaz kılan olgudur: akılcı düşünce burada yetersiz kalmaktadır. Kutsal sayılan bir yasanın nasıl olup da ihlal edilmiş olduğunu kavramakta güçlük çekeriz.

Ancak, ayini yöneten rahip, çarmıha germenin günahını kabul etmemektedir: suç, bu günahı işleyenlerin cehaletinde ve gerçeği görememiş olmalarındadır; eğer bilselerdi bu günahı işlemeyeceklerdi, diye düşünmemiz gerektiğini hatırlatır, rahip. Kilise, Felix culpa! "*hayırlı suç*" demektedir bu suç için! Demek ki, bu yaklaşımda bu günahın işlenmesinin gerekli olduğu saptaması vardır. Bu duruşta, Hıristiyan dinindeki üslubun, ilksel insanın kurban töresini yapılandıran derin anlayışa asırlar sonra yankı yaptığını görmek mümkündür. Fakat bu *yankı* Hıristiyan duyarlılıkla çelişkilidir: çünkü bu günahın, bu ihlalin, kutsal ni-

teliğinin yadsınması Hıristiyan dininin temel dogmasıdır. Ancak en tepede, din adamları çileden çıkaran çelişkili yorumlar yaparak sınırların aşılmasına izin verirler.

Antik yaklaşımda kurban ve erotik birleşmenin karşılaştırılması

İhlalin yadsınması, Eskilerin yakınlaşmalarının anlamını yitirmesine yol açmıştır. Eğer ihlalin temel öge olduğunu kabul etmezsek, kurban ve aşk oyununun ortak hiçbir yanı olmadığını sanabiliriz. Oysa ihlal her iki durumda da kıvılcımlandıran ögedir. Kurban, amacı, hedef aldığı varlığın aniden nitelik değiştirmesi olan bilinçli ve kararlı bir ihlaldir. Ölüme mahkûm edilen bu varlık, ölümünden önce, kişisel özellikleri olan ve Sunuş'ta da belirttiğim gibi kopukluk içinde yaşayan bir varlıktır. Ancak ölümüyle birlikte, özelliklerinden arınarak varlığın devamlılığına ulaşmıştır. Kurbanı kısıtlı varlığından yoksun bırakarak, ona sınırsızlığı, kutsal âlemin ölümsüzlüğünü veren bu korkunç eylem, sonucu bağlamında kararlılıkla arzulanan bir eylemdir. Aynı şekilde, sevgilisini çırılçıplak soyan, arzularının dürtüsüyle onu iğfal etmek isteyen âşık da aynı kararlı eylem içindedir. Âşık sevdiği kadının varlığını aynı kanlı celladın insan veya hayvan kurbanının varlığını darmadağın etmesi gibi darmadağın eder. Kadın, kendisine saldıranın ellerinde varlığından koparılır. Erdemi ile birlikte, kendisini diğerinden koruyarak, içine girilmesini de engelleyen sağlam kapıyı da yitirir ve birdenbire cinsel arzunun üreme organlarındaki delicesine oyununun şiddetine açılıverir. Kendini dışardan kuşatan, tanımlayamadığı bir şiddetin hükmüne girer.

Eskilerin, yalnızca daha sonraları sınırsız bir diyalekteki teklifsizliğin olanaklı kılacağı çözümlemenin ayrıntılarını daha o zamanlar dile getirmiş olabileceklerini düşünmek, tabii, gerçekçi olamaz. Gözlerden saklı ve utangaçlıkla yaşanan aşk eylemi ile kurban eyleminin içerdiği davranış ve devinimlerdeki yakınlaşmayı görebilmek için, başlangıçlarından itibaren takip edilmesi gereken çok sayıda eyleme gereksinim duyulmuştur. Buna rağmen, eylemin en gizemli yönleri gözlerden kaçmış ve bütünün anlamının bilincine varılamamıştır. Ancak bazı hallerde büyük bir talih eseri olarak, kurbandaki dindarlık ve sınırsız erotizmde yaşanan *iç deneyim* aynı kişiye rastgelebilirdi. O zaman, iki eylem arasında tüm çizgileriyle belirgin bir yakınlaşma değilse bile, bir benzerlik olduğu görülebilirdi. Bu olasılık, varlığın gizemine ulaşmak için şiddeti kullanan istenci yadsıyan dindar Hıristiyanlıkla birlikte yitirilmiştir.

Kurbanda ve aşkta beden

Kurbanın dışarıdan görülen dehşeti, aslında varlığın, kan akıtılması ve organlarının fışkırması ile gözler önüne serilen iç dehşetinin yansımasıydı. Bu kan, hayat dolu bu organlar anatomi bilimindeki anlamları içermemekteydiler: Eskilerin duygularını, bilim değil yalnızca bir iç deneyim açıklayabilir. Diyebiliriz ki, kanla şişmiş organların ortaya dökülmesiyle birlikte yaşamın nesnel bolluğu da ortaya dökülmekteydi. Hayvanın kopuk ve kişisel varlığı, onun ölümüyle birlikte yaşamın organik devamlılığına dönüşmekte ve etlerinin yendiği ortak kutsal ziyafet de bu devamlılığı simgelemekteydi. Bedensel yaşamın tüketilişi-

ni ve ölümün sessizliğini takip eden bu *tıkınmada* hayvanca bir davranış saklıydı. Bugün artık yalnızca hazırlanmış ve organik kaynaşmalarından soyutlanmış cansız etleri yemekteyiz. Oysa Kurban töresi, yemek yeme eylemini, yaşamın, ancak ölümde ortaya çıkan gerçeğine bağlamaktaydı.

Genelde kurban, yaşam ve ölüme karar veren, ölümde yaşamın tekrar fışkıracağını, yaşamda ise ölümün yükünü ve baş döndürücü cazibesini görmemizi sağlayan bir gerçektir; ölüme karışan yaşamdır, ama aynı zamanda ve kendi içinde ölümü yaşamın belirtisi olarak gösteren, sonsuzluğa açılan kapıdır. Bugün, kurban artık bizim deneyimlerimiz arasında değildir: uygulama yerine betimleme yapmaktayız. Ancak kurban ve dinsel anlamı bizlere ne kadar yabancı olursa olsunlar, bu uygulamanın seyircileri üstünde yarattığı tepkiyi bilmezlikten gelemeyiz: bu tepki önüne geçilemeyecek şiddetteki bir bulantıdır. Kurban sürecinde bulantının üstesinden geldiklerini düşünmemiz doğru olabilir; ancak, simgenin kutsal yönünü yok kabul edersek, eylemin her safhası bulantı verebilecek niteliktedir. Bugün bile, hayvanların mezbahalarda öldürülmeleri ve parçalara ayrılmaları çoğumuza tiksinti verir: masada önümüze sunulan yemeklerde hiçbir şey bunu hatırlatmamalıdır! Bundan yola çıkarak, çağdaş yaklaşımın kurbana yönelik dindar anlayışı tersine çevirdiğini söylemek mümkündür.

Bu tersine çeviriş, kurban ve cinsel faaliyetteki benzerliği ele aldığımızda tüm anlamıyla açığa çıkar. Aşkta ve kurbanda kutsanan şey *bedendir*. Kurban, hayvanın düzenli hayatının yerine, organlarının kör çırpınışlarını koyar. Erotik çırpınışlar için de aynı şey söz konusudur: tüm organları özgürce ortaya koyarlar

ve bu özgürlük içinde organlar, sevgililerin bilinçlerini de aşarak oyunlarını kör bir şehvet içinde sürdürürler. Sevgililerin bilinçli istençleri, kanla şişmiş organlarının hayvansal devinimlerinin hükmü altına girer. Aklın denetiminden tümüyle çıkmış bir şiddet organları canlandırır, onları bir patlamaya kadar taşır ve en sonunda, kendilerini tümüyle bu fırtınaya bırakan sevgililerin mutlulukları birdenbire kalplerinden taşar. *Bedenin* devinimi, istencin tüm denetiminden çıktığı için sınırları aşmıştır. *Beden*, terbiye ve ahlakın hükümranlığına karşı çıkan taşkınlıktır ve Hıristiyan dininin yasaklarının korkusuyla yaşayanların düşmanıdır; ancak eğer, benim de düşündüğüm gibi yasak, koşul ve mekânlara göre değişken, genel ve belirsiz bir yasaksa, *beden* bu tehdit edici özgürlüğe dönüşün ifadesidir.

Beden, ahlak ve cinsel özgürlüğe konan yasak

Bu genel ve belirsiz yasaktan söz ettiğimde, bu yasağı tanımlayamadığım ya da tanımlamak istemediğim için çok kaçamak davrandım. Açık söylemek gerekirse, ondan söz etmemi kolaylaştıracak kadar belirli olduğu da savunulamaz. Edep ve ahlak çok değişken kavramlardır ve hatta kişiden kişiye bile değişebilirler. Öyle ki, ben şimdiye değin somut bir şekilde tanımlanabilecek yasaklardan yani ensest yasağından ya da âdet kanamalarının yasağından söz ederek, genel olarak cinselliği hedef alan lanetlemeyi daha sonraya bıraktım. Daha ilerde ele alacağım ve hatta bu yasağı tanımlamaya çalışmadan önce, onun çeşitli ihlallerinden söz edeceğim.

Ancak şimdilik daha yukarıda sözünü ettiğim bir konuya

tekrar dönmek istiyorum.

Eğer yasak varsa bu herkesçe bilinen açık bir şiddete yöneliktir diye düşünüyorum. Bu şiddet de *bedeni* kapsayan şiddettir ve bedende de üreme organlarının devinimlerini hedef gösterir.

Organların devinimlerinin nesnelliğinden yola çıkarak, bedenin aşılmasını kıvılcımlayan içsel anlatımı açığa çıkarmaya çalışacağım. Temelde, kurban edilerek öldürülen hayvanın kanlı organlarının göz önüne serdiğini söylediğim bolluğun içsel deneyimini ortaya koymak isterdim. İçimizde, erotizmin temelini oluşturan bir parçalanmanın denenmişliğini, patlama anındaki şiddetin travmasını taşırız.

BÖLÜM DOKUZ

CİNSEL BOLLUK VE ÖLÜM

Üreme eyleminin bir tür gelişme yöntemi olarak algılanması

Bütünüyle ele alındığında Erotizm yasakların çiğnenmesidir: insansal bir devinim olmasına rağmen, hayvanın bittiği yerde başlar ve temelinde hayvansallık vardır. İnsanlık bu gerçekten dehşet içinde kaçınır ama yine de ondan vazgeçmez. Erotizmin temelindeki hayvansallık o denli gerçektir ki, ondan söz ederken "hayvanca" niteliği çok sık kullanılır. Yasağın çiğnenmesini hayvanla simgeleştirilen bir tür doğaya dönüş olarak tanımlamak yanıltıcıdır. Ancak yasaklanan devinim hayvanlarınkine çok benzer. Düşünce için beyin ne ise, her zaman erotizmle ilişkilendirilen fizikî cinsel devinim de, erotizm için aynı şeydir. Aynı şe-

kilde fizyoloji de düşüncenin nesnel yapısını oluşturur. İçsel deneyimimizdeki erotizmi görece nesnel bir çerçevede tutmak istiyorsak, eldeki verilere hayvanların cinsel işlevlerini de eklememiz gerekir. Hatta bu işlevleri en başta tutmamız gerekir. Gerçekten de hayvanların cinsel işlevlerinin bazı yönlerini anlamak bizlerin kendi içsel deneyimimizi kavramaya yardımcı olacaktır.

İçsel deneyimi açığa çıkarmak için önce fizik kondisyonlardan söz edeceğiz.

Nesnel gerçek açısından bakarsak, -iktidarsızlık olasılığı dışında- yaşamın, harcamak zorunda olduğu enerji birikimini fazlasıyla depoladığını saptarız. Bu enerji fazlası, ya tasarlanan birimin gelişip çoğalması için kullanılır ya da boşuna kaybolup gider.[1]

Bu bağlamda, cinselliğin konumu temel olarak oldukça çelişkilidir: cinsel faaliyet, üreme amaçlı olmadan yapıldığında bile, bir çoğalma devinimidir. Bütünüyle ele alındıklarında üreme organları gelişme eğilimindedirler. Bu devinimi daha açık belirlemek için, en yalın üreme şekli olan ikiye bölünerek çoğalan "sisipar" organizmaları ele alalım. Bu yöntemde, sisipar organizma gelişme sürecini tamamladıktan sonra ikiye bölünerek yeni

[1] Konumuz eğer ekonomi olmuş olsaydı her şey çok daha açık olacaktı. Ancak, söz konusu canlı organizmalar olduğunda olay biraz daha karışıktır. Her ikisi de hipofiz bezine bağımlı olan, büyüme ve cinsel fonksiyonların gelişmesi arasında her zaman bir ilişki vardır. Vücuttaki enerji tüketimini denetim altında tutamadığımız için bu tüketimin büyümek için mi yoksa üreme için mi kullanıldığını bilmemiz mümkün değildir; ancak hipofiz bu enerjiyi bazen büyümeye bazen de cinsel faaliyetlere yönlendirir. Bu durumda, örneğin çok uzun boylu olmak cinsel fonksiyonu engelleyebilir; buluğ çağına erken girmek de (ancak bu tartışma götürür) büyümeyi durdurabilir.

bir organizma oluşturur: *a* haşlamlısı *(a'+ a")* haşlamlısına dönüşür. Bu dönüşüm, *(a)* nın gelişiminden bağımsız olarak gerçekleşmemiştir ve hatta ortaya çıkan *(a'+ a")* haşlamlısı, eski haline oranla *(a)* nın gelişimini temsil etmektedir denilebilir.

Anlamamız gereken şey *(a")* olmayan *(a')* nın aslında *(a)* dan başka bir şey olmadığı ve *(a')* da ve tabii *(a")* da bölünmeden önceki *(a)* dan kalan bir şeylerin bulunduğu gerçeğidir. Çoğalmakta olan organizmanın bütünlüğünü sarsan bu büyümenin rahatsız edici niteliğine daha sonra değineceğim. Önce şu olguyu gözlemleyelim: üreme, bir gelişme şeklinden başka bir şey değildir. Bu, cinsel faaliyetin en göze çarpan sonucu olan bireylerin çoğalması olgusunda genel olarak gözlemlenir. Ancak, türlerin, cinsel üreme sonucu çoğalmaları, cinsellik dışı üremedeki ilkel bölünüşle ortaya çıkan çoğalmanın görünümlerinden yalnızca biridir. Bireylerin organizmalarının tüm hücreleri gibi, üreme organlarındaki hücreler de *sisipar* niteliktedirler. Temel olarak bütün canlı varlıklar büyürler; büyüme süreçleri sonucunda bolluk yani çoğalma safhasına geldiklerinde de ikiye bölünebilirler; bu *çoğalma* bölünmeyi koşullandıran ve canlılar âleminde üreme diye adlandırdığımız olgudur.

Bütünün gelişmesi ve bireyin bağışta bulunması

Aşk yaptığımızda, nesnel olarak söz konusu olan üremedir. Yani, çoğalmadır. Ancak bu çoğalma bizim kendi çoğalmamız değildir. İster birleşme yoluyla ister bölünme yoluyla olsun, cinsel faaliyet ya da sisipar yöntem, üreyen bireyin kendi kendisini çoğaltması demek değildir. Üremenin yol açtığı olgu, bireyin dışındaki *bireyötesi* çoğalmadır.

Yukarıda ileri sürdüğüm, kayıp ile çoğalma arasındaki temel karşıtlık, bu durumda bir başka nitelik kazanmakta ve bireyötesi çoğalma, bireyin çoğalmasının karşıtını oluşturmaktadır. Eğer birey hiçbir değişikliğe uğramadan çoğalıyor olsaydı, bu çoğalmanın temel ve öznel, yani bireysel çoğalma olduğunu ileri sürmek doğru olabilirdi. Ancak sözünü ettiğimiz çoğalma bireyi aşan bir başka varlığın, bir başka bütünün yararına olduğu için, yani birey kendisine bir şey kazandırmayacak bir yüklemin gerçekleşmesine kendisinden bir katkıda bulunduğu için, birey açısından bu bir çoğalma değil bir *bağış* oluşturmaktadır. Bunu yapan açısından bağış, sahip olduğu bir şeyin elden çıkması, yitirilmesi demektir. Kuşkusuz, daha sonra bu bağışın karşılığında ortaya çıkacak çoğalmada kendinden de bir şeyler bulacaktır; ancak önce vermesi gerekir. İlk ağızda, çoğalma demek olan olgudan, kendi dışındaki bir bütün yararına ya tamamen ya da kısmen vazgeçmesi gerekecektir.

Ölüm ve cinsel ya da cinsellik dışı üremede devamlılık

Yukarıda örnek verdiğimiz bölünmedeki olasılıkları daha yakından inceleyelim.

Başlangıçta *(a)* organizmasının içinde bir devamlılık gözlemlenir. Ardından *(a')* ve *(a")* oluştuklarında bu devamlılık hemen kaybolmamıştır. Sürecin başında ya da sonunda kaybolduğu önemli değildir, önemli olan bir geçiş döneminin bulunduğu ve bu dönemde devamlılığın sürüyor olmasıdır.

Yine bu dönemde, henüz *(a')* olmayan birim, henüz *(a")* olmayan birim ile devamlılık halindedir; ancak çoğalma olgusu de-

vamlılığı tehdit etmektedir! Çoğalma, varlığın bölünmeye başladığı anda geçişi ateşler. Varlık, hemen sonra birbirleriyle zıtlaşacak olan birimlerin daha henüz belli bir uyum içinde oldukları bu geçiş anında bölünmeye başlar. Ayrılık fırtınası çoğalma olgusuyla doğar: ama henüz ayrılık yoktur ve belirsiz bir durum vardır. Çoğalmada, varlık, dinginliğin rahatlığından sert bir çalkantıya geçer: bu çalkantı, bu girdap tüm varlığa yayılır ve onu devamlılığının içinde sarsar. Ancak devamlılıktaki çalkantının bu şiddeti daha sonra öznel kopukluğun hükmü altına giren ayrılığın şiddetine kıvılcım verir ve iki ayrı varlığa hayat veren ayrılığın tümüyle gerçekleşmesiyle de tekrar dinginliğe dönülür.

Bu koşullarda iki ayrı ve yeni varlığın oluşmasına yol açan hücre çoğalması, cinsel üreme sürecindeki erkek ve kadın üreme organlarının gelişmesi yanında çok yalın kalır.

Ancak her iki *fırtına* da temel yönleriyle birbirlerine benzeşirler: her iki olgunun oluşmasında da aşırı bolluk belirleyici rol oynar. Aynı şekilde, her iki durumda da çoğalma, üreyen ve üreten varlıkların tümünü işe koşar ve nihayet, her iki durum da bireyin yitip gitmesine yol açar.

Gerçekten de cinsellik dışı üremede, bölünen hücrelere ölümsüzlük niteliğinin yakıştırılması doğru değildir. Örneğimizdeki *(a)* hücresi ne *(a')* da, ne de *(a")* da süre gider. Bölünmeyle birlikte *(a)* varlığını yitirir ve ölür. Ardında hiçbir iz, hiçbir kalıntı, hiçbir ceset bırakmaz. Hücre, bolluğa ulaşıp, kendisi ölürken yeni varlıklar yaratır; başlangıçta aynı varlıkta "tek" oldukları için devamlılık içinde olan bu yeni varlıkların *(a' ve a")* devamlılıkları, son bölünmeyle birlikte ortadan kalkar.

Her iki üreme şeklinde de rastlanılan yukarıdaki bu kurgu,

temel bir önem içerir.

Her iki durumda da varlıkların devamlılığı en son kertede ortaya çıkar (nesnel olarak bu devamlılık bir varlıktan öbürüne ve üremenin doğal kurgusu sayesinde de, her varlıktan bütün diğer varlıklara aktarılan bir niteliktir). Ancak, devamlılığın her ortaya çıkışında öznel kopukluğa son veren ölüm de kendini gösterir! Cinsellik dışı üreme, ölümü hem gözlerden saklar hem de kendi içinde taşır: bu kurguda ölen varlık ölümün içinde yok olur. Bu anlamda cinsellik dışı üreme ölümün asal gerçeğini gözler önüne serer: ölüm, varlıkların (ve varoluşun) temel kopukluluklarının habercisidir. Geçici varlık ölüp yok olur ve ölüm, geçicilik içinde varoluşun aslında yalnızca bir yalan olduğunu kanıtlayan bir belirtidir.

İçsel deneyime dönüş

Cinsel üreme şekillerinde ise varlıkların devamlılığı bu kadar kırılgan değildir. Ölen varlık tümüyle kaybolmaz, bir iz bırakır ve hatta sonsuza kadar süregidebilir. İskeletlerin milyonlarca yıl dayandığı bilinmektedir. En yukarı uçta, cinsel varlık, kendi öznel kopukluğunun ölümsüzlüğüne inanmak ister ve hatta buna zorunludur. Onu oluşturan ögelerin çürümesiyle yitip gitmeye mahkûm bedensel yaşamının aldatıcı görünümünün de etkisiyle, kendi "ruhunu" yani kopukluğunu asal gerçek olarak görmek eğilimindedir. Hatta, kemiklerin süregittiklerini görerek "bedenin de dirileceğine" inanmıştır! Kıyamet gününde kemiklerin toparlanarak tekrar bedenle buluşacaklarına ve böylece varlığın da tekrar ruhuna yani asal anlamına ulaşacağına inanır. Dış

koşulların abartılı bir rol yüklendiği bu kurgunun altındaki asal gerçek, cinsel üremede de temel bir işlevi olan, devamlılıktır Genetik hücreler bölünürler ve bu bölünme sonucunda ortaya çıkan yeni hücrelerde nesnel olarak, kaynak hücreden bir şeyler bulmak olanaklıdır. Bir sisipar bölünmeden diğerine, devamlılığın süregidiyor oluşu hiçbir zaman yadsınamaz.

Devamlılık ve kopukluluk süreçlerinde, cinsellik dışı üremeye oranla, cinsel üremede rastlanılan tek yenilik, çok küçük iki varlığın, iki hücrenin yani erkek ve dişi hücrelerin kaynaşmasıdır. Ancak bu kaynaşmada temel devamlılığın da açınlaması vardır: bu kaynaşma, yitirilen devamlılığın tekrar bulunabileceğini gösterir. Cinsel varlıkların kopukluluğu, karanlık, ağır ve bireysel ayrımı en dehşet verici yönüyle somutlaştıran bir dünya demektir; ölüm korkusu ve ıstırabın dehşeti bu ayrımın duvarlarını bir hapishane duvarı kadar hüzünlü, sağlam ve saldırgan kılmaktadır. Ancak yitirilen devamlılık, bu karanlık dünyanın sınırları içinde, üremenin ayrıcalıklı konumunda kendini bulur: en yalın canlı varlıkların görünürdeki kopuklulukları yalnızca aldatıcı bir tuzaktır ve bu tuzağın albenisi olmaksızın üreme -kaynaşma- olanaksızdır.

İlk bakışta, yalnızca karmaşık organizmalı canlı varlıkların kopuklulukları yadsınmaz gibi görünmektedir. Görünürde onların bu kopukluluklarını birime indirgememiz ya da ikiye bölmemiz (geçiciliklerini yadsımamız) olanaklı değildir. Hayvanlar cinsel arzularının en dorukta olduğu taşkınlık dönemlerinde, yalnızlık hallerinden uzaklaşırlar. Bu dönemlerde ölüm ve ıstırap korkuları aşılmıştır. Yine bu süreçte, ciddi sonuçlara yol açmayan geçici bir rüyanın çelişkili duygusunu da her şeye rağ-

men arka planda barındıran, görece devamlılık arzusu aynı tür hayvanlar arasında birdenbire tekrar canlanır. Tuhaf olan, aynı koşullar içinde, cinsiyetleri aynı olan hayvanlar arasında bu devamlılık arzusunun olmamasıdır: göründüğü kadarıyla, genel anlamda önemsiz bir farklılık, önceki dönemlerde giderek ilgisizlikle bir kenara atılan kimlik ve aynı türe ait olma içgüdüsünü, bu dönemde tekrar belirgin hale getirmektedir.

Aynı bağlamda, yitip gitme anının yol açtığı duygular da daha belirgin ve daha yoğun bir şekilde hissedilebilir.

Cinsiyet farklılığı, tür benzerliğinin belli belirsiz barındırdığı devamlılık duygusunu tekrar canlandırmaktadır. Bu nesnel gözlemlerin sonunda, hayvanların tepkilerinin insanlarınkilerle benzerlik içinde olduğunu ileri sürmek doğru olmaz. Bilimsel yaklaşım, hayvanların tepkilerinin fizyolojik gereksinimlerin dürtüsüyle oluştuğunu söyler. Gerçekten de, türlerin benzerliği gözlemci için fizyolojik bir doğrudur. Cinsiyet farklılığı da bir başka fizyolojik doğrudur. Ancak, ait olma ve benzerlik duygusunun, cinsiyet farklılığı ile canlandığını ileri sürmek, bir içsel deneyim gözlemidir. Bu bağlamda plan değişikliğinin altına çizmek isterim: bu yöntem, bu kitabın belirgin bir özelliği! İnsanı konu alan her inceleme, bence, bazı bölümlerde bu değişikliği yapmak zorunda; ancak incelemeler, bilimsellik adına içsel ve kişisel deneyimin payını daraltırlarken, ben, aksine, yöntem olarak nesnel bilgi ve verileri en aza indirgemeye çalışıyorum! Aslında, üreme ile ilgili bilimsel verileri öne çıkardığımda, onları ters yüz ederek uyarlamak art niyetindeyim! Doğal olarak hayvanların iç deneyimleri hakkında en ufak bir bilgim yok; tahmin edebilmem de pek olanaklı değil. Ancak hayvanların ve hatta

mikroskobik canlıların bile, içsel deneyimleri olduğu kuşku götürmez: *yalnızca var olmaktan*, çıkarak *kendi için var olmaya* uzanan sürecin sadece karmaşık organizmalı varlıklara ya da insanlara özgü olduğunu ileri sürmek doğru olamaz. Hatta gelişim tablosunda, mikroskobik canlıların hemen altında yer alan devinimsiz zerrelerde bile *kendi için var olmanın* ya da benim deyimimle, *içsel deneyimin* olduğunu savunuyorum. Bu olguyu tanımlayan terimler hiçbir zaman yeterli değil, maalesef! Başkalarının içsel deneyimlerini bilemem ve hatta kuramsal bile olarak, tanımlayamam; ancak temelde bir *var olma duygusunu* içerdiğini söyleyebilirim. Bu *var olma duygusu* temel olmasına karşın, *var olma bilinci* demek değildir. Var olma bilinci, kendi konumunu etrafındaki olay ve eşyalara oranla belirlemeyi gerektirir ve bu açıdan yalnızca insanlık için geçerlidir. Var olma duygusu ise, onu duyanın kendi geçiciliğinin sınırları içinde yaşadığı yalnızlık ölçüsünde değişkendir. Bu yalnızlık, nesnel geçiciliğe sağlanan kolaylıklarla doğru orantılı olarak ve devamlılık olasılığına ters orantılı olarak çok ya da az duyulur. Söz konusu olan kabul edilebilir bir sınırın dayanıklılığı ve sürerliğidir, ancak var olma duygusu yalnızlığın şiddetiyle oranlıdır. Cinsel devinim bir yalnızlık bunalımı anıdır. Bu devinim nesnel olarak da bilinen bir devinimdir ancak var olma duygusunu zayıflatan, içimizde onu sorgulamamıza yol açan bir devinimdir. Bunalım da, nesnel olarak bilinen bu olgunun iç dünyada yarattığı etkinin yansımasıdır. Nesnel olarak bilinmesine ve tanımlanmasına karşın bunalım, temel bir içsel ögeyi gözler önüne serer.

Cinsel üremeye özgü genel nesnel veriler

Bunalımın temelinde bolluk yatar. Cinsellikleri olmayan varlıklarda bu olgu ilk başlarda ortaya çıkar. Bolluk büyümeyi, büyüme de bölünmeyi yani üremeyi belirler ve ardından da bolluğa ulaşan varlığın ölümüne yol açar. Cinsellikleri olan varlıklarda bu kurgu o kadar açık ve net değildir; ama enerji bolluğu cinsel organların devinime geçişlerinde yine de temel ögedir. Ve daha yalın varlıklarda görüldüğü gibi bu bolluk ölüme ulaştırır.

Tabii bunu doğrudan doğruya yapmaz; genelde cinselliği olan varlık bolluğa ve bolluğu yaratan aşırılıklara dayanacak kadar güçlüdür. Cinsel faaliyetler, yalnızca çok seyrek durumlarda ölümle sonuçlanırlar ve böyle bir ölümün simgesi zihinlerde çarpıcı izler bırakır. Ve hatta bu simge o denli çarpıcıdır ki cinsel doyuma ulaşılan an çoğu kimse tarafından *küçük ölüm* olarak tanımlanır. Ölüm insanlar nezdinde büyük fırtınayı takip eden sükûneti ve suların çekilmesini simgeler ancak bu simge yalnızca uzak ve soyut bir benzetme değildir. Varlıkların üremeleri ve çoğalmaları ölüm ile ortaklık halindedir. Üretenler, üreyenler doğduktan sonra da yaşamlarını sürdürürler, ancak bu yaşam temelde yalnızca ertelenmiş bir ölümdür. Yeni doğanlara duygusal açıdan destek olmaları için üretenlere bir süre verilmiştir, ama yeni doğanlar kendilerinden öncekilerin ölüme mahkûm olduklarının kanıtıdır. Cinsellikleri olan varlıklarda üreme hemen ölüme varmazsa bile orta ya da uzun vadede varılacak son, ölümdür.

Bolluk ve gelişme gördüğümüz gibi, yadsınmaz bir şekilde

ölümle sonuçlanır, varlıkların kopukluluğu yalnızca durgunluk halinde sürdürülebilir. Bu kopukluluk, öznel bireyleri birbirlerinden ayıran duvarları eninde sonunda yıkacak olan devinime karşı bir meydan okumadır. Yaşam -yaşamın çarkı- belki de bir an için bu duvarlara gereksinim duyacaktır çünkü bu duvarlar olmaksızın karmaşık ve etkin hiçbir düzen mümkün olamaz. Ancak yaşam devinim demektir ve bu devinim içinde hiçbir şey kendini devinimden soyutlayamaz: cinsellikleri olmayan varlıklar kendi gelişmeleri sonunda ölmekte, cinsellikleri olan varlıklar ise, kendilerini ölüme götürecek olan büyümeye -ve genel devinime- karşı yalnızca cılız ve geçici bir direniş göstermekte ve sonunda onlar da ölmektedirler. Evet, bazen güçlerini yitirdikleri için bazen de iç düzenlerinin yıkımının kurbanı olurlar ama bu bizi yanıltmamalıdır: yalnızca ölüm, baş döndürücü bir şekilde üreyerek çoğalmakta olan bu varlıkları girebilecekleri bir çıkmazdan kurtarır. Yapmacık bir düzenin insan yaşamını uzatacağı bir dünya düşüncesi, insanlık için bir kâbus olmasının yanı sıra, kaçınılmaz sonu belki sadece geciktirebilmek umudunu verecektir. Son safhada ölüm, üremenin, çoğalmanın ve yaşamın cömertliğinin çağrısıyla yine kendini gösterecektir.

İç ve dış bakış açılarında görülen temel iki olgunun yakınlaşması

Yaşamın, üreme ile ölüm arasındaki ortaklığı açığa çıkaran bu görünümü yadsınmaz bir nesnellik içermektedir. Ancak daha önce de söylediğim gibi en yalın varlığın yaşamında bile bir iç deneyim öznelliği vardır. Hatta bu iç deneyimin bize aktarılmasının olanaksızlığını bile bile, ondan söz etmemiz de

mümkündür. Bu iç deneyim var olmanın bunalımıdır: varlık kendisini sınayan bunalım kapsamında iç deneyimi yaşar; bu, varlığın, kopukluktan devamlılığa ya da devamlılıktan kopukluğa geçiş sürecinde sınanmasıdır. En yalın varlık bile, varoluş duygusuna ve kendi gücünün sınırlarını algılayan duyguya sahiptir. Bu sınırlar değiştiğinde temel duyguları sarsıntıya girer: bu sarsıntı, varoluş duygusuna sahip olan varlığın bunalımıdır.

Cinsel üremeden söz ettiğimde, bu üremenin nesnel yönlerinin sisipar üreme şekli ile aynı olduklarını söylemiştim. Ancak, insanların deneyimlerinden yola çıktığımızda, bu nesnel yönlerin erotizme uzak olduklarını gözlemleriz. Özellikle, bolluk ve aşırılık duygusu, erotizmde üreme bilincine bağlı değildir. Hatta tam tersine erotik doyum ne kadar bol olursa, üreme düşüncesinden ve çocuk yapma bilincinden o kadar uzak oluruz. Öte yandan boşalmanın ardından duyulan melankoli bize ölümün öntadını verebilir; ancak ölüm ve ölüm korkusu zevkin ve arzunun taban tabana karşısındadır. O halde, üremenin nesnel yönleri ile erotizmde yaşanan içsel deneyimin birbirlerine yakınlaşması bir başka düzeyde araştırılmalıdır. Önce temel bir ögeden söz edelim: nesnel üreme olgusu, içsel alanda var olma duygusunu, yani varlığı ve yalnızlık içindeki o varlığın gücünün sınırlarını zorlar. Var olma duygusunun bağlı olduğu kopukluğu da tehlikeye sokar çünkü bu kopukluk var olma duygusunun temelini oluşturmaktadır: var olma duygusu, belirsiz bile olsa, kopukluk içinde olan varlığın duygusudur. Ancak kopukluk hiçbir zaman tam değildir. Özellikle cinsel alanda, bireyin, *öznel var olma duygusunun* ötesinde, *diğerinin de varlığını duyuyor* oluşu bu iki varlık arasında, ilk kopukluğa geçici olarak karşı çıkan bir de-

vamlılık oluşturmaktadır. Cinsellikte, *diğer varlık* sürekli olarak bir devamlılık olasılığı oluşturmakta ve öznel kopukluluğu sürekli olarak tehdit etmektedir. Hayvanlar âleminin değişken ortamında, *diğeri*, yani benzerler, her koşulda hemen yakındadırlar: arka planda belli belirsiz figüranlar olarak dolaşırlarken, cinsel devinim sürecinde, aniden, belirleyici ve etkin bir değişime uğrarlar. Bu anda, *diğeri*, henüz olumlu değil, çokluğun şiddetinin yarattığı bulanıklık içinde olumsuz bir görünümdedir. Her varlık *diğerinin* olumsuz görünümüne katkıda bulunmakta ancak bu olumsuzluk bir eş seçiminin gerçekleşmesini sağlayamamaktadır. Göründüğü kadarıyla bu seçimde asıl etken olan benzerlik değil bolluktur. Birinin şiddeti kendini diğerinin şiddetine sunmakta ve her iki tarafın iç dürtülerinin zorlamasıyla bireyler kendi varlıklarının dışına (öznel kopukluklarının dışına) itilmektedirler. Dişinin benliğinde yavaş yavaş ama erkeğinkinde -bazen- çarpıcı bir hızla ortaya çıkan cinsel aşırılığın patlamasıyla, iki varlık arasındaki yakınlaşma gerçekleşir. Bu birleşme anındaki hayvan çifti, bir anlık devamlılık akımıyla birbirini bulan iki kopuk varlığın çiftleşmesinin sonucunda oluşmamıştır: bu devinim, gerçek anlamıyla birleşme ve bütünleşme değildir; iki varlık, cinsel içgüdülerinin de ateşlediği şiddetin etkisi altında kendi varlıklarının da dışına taşarak bir *kriz* halini paylaşmışlardır. Ama dalgın bilinçlerde bu birleşmeden hiçbir iz kalmamıştır: *kriz* halinden sonra, her iki varlığın kopukluğu bütünüyle süregitmektedir. Bu *kriz*, yaşam sürecinin hem en yoğun, hem de en anlamsız olgusudur.

Erotizmde yaşanan iç deneyimin temel ögeleri

Hayvanların cinsel deneyimleri üzerinde yaptığım bu incelemede, daha yukarda sözünü ettiğim cinsellik yoluyla üremenin nesnel verilerinden biraz uzaklaştım. En küçük varlıkların yaşamlarından elde ettiğim verileri kullanarak, hayvanların iç deneyimlerine ulaşacak bir yol bulmaya çalıştım. Bu çabamda, insanların iç deneyimlerinden yola çıkarak, hayvanların deneyimlerinde neyin eksik olabileceğinin bilinciyle hareket ettim. Aslında, bu yönde, yalnızca bir temel arayış gerekliliğinin izin verdiği oranda ilerledim. Kaldı ki, bütün bu anlattığım kurgulardaki doğallık da, savlarımı şaşılacak bir şekilde kanıtlıyor.

Ancak cinsellik yoluyla üremenin nesnel verilerini incelememin nedeni, bu incelemeyi yaptıktan sonra onları bir kenara bırakmak değildi elbette!

Buraya kadar yaptığım bütün açıklama ve kanıtların varoluş nedenleri, erotizm ile olan randevumuzu hazırlamaktı!

İnsan yaşamını incelemeye başlar başlamaz kendimizi iç deneyim kavramının içinde buluveririz. Ayırt etmeye başladığımız dış ögeler nihayet içsel niteliklerini göstermeye başlarlar. Erotizmde kopukluktan devamlılığa geçiş süreçlerini niteleyen öge, bence, insanın ölümün bilincinde olmasıdır. Bu bilinç, kopukluğu ölüme bağlayarak, ölümden sonraki devamlılığı olası kılar. Dışardan baktığımızda, bütün bu ögelerin *farkına varabiliriz*; ancak, anlamlarını tam olarak çözümlemek yalnızca iç deneyime başvurarak olanaklıdır. Kaldı ki, çoğalmanın ölüm demek olduğu, nesnel bir veri olarak insanın iç dünyasında baş döndürücü

bir rahatsızlık uyandırmaktadır. Bu rahatsızlık, cinsel faaliyetin cömertliğine bağlı olarak, ciddi bir güçsüzlüğe yol açar. Dışardan baktığımızda cömertliğin ve güçsüzlüğün bu yakınlıklarının farkına varamasaydık, onların çelişkili deneyimi içinde, varlığın, yaşamının geçici bireysel kopukluğunu yalnızca ölümde aşabildiğini nasıl anlayabilirdik?

Erotizmin en belirgin niteliği, boğucu ve cimri gerçekçiliği savunan kuralcı bir düzenin, cömert ve kural tanımaz bir düzensizlik tarafından sarsıntıya uğratılmasıdır. Hayvanların cinsel yaşamları da bu cömert düzensizliği içerir ancak, hiçbir engel, hiçbir direnç bu düzensizliğe karşı çıkmaz. Hayvanlar cinsel yaşamlarında bu kural tanımazlığı tüm özgürlüğü ile uygularlar ve en sonra bu düzensizlik başıboş bir şiddetin içinde son bulur. Kopukluk kendini tüketir, fırtına sakinleşir ve kopuk varlık tekrar içine kapanır. Hayvan bireysel kopukluğunu yalnızca ölerek değiştirebilir ve hayvanın ölmemesi halinde, düzensizlik süreci geçip gittiğinde, kopukluk bütünüyle var olmayı sürdürür. İnsan yaşamında ise, cinsel atılımın şiddeti, bilincin kaynak olduğu bir iç yaraya yol açar. Bu yara çok seyrek olarak kendiliğinden kapanır: dış ögelerin yardımıyla kapatılması gerekir. Hatta, korkunun yol açtığı sürekli bir dikkatlilik olmazsa, yaranın kapalı kalması olası değildir. Cinsel kuralsızlığın yol açtığı temel korku ölümle bağlantılıdır. Bu kuralsızlığın şiddeti, onu yaşayan varlığın benliğinde, ölümün kendisine sunacağı uçurumu bütün kaçınılmazlığıyla yansıtır. Ölümün şiddetiyle cinselliğin şiddetinin birbirleriyle olan ilişkisi bu çifte anlamı taşır. Bir tarafta bedenin çırpınışları o denli denetimsizdir ki, beden neredeyse ölüme yaklaşmıştır, diğer yanda bu denetimsizlik zevkin ve şeh-

vetin en uçlarda yaşanmasını sağlar. Ölüm korkusu şehvete başeğmez ama, şehvet yaşanılan ölüm korkusunun da etkisiyle daha da derin ve iz bırakıcıdır.

Cinsel devinim, her zaman bu kadar açıkça kötü ve zararlı görünümde ve bu çılgınlıkta değildir ancak bu çılgınlık, insanın duyarlığını çoğalttığı oranda, zevk ve şehvetin kaynağıdır. Ölüm korkusuyla soluğun tutulmasına yol açan neyse, doyumun en uç noktasında nefesi kesen de aynı şeydir.

Erotizmin temel ilkesi ilk bakışta bu çelişkili dehşetin tam karşıtı gibi görünmektedir. Temelde cinsel organların cömertliği söz konusudur. Bunalımın doğuşunda içimizdeki hayvansal devinim baş rolü oynar. Ancak organlar denetimden çıkışlarında tümüyle özgür değillerdir: bu süreç ancak istencin (iradenin) izniyle olanaklıdır. Organların denetimden çıkışları etkinlik ve saygınlık üzerine kurulu bir sistemi, bir dizgeyi sarsıntıya uğratmaktadır. Gerçekte varlık, cinsel arzunun kendini göstermeye başladığı andan itibaren bütünlüğünü yitirmekte ve bölünmektedir; bu süreçte bedenin cömert dürtüleri bilincin frenleyici direnciyle karşılaşmaktadır. Bu direnç aşılıp, bilinç görünürde izin verir olsa bile, beden, verilen bu iznin de ötesinde artık bilincin sesini kesmesini ve hatta ortadan tümüyle kaybolmasını bekler. Bedenin cinsel devinimi, insan yaşamına şaşılacak oranda yabancıdır: o yaşamın dışında ve o yaşamı çerçeveleyen kuralları suskunluğa ve yok olmaya koşullandırarak, delicesine gelişir. Bu devinime kendini bırakan kişi, artık insan değil, hayvanlar gibi kör bir şiddete kapılan ve körlüğünün ve kendini unutmuş olmanın şehvetiyle saldıran bir çılgınlıktır. Genel ve belirsiz bir yasak, şiddetin bu özgürlüğüne karşı koymaktadır; ancak biz bu

yasağı, dışardan bize ulaşan bilgilerden çok, onun, iç deneyimimizde hissettiğimiz temel insanlık anlayışımızla oluşturduğu uzlaşmaz niteliği aracılığıyla tanırız. Görgü kuralları çerçevesinde bu yasak, durum ve kişilere ve hatta, çağ ve ülkelere göre değişen rastlantısal bir görünüm sunar. Hıristiyan dininin kurallarının hedef aldığı "cinsel günah" kavramı, konulan yasağın aczi ile olduğu kadar, ortaya atılan kuram ve yorumların saldırganlığıyla da (özellikle Viktoryen İngiltere bu konuda iyi bir örnektir) kanıtlandığı gibi, cinselliği kabul etmeme tepkilerinin yol açtığı rastlantısal tutarsızlığın ve aynı zamanda, şiddete şiddetle yanıt verme arzularının ifadesidir. Cinsel devinimin şiddeti içeren görünümünü kabul edebilmemiz ancak onun bize öğretilen sosyal kurallar ile uyuşmazlığını fark etmemizle olanaklıdır. Organların cömertliği ve arayışları, insan davranışlarına yabancı olan bir dizi kurguyu zincirden boşalırcasına harekete geçirir. Kanın organlara dolması yaşamın temelini oluşturan dengeyi altüst eder. Saldırgan bir açlık bireyi pençesine alır. Bu açlık bizim için tanıdık bir açlıktır, ama bu açlığı hiç tanımayan birinin, daha önce çok saygın olarak bildiği bir kadının cinsel kıvranmalarına gizlice şahit olduğunda ne denli şaşıracağını tahmin etmek zor değildir. Bu kıvranmaları, köpeklerin kuduz hastalığına benzer bir hastalık olarak tanımlaması çok olasıdır. Sanki, kuduz bir dişi köpek, bu saygın hanımefendinin benliğini hükmü altına almıştır. Bir an için kişiliği yok olmuş, ölmüş ve yerini dişi köpeğe bırakmıştır ve dişi köpek de ölenin suskunluğundan, ortadan kayboluşundan yararlanıp, çığlık çığlığa bu sessizliğin, bu yok oluşun zevkini haykırarak doyuma ulaşmaktadır. Kişiliğinin geri gelişi hanımefendiyi birden buz gi-

bi soğutacak ve içinde yitip gittiği şehvete son verecektir. Çılgınlık her zaman benim bu örneğimdeki kadar şiddet içermeyebilir. Ama şiddet hep vardır ve bu şiddet ilksel bir karşıtlığı ifade eder.

Öncelikle bu şiddet doğal bir devinimdir ama bu devinim özgürce coşmak için karşısına çıkarılan engeli yıkmak zorundadır. Öyle ki, giderek doğal akış ile yıkılan engel bilinçaltında birbirleriyle özdeşleşirler: Doğal akış, yıkılan engel demek olur ve yıkılan engel de doğal akışı simgeler. Yıkılan engel ölüm değildir, ancak, ölümün şiddeti, yaşamın yapısını nasıl tümüyle (ve geri dönülmeksizin) yıkıyorsa, cinsel şiddet de bu yapıyı bir süre için ve bir noktada yıkmaktadır. Hıristiyan din kuralları, cinsel günahı işleyenlerin ahlak çöküntüsünü ölümle özdeşleştirmektedir. Kuşkusuz, doyuma ulaşım sürecinde, yaşam, bir an için ölümü anımsatan bir şekilde durabilir: bunun karşılığında, ölümün bilinçaltındaki anımsaması da, şehvet çalkantılarını harekete geçirebilir. Çoğu kez bu, yaşamın genel dengesini ve süregitmesini tehlikeye atacak bir ihlal duygusu demektir ve bu ihlal olmadan da cinsel devinim özgürcesine yaşanmaz. Ancak aslında ihlal de bu özgürlük için gerekli değildir; bazen bu ihlal olmadığında, cinsel bütünleşmeyi dolu dolu yaşamanın gereği olan özgürlük duygusunu tadamayız. Bu durumda duyguları körelmiş biri için, hayalinde çok ahlaksız senaryolar oluşturmak, doyuma ulaşmanın tek yoludur (öyle ki, gerçekleştirmese bile, birleşme anında uyanık bir rüya gibi bu senaryoyu yaşayabilir). Bu öyle dehşet verici bir şey de değildir: birçok kadın doyuma ulaşmak için cinsel birleşme halinde kendilerinin ırzlarına

geçildiğini hayal ederler. Ancak temel olarak doyumu ateşleyen olgu, sınırsız bir şiddettir.[1]

Cinselliğe değilse bile cinsel özgürlüğe yönelik genel yasağın çelişkisi

Cinsel yasakta dikkati çeken şey tümüyle ihlal halinde ortaya çıkıyor oluşudur. Eğitim ve görgü bir yönüyle bu yasağı hissettirse bile, açıkça tanımlamasını yapmaz. Görgü ve eğitim, çoğu kez yumuşak uyarılar ve sessiz ayıplamalarla olayı geçiştirir. Ve biz yasağı, ancak yasaklanan alana rastlantıyla girdiğimizde ve önce kısmen tanırız. İlk ağızda her şey gizemli bir çekicilik içindedir. Gizemle karışan bir zevk âlemine adım atmışızdır. Gizem ve zevkin bu uyumları, zevki tanımlayan ama aynı zamanda yadsıyan yasağın da ifadesidir. İhlalle birlikte açığa çıkan bu gerçek, kuşkusuz bütün çağlarda aynı anlamı taşımamıştır: elli sene kadar önce, eğitim ve görgünün yol açtığı bu çelişki bugünkünden daha duyarlıydı.

Ancak her zaman ve her yerde (ve kuşkusuz çok daha eski çağlarda bile) cinsel devinimler gizliliğe zorlanmış ve her yerde

---

[1] Erotik haz ile şiddetin birbirlerini tamamlayan uyum halinde oldukları durumlar çok yaygın ve şaşırtıcıdır. Bu konuda Marcel AYME'nin URANUS isimli eserindeki bir bölümü, bu uyumu en yalın ve en duyarlı haliyle anlattığı için, örnek verebilirim: "Bu, çekingen, dar görüşlü ve sofu iki küçük burjuvanın, Rönesans döşeli yemek salonlarında işkence altındaki zavallıları yan gözle seyrederek, perdenin arkasında köpekler gibi titreyerek çiftleşmelerinin görüntüsü..." Bu bölüm, Nazi yanlısı milisçilerin, kendilerinden yana olan bu burjuvaların evinin yemek salonunda dehşet verici kanlı işkenceler sonunda Direnişçiler tarafından infaz edilmeleri ve bu burjuvaların olayı saklandıkları yerden izlemelerini anlatmaktadır (URANUS, Gallimard Yay. sayfa 151-152).

saygınlığa zarar veren bir olgu olarak algılanmıştır. Öyle ki, sonuçta, erotizmin özünde, cinsel zevk ile yasak birbirlerine kopmamacasına ortak edilmiştir. Yasak hiçbir zaman zevkten ayrı düşünülemez ve zevk de yasak duygusu olmadan asla ulaşılamaz hale gelmiştir. Temelde doğal bir devinim söz konusudur ve çocukluk çağında bu doğal devinim tek başınadır. Ancak unuttuğumuz bu çağımızda tadılan zevk *insanca* tadılan bir zevk değildir. Ayrıklıklar (istisnalar) ve itirazlar olacaktır, ancak bu ayrıklıklar ve itirazlar bu sağlam gerçeği sarsamazlar.

İnsan âleminde cinsel devinim hayvanlarınki kadar yalın bir yaklaşımla çözümlenemez. İnsan âleminde cinsel devinim önce bir ihlaldir; yasaktan sonra ilksel özgürlüğe dönüş değildir. İhlal, çalışma hayatının düzenlediği toplumun ürünüdür ve ihlalin kendisi bile bir düzen içindedir. Erotizm, genelinde, düzenlenmiş bir devinimdir ve bu düzenlenmesinin sonucu olarak da toplumların zaman içindeki değişimleriyle birlikte değişime uğrar.

Erotizmin çeşitliliği ve değişimini açığa çıkaran genel bir tablo çizmeye çalışacağım. Erotizm önce, yasağın birinci dereceden ihlali olarak da görebileceğimiz evlilik kurumunda ortaya çıkar. Ancak asıl görünümü çok daha karmaşık kurgularda ve ihlal niteliği derece derece artarak ortaya çıkar.

İhlalin niteliği temelde bir günah niteliğidir.

BÖLÜM ON

EVLİLİKTE VE SEKS ÂLEMLERİNDE İHLAL

Evliliğin ihlal olarak algılanması ve derebeylik hakkı.[1]

Çoğu kez evlilik erotizm ile pek bağdaştırılmaz.

Erotizmden söz ederken bireyin, toplumca olağan ve alışılagelmiş olarak kabul edilen davranış ve düşüncelerin tam karşıtı tutum içinde bulunduğu halleri kastederiz. Erotizm, sağlam ve uygun görünümü hiçbir zaman yadsınmayan bir duvarın *arka tarafını* şöyle bir gösterir: bu *arka tarafta* utançla sakladığımız duygular, bedenimizin ve davranışlarımızın gizlemek çabasında

[1] Derebeylik hakkı: Orta çağ Hıristiyan toplumlarında, evlenen kızın ilk gecesini derebeyiyle geçirmesi zorunluluğu ve kızlığının derebeyi tarafından bozulması (çev. notu).

olduğumuz yönleri bulunur. Açıkça ve ısrarla söyleyelim: evlilik haline yabancı gibi görünen bu durum, aslında evlilik halinde bile hiçbir zaman duyarlığını yitirmemiştir.

Evlilik her şeyden önce yasal cinselliğin çerçevesidir: "Zina yapmayacaksın!" yani "evlilik dışında cinsel ilişkide bulunmayacaksın!" En ahlakçı toplumlarda evlilik cinsel günahın dışında tutulur. Bununla birlikte, ben, evliliğin temelinde ihlal niteliği olduğunu ileri sürüyorum. Bu savım, ilk bakışta çelişkili gibi görünse de, ihlal edilen kurallarla genel anlamıyla tüm olarak uyumlu olan başka ihlal şekillerini unutmayalım: özellikle kurban, daha önce de belirttiğimiz gibi, bir yasağın geleneksel bir çerçevede ihlalidir. Tüm dinsel akımlar, bazı hallerde yasakların ihlalini öngören bir kuralın çelişkisiyle doludur. Benim görüşümce, evliliğin oluşturduğu ihlal de böyle bir çelişkiden başka bir şey değildir; ancak bu çelişki ihlali öngören ve bu açıdan ihlali yasallaştıran kuralın kendi içindedir. Kurbanda kurala bağlı olarak izin verilen cinayet nasıl aynı zamanda hem yasak ve hem töresel ise, evliliği oluşturan ilk cinsel ilişki de aslında toplumca onaylanan bir ihlaldir.

Yakınların, kız kardeşlerinin ya da kızlarının üstünde tekelci bir iyelik hakkına sahip olduklarını varsayalım. Bu durumda, evlilik, belki de yakınların bu haklarından yabancılar yararına vazgeçmeleri ve yabancıların da kurulan düzenin dışından gelmeleri nedeniyle, ihlali, yani cinsel eylemi yapmaya hak kazanmaları demek olabilirdi. Bu yalnızca bir sav, ancak evliliğin erotizm alanındaki yerini belirlemek istiyorsak yabana atmamamız gereken bir sav. Ne olursa olsun, ihlalin, evlilikle birlikte kalıcı bir ni-

teliğe dönüştüğünü ve bunun ne denli kanıksanmış olduğunu yalnızca düğün eğlenceleri bile kanıtlamaya yeterlidir. Evlilikte olsun evlilik dışı olsun, cinsel eylem, her zaman bir kabahat gibi değerlendirilir. Özellikle söz konusu olan bakire bir kız ise bu kabahat duygusu "*ilk defada*" çok belirgindir. Bu açıdan, aile dışındaki yabancının "ihlal hakkından" söz etmenin mümkün olacağını düşünüyorum; bu yabancı aile içi kurallara uymak zorunda olan ve aynı yerde oturan "yakının" aksine ihlali gerçekleştirmeye hak kazanmıştır.

Ancak, özellikle cinsel ilişkiyi utanç verici bir eylem olarak tanımlayan yasağın ihlali demek olan bakire bir kızın -evlilikte dahi olsa- iğfali söz konusuysa bu ihlal etme hakkı her önüne gelene verilmemektedir. Eski toplumlarda, çoğunlukla eylemin gerçekleştirilmesi için, genel anlamda yasakları ihlale hakkı olan kimseye başvurulurdu. Oysa çoğu kez kızın nişanlısının böyle bir gücü yoktu. Bu güce sahip olmak, bireyleri kısıtlayan yasakların üstünde, hükümran nitelikte olmayı gerektiriyordu. Din adamı olmak, ilke olarak bakirenin kızlığını bozma yüklemini yerine getirmeye hak kazanmak demekti; ancak Hıristiyan âleminde Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcilerine böyle bir eylemi yüklemek, giderek kabul edilemez hale geliyordu ve sonuçta o yörenin derebeyinin bu eylemi yapması gelenekselleşti.[1] Cinsel eylem, en azından ilk temas söz konusu olduğunda yasaklı ve tehlikeli olmayı sürdürüyordu ancak bu eylem hükümranın gücü ve rahibin onayıyla yapıldığında, kutsal değerlere pek fazla zarar verilmemiş oluyordu.

[1] Düşünüldüğünün aksine derebeylik hakkı, kimsenin karşı çıkmaya cesaret edemediği despot bir hükümranın zor kullanarak uyguladığı bir ayrıcalık değildi; en azından başlangıçtaki anlamı bu değildi.

Alışkanlık

Evliliğin erotik niteliği, daha doğrusu ihlal edici niteliği çoğu kez gözlerden kaçar çünkü sözcük olarak "*evlilik*" aynı zamanda hem "*kurumu*" hem de "*geçişi*" belirtmektedir. Buna karşın, genel anlamda evlilik dendiğinde yalnızca kurum akla gelir. Kaldı ki, kadının ekonomik değeri, yani aile yaşamına getirdiği katkı, uzun bir süreden bu yana "kurum"un önemini artırmıştır: evlilikte, hesap-kitap ve bir şirketteki gibi sonuç beklentisi, yaşanan "an"ın yoğunluğunu unutturur hale gelmiştir. Bu yoğun anlar, sonuç beklentisi, çocukların kaygısı, yuvanın korunması ve yapılacak işler arasında çok geri plana itilmişlerdir.

Daha da üzücü olanı, alışkanlığın giderek yoğunluğu zayıflatması ve evlilikte de gündelik birlikteliğin alışkanlığa yol açıyor olmasıdır. Suçluluk duygusunun ortadan kalkması, cinsel eylemin kolayca ve tehlikesizce tekrarlanabilir oluşu (yalnızca zifaf gecesindeki ilk ilişki belli bir çekingenlik ve korku içerir) ve zevk duygusunun değer yitirmesi arasında çok dikkate değer bir uyum vardır. Bu uyum yabana atılmamalıdır çünkü erotizmin özünü etkiler. Ancak, evlilikte her şeye rağmen cinsel yaşamın gelişip serpiliyor oluşunu da göz ardı etmemek gerekir: sevişme ancak bedenlerin, uzun bir tanıma ve anlama dönemi gerektiren gizemli uyumları sayesinde tam ve tatmin edici olabilir: aksi halde, fazla çabuk, fazla telaşlı ve sonucunda zevkin yüzeysel kaldığı ve hatta tümüyle kaybolduğu neredeyse hayvansal bir devinim olacaktır. Değişiklik arzusu büyük bir olasılıkla dengesiz bir arzudur ve çoğu kez tatminsizliklerin yinelenmesine yol açar. Ama alışkanlık, sabırsız ve aceleci davranışların olanaksız

kıldığı öğrenmeye ve tanımaya zaman sağladığı için uzun vadede cinsel ilişkiyi daha derin ve daha kalıcı niteliklere taşır.

Alışkanlık ve tekrarlama konularında iki karşıt görüş aslında birbirlerini tamamlamaktadırlar. Erotizmin zenginliğini oluşturan devinim, simge, şekil ve pozisyonların temelde düzen ve alışkanlık dışı olduklarını yadsıyamayız. İnsan, fantezilerinin dürtüsünü tatmin etmek için özgürce davranamazsa cinsel yaşamı hayvanlarınkine benzer yeknesak bir fukaralık içine kapanır. Alışkanlığın cinsel yaşamın serpilmesine yol açtığı ne kadar gerçekse, mutlu bir beraberliğin de aynı oranda düzendışı bulguların ve beklenmedik davranışların yarattığı heyecanların sonucu olduğunu söylemek de o kadar doğru olur. Alışkanlığın kendisi bile, düzendışının ve kurala karşı gelmenin daha da yoğunlaştırdığı bir serpilmeyle aşılabilir. O halde, evliliğin hiçbir koşulda yok edemediği derin ve kalıcı bir aşka yalnızca yasadışı ilişkilerin varlığıyla ulaşılabildiğini çünkü yalnızca bu tür ilişkilerin aşka yasadan da daha güçlü olduğunu hissettirebildiğini düşünmek yanlış olur mu?

Törensel seks âlemleri

Her ne olursa olsun, evliliğin düzenli yapısı, baskı altında tutulan şiddete çok az fırsat tanımaktadır.

Evliliğin yanı sıra, eğlence ve şenlikler yasayı ve alışkanlığı delmeye fırsat veren ve bunu yaparken de düzenli yaşamın süregitmesini de sağlayan geleneklerdir. Daha önce sözünü ettiğim "kralın ölümünü kutlayan şenlikler" bile başıboş ve uzayıp giden niteliğine karşın, sonsuza kadar sürecekmiş izlenimini veren

düzensizliği zaman içinde kısıtlayan ve düzene koyan bir kurgu içermektedir. Kralın cesedi iskelet haline gelip yalnızca kemikleri kaldığında, başıbozukluk sona ermekte ve yasaklar tekrar uygulanır hale gelmektedir.

Törensel seks âlemleri, çoğu kez daha düzenli eğlencelerin kapsamında, cinsel dürtü özgürlüğünü kısıtlayan yasağın kaçamak bir şekilde ihlaline izin verir. Bazen bu "izin", Dionysos şenliklerindeki gibi yalnızca belli bir "cemiyetin" üyeleriyle sınırlı bir uygulamadır; ancak erotizmin ötesinde dinsel bir anlam da içerebilir. Bu geleneğin eski çağlardaki uygulaması hakkında çok belirsiz veriler var elimizde ama taşkınlıkların özünde bayağılığın, çirkinliğin ve kabalığın çok daha fazla yer tutmuş olabileceğini düşünebiliriz. Buna rağmen, bu sefahat içinde sarhoşluğun da etkisiyle erotik ekstaz ile dinsel extazın[1] birbirlerini tamamladıklarını söylemek yanlış olmaz.

Şenliğin kurgusu seks âlemlerinde genel olarak bütün sınırları yadsıyan bir güç içerir. Şenlik özünde zaten çalışma hayatının getirdiği sınırların yadsınmasıdır ama seks âlemleri bu yadsımayı da aşarak düzeni tam anlamıyla altüst eder.

Unutmamak gerekir ki Satürn Şenlikleri[2] süresince sosyal düzen tümüyle tersyüz edilir, efendiler esirlerine hizmet ederler, efendilerin yatakları ve evleri esirlerin emrine verilirdi. Bu taşkınlıkların en doğru anlamlarını, şehvetin hazzı ile dinsel hayranlığın çok eskilere dayanan uyumlarında aramak gerekir:

---

[1] extase: kendinden geçip ilahiye ulaşma hali (çev. notu)

[2] Satürn şenlikleri: Roma İmparatorluğu'nda, genel olarak 17 - 24 Aralık'ta kutlanan ve hasat ve tarım Tanrısı Satürn'e vakfedilen ve her türlü taşkınlığın özgür olduğu büyük şenlikler (çev. notu).

bu anlamda, seks âlemleri, yol açtıkları bütün başıbozukluğa rağmen, erotizmi hayvansal cinsellikten uzaklaştıran düzenlemeler oluşturmuşlardır.

Evliliğin yalın erotizminde böyle bir nitelik bulmak zordur. Şiddetle ya da onayla, ihlal yine vardır ancak evlilikteki bu ihlal, geleneğin zorunlu kılmadığı ve hatta hor gördüğü kendi dışındaki olası gelişmelerden bağımsızdır ve herhangi önemli bir sonuca yol açmaz. Evlilikle ilgili açık saçık konuşma ve şakalar günümüzde halk arasındaki alışkanlıklardan biridir ancak bu alışkanlık baskı altında tutulmuş bir erotizmin kaçamak atışmalar ve alaycı anıştırmalarla (imalarla) açığa çıkmasından başka bir şey değildir. Kutsal nitelik içeren cinsel taşkınlık şenliklerin özelliğidir. Özünde bu şenliklerdeki erotizm tehlikeli bir aşırılıktır: patlayışa hazır bulaşıcılığı tüm yaşam olasılıklarını ayrım yapmaksızın tehdit eder. İlksel çağlardaki bir töre, Menad'ların[1] bir vahşet krizine kapılıp küçük yaştaki çocuklarını canlı canlı parçalayarak yemelerine yol açıyordu. Daha sonra görülen, oğlakların çiğ olarak yenmesi geleneği de bu vahşeti anımsatır.

Bu şenlikler, ilksel şiddetten özümsedikleri görkemli ve ağırbaşlı niteliğin yönlendirmesiyle dinin, dinsizlikle barışık hayırlı ve hoşgörülü tarafını değil, uğursuz ve zararlı yönünü, taşkınlığı ve bilincin yitirilmesine yol açan baş döndürücülüğü simgelemektedirler. Söz konusu olan varlığın bütününün, dinselliğin temel evresi demek olan yok oluşuna doğru, dörtnala ve körü körüne koşturmasıdır. Bu devinim insanlığın ve yaşamın bollu-

[1] Menad'lar: Yunan mitolojisinde karşıtların (yaşam-ölüm, kadın-erkek) ve benzerliklerin (bağ-şarap-sarhoşluk) Tanrısı Dionysos'a her gittiği yerde refakat eden ve sürekli sarhoş olan periler. Bu isim genel olarak Dionysos kutlamalarına katılanlara da verilirdi.

ğunun aralarındaki uyumda ortaya çıkmaktadır. Yasakların içerdiği yadsımalar varlığı boğucu bir yalnızlığa sürükler; bu yalnızlık, yarattıkları şiddetle ölümün de şiddetine yol veren ve birbirleri içinde kaybolmuş bireylerden oluşan bu olağanüstü düzensizliğin tam karşıtıdır. Bir başka açıdan, yasakların geri çekilmesi aşırılığı özgür bırakarak şenlik halindeki varlıkların sınırsız ve fütursuzca kaynaşmalarına olanak sağlar denilebilir.

Bu kaynaşma, hiçbir koşulda yalnızca arzu dolu üreme organlarının dürtüsünün yarattığı kaynaşma ile sınırlanamaz. Baştan itibaren dinsel bir taşkınlıktır: yitip gitmekte olan ve yaşamın delicesine üreme çılgınlığına karşı koyamayan varlığın bozgunudur. Bu olağanüstü taşkınlık, insanı, kendi kendini mahkûm ettiği konumunun çok daha yukarılarına çıkmaya zorladığı için tanrısal bir taşkınlık gibi algılanabilir, Çığlıkların, şiddeti içeren hareketlerin ve ahenkli dansların, sevişmelerin ve duyguların başıbozuk düzensizliklerinin gözler önüne serildiği olağanüstü bir çalkantıdır bu. Yok oluşun sunduğu görünümler bu ayırımsız kaçışı gerekli kılmakta ve bu kaçış içinde de insanlığın tüm dengeli ögeleri erimekte, yitip gitmeyen hiçbir şey kalmamaktadır.

Seks âlemlerinin tarımsal töre nitelikleri

Arkaik toplumlardaki şenlik ve seks âlemleri genellikle benim buraya kadar söylediklerimden çok daha farklı şekilde yorumlanmışlardır. Bu yorumlarda şenlik ve seks âlemleri sihir ve büyücülüğün dar anlamına mahkûm edilmişlerdir. Bu törenleri düzenleyenler, gerçekten de onların tarlaların bereketini artıra-

caklarına inanıyorlardı ve ben de bu ilişkinin doğruluğunu yadsımıyorum. Ancak, eğer bu uygulama yalnızca tarımsal bir çerçevede ele alınırsa, bu, çok eksik bir yorum olur. Şenlik ve âlemler her yerde ve her zaman, yalnızca bu amaçla yapılmış olsalardı bile, yine de kendi kendimize bu amacın tek amaç olup olmadığını sormamız gerekirdi. Tarım toplumlarının tarihsel gelişimleri açısından, bir geleneğin tarımsal niteliğini gözlemlemek ne denli yararlı olursa olsun, geleneği, tarlaların bereketini artırdığına inanarak açıklamaya çalışmak çok saflık olur. Çalışma hayatı ve somut yarar arayışları, henüz uygarlıktan uzak olan toplumların dinsel ve dinsellik dışı yönelişlerini kuşkusuz, koşullandırmıştır. Ama bu demek değildir ki, çılgın bir gelenek özünde yalnızca tarlaların bereketini artırmak kaygısına yanıt oluştursun! Çalışma hayatı din âlemi ile dinsiz dünyayı birbirlerine karşıt kılan çerçeveyi belirlemiştir ve insanı doğanın egemenliğine karşı kılan yasakların ilkesini oluşturur. Öte yandan, yasakların sağlamlaştırdığı ve doğaya karşı savaşında destek verdiği iş dünyası, kutsal âlemin ve onun karşıtının sınırlarını belirlemiştir. Kutsal âlem, bir anlamda, çalışma hayatının gerektirdiği düzene, yani din dışı düzene tümüyle baş eğmediği oranda süregiden doğal dünyadan başka bir şey değildir. Ancak kutsal âlem yalnızca bir anlamda doğal âlemdir. Bir diğer anlamda, çalışma hayatının ve yasakların ortaklaşa belirledikleri oluşumdan daha eski bir dünyadan gelmektedir. Bu anlamda ise kutsal âlem, dinsellik dışı âlemin yadsınmasıdır ama aynı zamanda bu yadsıdığı âlem onu belirleyen ögedir. Diğer taraftan kutsal âlem çalışma hayatının da ürünüdür; çünkü, oluşumunda ve varoluşunda doğanın yarattıklarının yalın varlıkları değil, so-

mut yarar arayan çalışma âleminin doğaya karşı çıkışıyla oluşan yeni bir düzen vardır. Kutsal âlem doğadan çalışma hayatının varlığıyla ayrılır: çalışma hayatının onu hangi oranda belirlediğini göremezsek, kutsal âlemi anlamamız olanaksızdır.

Çalışma hayatının şekillendirdiği insan aklı, genel olarak devinimin iş kadar etkin olduğunu kabul eder. Kutsal âlemde yasağın yadsıdığı bir şiddet patlaması yalnızca bir patlama değil aynı zamanda etkili bir devinimdir. Başlangıçta, yasaklarla baskı altında tutulan savaş ya da kurban gibi -ya da seks âlemleri- şiddet patlamaları öngörülen ve hesapta olan patlamalar değildi. Ama insanlar tarafından yapılan ihlaller oldukları için örgütlü patlamalar haline geldiler ve giderek etkinlikleri yadsınmaz bir şekilde kabul edilen devinimler oldular.

Savaşın deviniminin etkisi de çalışmanın etkisi düzeyindeydi. Kurbanda, bir güç arayışı vardı ve bu güçte, herhangi birinin kullandığı herhangi bir aletin gücünden beklenen etkinlik aranıyordu. Seks âlemlerinden ve şenliklerden beklenen etki ise farklı bir bakışla algılanmalıdır. Sosyal toplumlarda taklit bulaşıcıdır. Bir kişi dansa kalkar çünkü etrafında dans edenler onu dansa sürüklerler. Şenlik geleneklerinde gerçekten bulaşıcı gibi görünen devinim ise yalnızca insanları değil doğayı da peşinden sürüklemeyi amaçlamaktadır. Öyle ki, bu âlemlerde çılgıncasına yapılan ve genelinde üreme ve çoğalma demek olan cinsel eylem, doğayı da çoğalmaya yani berekete sürüklemek niyetindedir.

Ancak ihlalde etkinlik aranması ikincil bir amaçtır. Savaşta, kurbanda ya da şenliklerde insan aklı, hayali ya da gerçek bir etkinlik arayışıyla çılgın patlayışı örgütler. Savaş başlangıç ilkesinde politik bir girişim değildir; aynı şekilde kurban da temelde

sihirli bir devinim değildir. Seks âlemlerini içeren şenliklerin de varoluş amacı bereketli mahsul almak değildir. Savaşın, kurbanın ve şenliklerin çıkış nedenleri aynıdır: şiddet özgürlüğüne ya da cinsel özgürlüğe karşı çıkan yasakların varlıkları!

Bu yasaklar yadsınmaz bir şekilde, ihlalin patlamalara varmasına yol açmışlardır. Tabii, bu demek değildir ki, şenliklerde ya da savaş ve kurbanlarda, bereket ya da büyü veya sihir etkinliği hiç aranmamış olsun. Ancak böyle bir eğilim, kaçınılmaz bir biçimde, iş hayatının örgütlemeye çalıştığı düzenli dünyaya denetimsiz bir şiddetin giriş yapması demektir.

Bu şiddet bu koşullarda yalnızca doğanın hayvansal niteliğinde değildir: kaygı ve korkunun yol açtığı patlama, ilk ağızdaki tatmin duygusunun ötesinde kutsal bir anlam da içermekte ve dinselliğe ulaşmaktadır. Ama aynı devinim içinde insansal bir anlam da kazanmaktadır: çalışmayı temel alan etki - tepki düzeminin kapsamına girmiş ve böylece bu düzemin oluşturduğu ortak sonuca katkıda bulunmuştur.

•

BÖLÜM ON BİR

HIRİSTİYANLIK

İzin ve Hıristiyan âlemin oluşumu

Şenliklerde sergilenen seks âlemlerinin çağdaş yorumunu konu dışı tutmak gerekir: bu yorumda, seks âlemlerinde utancın ve edebin yeri olmadığı, olsa bile bunun yok denecek kadar az olduğu savunulmaktadır. Bu görüş, yüzeysel bir görüştür ve arkaik toplum insanlarının görece bir hayvansallık taşıdıklarını düşündürür. Bazı yönlerden, gerçekten, bu toplumun insanları, bize oranla hayvanlara daha yakındır ve içlerinde kendilerini hayvan gibi görenler çıkmıştır. Ancak bu gözlemimiz, bu günkü yaşam biçimimizin insan ve hayvan arasındaki farklılığı daha açık bir biçimde ortaya koymasından esinlenmektedir. Arkaik

toplumlarda insanlar hayvansallığa bu kadar net biçimde karşı çıkmamaktadır ama hayvanları kardeş varlıklar olarak görüyor olsalar bile, insanlıklarının temelindeki tepkiler bizimkiler kadar kesin ve serttir. Evet avladıkları hayvanlar kendi yaşadıkları koşullara benzer koşullar içinde yaşamaktadır, doğru, ama o zamanlar hayvanlara mal ettikleri insanî duygular tümüyle yanlışlık sonucudur. Ne olursa olsun, ilksel ya da arkaik utanç bizim tanıdığımız utançtan her zaman daha zayıf değildir. Yalnızca farklıdır: daha biçimcidir, bizim utangaçlığımızın aksine, bilinçaltının özdevinimci (otomatik) tepkileri kapsamında değildir; ama en az bizimki kadar gerçektir, derin bir korkuyu canlı tutan inançlarla beslenir. Bu nedenle, genel anlamıyla arkaik şenliklerdeki seks âlemlerinden söz ettiğimizde, onlarda bir gevşeklik ve kendini bırakma değil tersine, kuşkusuz düzen dışı ama yoğun ve dinsel coşku içeren bir evre görmekteyiz. Şenliğin ters dünyasında seks âlemleri gerçeğin görünmeyen yüzünün altüst edici gücünü gözler önüne seren anlardır. Bu gerçek sınırsız bir kaynaşma demektir. Bu, ortaya çıkmakta olan erotizmin ölçüsünü veren ve kaynağını din âleminden alan Baküs dehşetidir.

Ancak seks âlemlerinin gerçeği bizlere, değerlerin bir kez daha ters yüz edildiği Hıristiyan dünyanın süzgecinden geçerek ulaşmıştır. İlksel din, yasaklardan ihlal ruhunu ortaya çıkarmıştır ama Hıristiyan dini genelinde ihlal ruhunu yadsımıştır. Hıristiyanlığın sınırları içinde dinsel bir gelişmeyi olanaklı kılan eğilim bu görece karşıtlıktan doğmuştur.

Bu karşıtlığın hangi oranda rol oynadığını belirlemek çok önemlidir. Hıristiyanlık yasak anlayışını doğuran temel devini-

me sırtını dönmüş olsaydı, bence, hiçbir dinsel yönü bulunmayacaktı. Ancak, Hıristiyanlık ruhu, temel ögenin, ölümsüzlük demek olan devamlılık olduğunun ayrımına varmıştı ve bu devamlılık, eski çağlardan bu yana yaşana gelen kutsallık kavramında simgeleşmekteydi. Denilebilir ki kutsallık, devamlılığın özünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda Hıristiyanlık kuralları hareketin ortaya çıkışıyla birlikte devamlılığa dayanmıştır. Öyle ki asıl amaç devamlılık olunca bu devamlılığa ulaştıran ve titiz bir gelenekselliğin çerçevelediği *yollar* çoğu kez ihmal edilmişlerdir. Bu yolları açan özlem (arzu), ayrıntıların ve geleneksel dindarlığın küçük hesaplarının içinde kendini yitirmiştir.

Ancak Hıristiyanlık, çifte bir devinime de yol açmıştır. Hıristiyanlığın temelinde dünyasal hiçbir şeye bağlı olmayan ilahi bir aşkın sunduğu olanakların arayışı vardır. Buna göre, insanoğlu yitirdiği devamlılığı Tanrı'da bulmalı ve şiddet törenlerinin sunduğu çılgınlıkları aşarak, sadık bir kulun karşılıksız ve küçük hesaplar içermeyen aşkı ile Tanrı'ya bağlanmalıdır. Bu bağ, insanları Tanrısal devamlılık içinde birleştirerek, Tanrı'nın aracılığıyla birbirlerini sevmeye ulaştıracaktır. Hıristiyanlık, içinde bulunduğu kopuk ve ölümlü dünyayı, bu kutsal sevginin tümüyle hüküm sürdüğü devamlılık dünyasıyla özdeşleştirme umudunu hiçbir zaman yitirmemiştir. Böylece, ilksel şiddet devinimi, Hıristiyanlıkta, bu şiddetin aşılmasını ve denetimini gerektiren bir inanışa yol vererek, kendi kendisinin karşıtı bir niteliğe dönüşecektir.

Bu bir düştür ve çok büyüleyici ve soylu bir düştür.

Ancak bunun bir bedeli vardır: içinde bulunulan ölümlü kopukluluk dünyasının, kutsal ve ölümsüz devamlılık dünyasıyla

aynı seviyeye gelmesi! Bu durumda, Tanrısal dünya, somut kaygı ve sorunların dünyasına bulaşmak zorunda kalmaktadır.

Bu çok yönlü görünüm çelişkilidir. Bütün önem ve ağırlığı devamlılığa vermek arzusu bu amacına ulaşmıştır ama bu sonuç tam karşıtı bir etkiyi de beraberinde getirmiştir. Hıristiyan dini, isyan ettirici bir duygudan, devamlılık duygusundan yola çıkarak en bitmiş ve eksiksiz şekliyle Tanrı kavramını oluşturmuştur. Devamlılık sınırların ötesine geçilerek ulaşılan bir haldir. Gel gör ki, sınırların aşılması özünde düzensizlik demektir ve devinim olarak benim ihlal olarak tanımladığım devinimin en değişmez niteliğidir! Düzen içindeki bir dünyaya sınırların aşılmasını soktuğu için ihlal, ilkede, örgütlü bir düzensizlik demektir. Örgütlü niteliğini, onu uygulayanların sızmayı başardıkları düzenden almaktadır. Çalışma hayatının kurallarını temel alan bu düzen, aynı zamanda varlığın kopukluğuna da dayanmaktadır. Düzenli iş dünyası ile varlığın kopuk dünyası tek ve aynı dünyadır. Kullanılan aletler ve çalışmanın ürünleri kopuk *şeylerdir*, aletleri kullanarak bu ürünleri üreten de kopuk bir varlıktır ve bu kopuk aletleri kullanırken ya da kopuk ürünleri yaratırken kendi kopukluğunun bilinci de daha yoğun bir biçimde kendini duyurmaktadır. Ölüm, çalışmanın kopuk dünyasına oranla kendini gösterir: çalışma hayatıyla kopuklulukları kanıtlanan kişiler için ölüm, kopuk varoluşun yararsızlığını ortaya koyan temel bir yıkımdır.

Kişisel varlığının kırılgan kopukluluğu karşısında insan aklı iki ayrı tepki gösterir ve bu iki ayrı tepki Hıristiyan dininde birbirleriyle kaynaşmaktadır. İlk tepki, varlığın özünü oluşturduğunu yadsınmaz bir ısrarla düşündüğümüz yitirilen devamlılığımı-

zı tekrar bulma arzusudur. İkinci tepkide ise insanlık, kişisel kopukluluğun ölüme ulaştıran sınırından kaçmak istemekte ve ölümün ulaşamayacağı bir kopukluluğu arzulayarak, *kopuk varlıkların ölümsüzlüğünü* düşlemektedir.

Hıristiyanlık ilk önce devamlılığa önem ve ağırlık vermiş ama ardından hesapsızca sunduğu bu cömertliği geri alabilecek güce erişmiştir. İhlal, şiddetten doğan devamlılığı nasıl örgütlediyse, Hıristiyanlık da tek önem verdiği kavram olan devamlılık kavramını kopukluluk çerçevesine öyle sokmuştur. Evet, bunu yaparken zaten güçlü olan bir eğilime katılıp onu sonuna kadar götürmüştür ama kendinden önce yalnızca bir taslak olan bu kavramı tümüyle gerçekleştirmiştir. Kutsal ve ilahi kavramlarını, yaratıcı bir Tanrı'nın kopuk kişiliğiyle özdeşleştirmiştir. Daha da ileri giderek, gerçek dünyanın ötesinde bir dünya tasarlamış ve bu, öbür dünyayı *ölen kopuk varlıkların ruhlarının dünyası olarak sunmuştur. Cennet ve Cehennem'i, kendi kopukluluklarını Tanrı'nın varlığında ölümsüz bir biçimde yaşamaya mahkûm olan ruhlarla doldurmuştur. Tanrı'nın sevgili kulları ve lanetliler, melekler ve iblisler kesinkes bölünmüş ve anlaşılmaz nedenlerle birbirlerinden farklı ve keyfe bağlı olarak varlığın bütünlüğünden koparılan ama yine onunla ilgili sonsuza değin sürecek parçalar olarak bu dünyada yerlerini almışlardır.*

Rastlantıların yarattığı kalabalıklar ile Tek Yaratan, yalnızlıklarını Tanrı ve sevgili kullarının karşılıklı sevgisi kapsamında yadsımakta veya lanetlilere karşı duydukları nefretle kanıtlamaktadır. Ama sevgi de özünde kesin yalnızlığı taşımaktadır. Milyonlarca zerreciğe bölünmüş bu bütünün özünde saklanan şey, yalnızlıktan kaynaşmaya, kopukluluktan devamlılığa

giden yol, yani ihlalin çizdiği şiddet yoludur. Kopma, parçalanma ve altüst anında, daha henüz ilk şiddetin anısı taze iken, sevgi ve boyun eğme içinde uyum ve uzlaşma arayışı başlar.

Daha yukarda kurban geleneğinin Hıristiyan dünyasındaki gelişiminden söz etmiştim (bkz. 8. bölüm) Şimdi Hıristiyanlığın kutsal âleme getirdiği değişiklerin genel bir görünümünü vermeye çalışacağım.

İlk çelişki ve Hıristiyanlıkta kutsal ve lanetli kutsal

Hıristiyanlık kurbanın sorumluluğunu kulların isteğine bırakmamıştır. Kul, İsa'nın çarmıha gerilmesiyle simgeleştirilen kurban olgusuna, günahları ve kabahatleri oranında katılmaktadır. Bu durumda kutsal dünyanın bütünlüğü bozulmaktadır. Çoktanrılı dinler zamanında ihlal, kutsal kavramını oluşturur ve kutsalın erdemsiz tarafları karşıt yönleri kadar kutsal sayılırdı. Böylece kutsal âlemde hem erdemli hem de lanetli ögeler bulunurdu.[1] Hıristiyanlık erdemsizliği ve suçluluğu yadsıdı. Oysa suç kavramı olmadan kutsal kavramı düşünülemezdi çünkü yalnızca yasağın ihlali yani suç, kutsalın sınırlarını belirleyebilirdi.

Erdemli ve temiz kutsallık çoktanrılı çağlardan itibaren egemen olmaya başladı, ama ikincil bir yükleme itilmiş olsa bile erdemsiz yani kirli kutsal, temelde varlığını sürdürüyordu. Hıristiyanlık, kirliliği, lekeyi sonuna kadar yadsıyamazdı.

Ama kutsal âlemin sınırlarını kendi bakışına göre tanımladı: bu tanımlamada kirlilik, leke ve suçluluk bu sınırların dışına atıldı ve erdemsiz kutsal, dindışı âleme katıldı. Hıristiyanlığın

[1] Roger CAILLOIS, "L'homme et le Sacré" (2. baskı Gallimard Yay. 1950)

kutsal dünyasında günahın ve ihlalin kurucu niteliklerini açıkça itiraf eden hiçbir şey yaşatılmadı. İhlalin (isyanın ve başkaldırının) meleği ya da tanrısı Şeytan kutsal âlemden atıldı. İlk önce kutsal nitelikteydi ama Hıristiyanlığın Musevi mitolojisini sürdüren düzeninde ihlal, kutsallığının değil lanetlenmesinin nedeniydi. Şeytan kutsal ayrıcalığını yitirdi. Ancak, tam anlamıyla dindışı âleme de ait değildi: atıldığı kutsal âlemin kendine tanıdığı doğaüstü niteliklerini yitirmemişti, Gel gör ki, Şeytan'ı dinsel niteliğinin verdiği imgeden yoksun kılmak için her şey yapıldı. Büyük bir olasılıkla erdemsiz tanrılara tapan inanışın kalıntısı olan Şeytan mezhebi yaşamdan koparılıp atıldı. Başkaldıran, boyun eğmeyen ve günahı kullanarak güce ve kutsala ulaşmak isteyen herkes alevler içinde ölmeye mahkûmdu. Şeytanı kutsal niteliğinden arındırmak için yapılan her şey etkisiz kaldı ancak bu gerçek, işkencelerle ve şiddetle yadsındı. Dinsel niteliklerini büyük bir olasılıkla yitirmemiş bir inanışta, yalnızca dini alaya alan bir suç görüldü. Hatta kutsalmış gibi algılandığında bile dine karşı yapılan bir saldırı (profanasyon) olarak yorumlandı.

Dine karşı yapılan saldırıların (profanasyon) kurgusunda, kutsalın saldırı amacı ile kullanılması vardır. Paganizm'de[1] kirli bir temas bile saflığın yitirilmesine neden olabilirdi. Ama erdemsiz ve saf olmayan bir âlemin yalnızca varlığının bile dine karşı bir saldırı olarak yorumlanmaya başlaması Hıristiyanlıkla birlikte ortaya çıkmıştır. Saf ve erdemli niteliklere dokunulmamış olsa bile bu âlemin varoluşu bir saldırıydı. Mundar ile kutsalın temel karşıtlığı Hıristiyanlıkta ikincil bir öneme düşürüldü.

[1] Hıristiyanlık öncesi çok tanrılı dinler

Hıristiyanlık öncesi bu mundar âlemin bir bölümü kutsalın saf ve erdemli küresine yönelirken diğer bölümü kutsalın erdemsiz safına geçti; kötü Şeytanın tarafını, iyi de tanrısal tarafını seçti. İyi, uygulamadaki anlamı ne olursa olsun, azizliğin aydınlığına ulaştı. Azizlik sözcüğü önce kutsalı tanımlıyordu ama bu niteliği giderek iyiye ve Tanrı'ya adanan yaşam anlamında algılandı.[1]

Dine karşı saldırılar da paganizmin dışladığı kirli temas nitelikleriyle algılanmaya başlandı. Ancak daha değişik sonuçlara yol açtı. Paganizmde profanasyon (dinsel simgelere saldırı) nereden bakılırsa bakılsın herkesçe kınanan bir uğursuzluktu. Ve tüm tehlikesine rağmen yalnızca ihlal, kutsal âleme geçişi sağlayan güce sahipti. Hıristiyanlıktaki profanasyon ise, ne yakın sayılabileceği ihlal gibi ne de paganizmdeki profanasyon gibi idi. Ama ihlale yakındı. Çelişkili olarak Hıristiyanlıktaki profanasyon, temas halinde olduğu erdemsizliğin de etkisiyle temel kutsallığa yani yasaklar âlemine ulaşmaktaydı. Ancak bu derin kutsal âlem Kilise için hem ihlali, hem de dindışılığı simgelemekteydi. Bütün bunlara rağmen Kilise'nin tutumunda akılcı bir tutarlılık vardı: kendisinin tanımladığı kutsal âlemin belirli ve kesin sınırları, giderek bir gelenek oluşturup Kilise'yi dindışı âlemden korumaktaydı. Erotik ya da mundar ya da şeytanî âlem ise dindışı âlemden bu denli net biçimde ayrılmamıştı: kolayca belirlenen ve tanınan sınırlardan yoksundular.

Erdemsizliğin, geleneklerin oklarına hedef olan oturuşmuş

[1] Bununla birlikte azizlik ve ihlal arasındaki derin yakınlık duyarlılığını sürdürmüştür. Dindarların gözünde, azizler, cinsel sapmaya, isteksiz bir kimseden daha yakındır.

nitelikleri sayesinde ilksel ihlal alanında belirli ve kolayca tanınan bir yeri vardı. Paganizmin kutsal olarak algıladığı nitelikler, aynı zamanda biçimsel olarak da kutsal sayılmaktaydı. Yadsınan paganizmin ya da Hıristiyanlığın haram olarak algıladıkları ise, resmî ve biçimci bir uygulama konusu olmadılar. Şabat uygulamasında bir biçimleştirme olduysa da, onu zorla kabul ettirecek herhangi bir kalıcı tanımlama yoktu. Resmî ve biçimci kutsalın dışına itilen erdemsizlik, dindışı âleme yönelmeye mahkûmdu.

Erdemsiz kutsallık ile dindışı âlemin birbirlerine böylesine karıştırılıyor olmaları, kutsalın, ortak bellekte yer eden öz doğasıyla uyuşmamaktaydı, ancak Hıristiyanlığın ters din kurgusu bunu gerektirmekteydi. Bu kurgu, bugün, kısmen modası geçmiş bir biçimciliğin içindeki kutsallığın giderek önemini yitiriyor oluşuyla birlikte kusursuzluğa erişmektedir. Bu önem yitirişin en belirgin göstergesi, günümüzde, Şeytan'ın varoluşuna yönelik duyarsızlık ve hatta ilgisizliktir: Şeytan'ın varlığına giderek daha az inanılmaktadır ve hatta inanılmamaktadır diyebilirim; bu da, bugün artık hiçbir zaman olmadığı kadar belirsizleşen "karanlık" kutsal'ın, uzun vadede bütün anlamını yitirmesi demektir. Kutsal alan İyinin Tanrısı'nın alanıyla kısıtlanmakta ve bu da ışığın hükmettiği aydınlık âlemle çerçevelenmektedir: bu âlemde hiçbir şey lanetli değildir.

Bu gelişme bilim alanında beklenmedik sonuçlara yol açmıştır (kutsal ile bilimdışı açıdan ilgilenen bilim alanında; ancak benim kişisel yaklaşımım bilimin yaklaşımından farklıdır: herhangi bir resmi kalıba girmeden düşünmekteyim ve kitabımda kutsalı kutsal bir bakış açısından irdeliyorum). Kutsal ile İyi arasındaki bu uyum Durckheim'ın öğrencisi Robert

Hertz'in çok değerli bir çalışmasında açıklıkla ortaya konmuştur. Hertz, insanlara çok daha somut gelebilecek sağ taraf ve sol taraf kavramları üzerinde haklı olarak ısrarla durmaktadır.[1] Genel bir inanışa göre sağ taraf iyiyi, yararlıyı, sol taraf ise kötüyü, zararlıyı simgelemektedir. Bunun sonucu olarak da sağ tarafa temiz ve saf, sol tarafa ise kirli ve mundar nitelikleri yakıştırılmıştır. Genç yaşta vefat etmiş olmasına karşın,[2] Hertz bu çalışmasıyla çok büyük yankı uyandırmış ve o güne değin hemen hemen hiç araştırılmamış bir konuda diğer çalışmaların önüne geçmiştir. Hertz saf'ı ve kutsal'ı, kirli'yi ve mundar'ı belirlemiştir. Çalışması, Henri Hubert'in ve Marcel Mauss'un büyü ve sihri irdeleyen çalışmalarından daha yenidir.[3] Bu çalışmalarda kutsal ve mundar konusunun karmaşıklığı açıkça ortaya konulmuştur ancak "kutsalın çelişkisine" yönelik veriler, ancak çok daha sonraları tutarlı bir bolluğa kavuşmuş ve konuyu genel anlamda ilginin odak noktası yapmıştır.

---

1 Hertz Hıristiyan olmamasına rağmen Hıristiyan dininin ahlakına benzer ahlak içeren bir dinin mensubuydu. Çalışması önce "Revue Philosophique" dergisinde yayınlanmış, ardından ölümünden sonra tüm çalışmalarını toplayan "Mélanges de Sociologie religieuse et de Folklore" isimli kitapta tekrar yer almıştır.

2 Birinci Dünya Savaşı sırasında vurulmuştur.

3 "Esquisse d'une Théorie Générale de la Magie" Année Sociologique 1902-1903. Yazarların çekinceli tutumları Frazer'in, Herzt'in görüşüne yakın tutumuyla taban tabana zıttır. Frazer büyü olgusunda mundar ve dindışı bir nitelik bulurken, Hubert ve Mauss bu etkinlikte en azından geniş anlamda dinsel bir içerik görmekteydiler. Büyü ve sihir genel olarak sol tarafta yani kirli ve mundar tarafta yer alır ancak burada irdelemeyeceğim karmaşık sorunları da beraberinde getirir.

Sabbatlar

Erotizm yadsınmaz bir biçimde mahkûm edilirken, aynı zamanda dindışı âleme itilmiştir. Erotizmin evreleri erdemsizliğin ve iffetsizliğin evreleri ile paralellik içindedir. Erotizmi "Kötü" ile özdeşleştirmek onun kutsal niteliğini tanımamaktan ileri gelmektedir. Bu nitelik duyarlı kaldığı sürece erotizm kaygıya hatta tiksintiye neden olabilmekte ama dindışı "Kötü" ile özdeşleştirilmemekteydi. Yine aynı şekilde, bu duyarlılık çerçevesinde Erotizm, kişileri ve mülklerini sağduyulu ve akılcı bir biçimde koruma altına alan kuralların ihlali ile de özdeşleştirilmiyordu. Bir yasak duygusuyla algılanan bu kurallar, genelinde akılcı bir faydaya yönelik tasarlandıkları için körü körüne koyulan yasak kurallarından farklıydılar. Erotizm söz konusu olduğunda ailenin korunması ve ardından da aileden dışlanarak kötü yola düşen kadınların sefaletle son bulan yaşamları rol oynadı. Ancak asıl kararlı ve tutarlı yadsıma Hıristiyanlığın sınırları içinde ve Erotizm'in ilksel kutsal niteliğini yitirmesiyle ve koruma gereksinimlerinin ortaya çıkmasıyla başladı.

Kişisel zevk arayışının da ötesinde, erotizmin kutsal anlamını da içeren seks şenlikleri, Kilise'nin özellikle dikkatini çekmiş olmalıydı. Kilise genel anlamda erotizme karşı çıktı; ancak bu karşıtlık, evlilik dışı cinsel devinimin haram niteliğini temel alıyordu. Yasağın ihlalinin yol açtığı duygunun ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Kilise'nin bu uğraşı temel bir güçlüğün kanıtıdır. Erdemsizin ve haramın dışlandığı, çılgın şiddetin mahkûm edildiği temiz ve

saf bir din, önceleri o denli kolay kabul edilmemiştir.

Ancak, Orta ya da Modern Çağ'ların gece şenlikleri hakkında çok az şey biliyoruz. Bu, kısmen, şenlikleri hedef alan baskıların acımasızlığından kaynaklanıyor. Elimizdeki bilgiler, yargıçların, işkence altındaki zavallılardan zorla elde ettikleri itiraflardan oluşuyor. İşkence, kurbanlara yargıçların istediklerini söyletiyordu. Bu durumda paganist şenliklerin, yalnızca, Hıristiyanlığın dikkatli denetiminden çok uzakta ve kimsenin geçmeye cesaret edemediği ıssız bölgelerde süregitmiş olabileceklerini tahmin ediyoruz. Yarı Hıristiyan bir mitolojinin doğmuş ve Hıristiyanlıkta sözü edilen Şeytan'ın, Üst Orta Çağ'ın köylü toplumlarında tapınılan tanrıların yerini almış olabileceğini düşünüyoruz. Ve hatta Şeytan'da yeniden yaratılan bir Dionysos kimliğinin bulunduğunu söylemenin saçma olmadığını savunuyoruz.

Kimi araştırmacılar Sabbatların varlığından kuşku duymuşlardır. Günümüzde de aynı şekilde, Vodu inanışının varlığından kuşku duyulmaktadır. Ancak bu kuşku, Vodu mezhebinin, bugün bazen, daha çok turistik bir içerik kazanmış olsa bile, varoluşunu engellemez. Vodu ile benzerlikler gösteren Satanist inanış da, kuşkusuz yargıçların hayal güçlerinin inandırmak istediği kadar yaygın olmasa da, yine de varolmuştur.

Kolayca elde edilebilen verilerden görünürde çıkarabileceğimiz sonuçlar aşağıdadır.

Gecenin yalnızlıklarında, Tanrı'nın karşıtı olan bir Varlığa inanış uğruna düzenlenen "sabbatlar", şenliği tersine çeviren bir devinimden yola çıkan bir törenin çizgilerini kalıcı hale getir-

mekten başka bir şey yapmamışlardır. Büyücülüğün yargılandığı mahkemelerde yargıçlar, kurbanlarını, Hıristiyan geleneklerini alaylı bir şekilde taklit ettiklerini kabul etmeye zorlamış olabilirler. Ancak sabbatların "rahipleri" yargıçların zorlamayla kabul ettirmeye çalıştıkları bu uygulamaları gerçekten tasarlamış da olabilirler. Bu uygulamalar aslında yargıçların düş gücünün ürünü müdür yoksa gerçekten mezhebin yaptırımları mıdır? Bunu bir çırpıda bilemeyiz. Ama en azından yaratılan bu uygulamaların ilkesinde kutsala karşı çıkışın olduğunu düşünebiliriz. Orta Çağ'ın sonlarına doğru rastlanılmaya başlanan "kara ayin" tanımlaması, çılgın Cehennem şenliklerini bütünüyle belirleyen bir tanımlamadır. Huysmans'ın şahit olduğu ve "Là-Bas" isimli kitabında sözünü ettiği kara ayin gerçektir. Modern Çağ'ların 18 ve 19'uncu yüzyıllarda sürdürülen geleneklerinde Orta Çağ'ın işkencelerinin bulunduğunu ileri sürmek abartılı olur. Ancak bu uygulamaların çekiciliği, yargıçların sorgulama sırasındaki eğilimlerinden önce etkili olmuş olabilir.

Düş ürünü olsunlar veya olmasınlar, sabbatlar, Hıristiyan âlemindeki bir arayışa yanıt getirmişlerdir. Hıristiyanlığın gerektirdiği ve içeriğinde olan coşkulu tutkunun özgürcesine boşalmasını anlatmaktadırlar: düşsel veya gerçek, anlattıkları şey Hıristiyanlığın halidir. Buna oranla Hıristiyanlıktan önceki seks âlemlerindeki ihlal görece olarak neredeyse yasaldır: dindarlık onu gerektirmektedir. İhlalin karşısında yasak vardır; ama sınırlara uyulması koşuluyla yasağın kaldırılması mümkündür. Oysa Hıristiyan âleminde yasak mutlaktır. İhlalin, Hıristiyanlığın saklamak istediği şu gerçeği gün ışığına çıkarma tehlikesi vardır: kutsal ve yasak birbirleriyle iç içedir ve kutsala

ulaşmanın yolu ihlalin şiddetinden geçer! Daha önce de söylediğim gibi, Hıristiyanlık dinsel kuramda şu çelişkinin üzerine kurulmuştur: kutsalı sıradanlaştırmak Kötü"dür (haram) ve Kötü mundar dinsizliktir. Gel gör ki, "Kötü" olmak aynı zamanda Özgür olmaktır, özgürce Kötü'nün içinde olmaktır; çünkü dinsiz âlem kutsalın kural ve sınırlarını tanımamaktadır. Kötü'nün içinde özgürlük suçlunun bir yandan mahkûmiyeti öbür yandan da ödüllendirilmesi demektir. Açık saçık zevk ve sefa âlemlerindeki aşırılık, dindar kulun dehşetine bir yanıttır. Sofu açısından, sefih ahlaksızlığıyla kendi kendini mahkûm etmektedir. Gel gör ki Sefahat, Haram ve Şeytan günahkâr için tapınılacak simgelerdir. Zevk Haram'ın baş döndürücü çekiciliği içine saplanmaktadır. Zevk böylece özünde ihlal ve dehşetin aşılmasını taşımaktadır ve dehşet ne denli çarpıcı olursa zevk ve neşe de o denli büyük olmaktadır. Düşsel veya değil, sabbat öykülerinin bir anlamı vardır: inanılmaz boyutlarda bir zevk ve neşe umudu! Sade'ın kitapları bu öyküleri sürdürmüşler ve hatta aynı doğrultuda çok daha ileri gitmişlerdir. Söz konusu olan hep, yasağı delmektir. Hıristiyanlıkta, yasağın mutlaklığı ve töresel olarak kaldırılmasının yadsınması, kutsal imgeleri yıkmak özgürlüğüne yeni ve sonsuz olanaklar sunmuştur. Daha önce ihlal örgütlü ve sınırlıdır. Ancak Hıristiyanlığın mutlak yasak uygulamasıyla, profanasyon, özündeki sınırsız çılgınlık olanaklarını birden açığa çıkarmış ve bazen sınırsızlığın zenginliğini bazen de sefaletini çağrıştırarak hızla yıpranmayı ve ölümü simgelemiştir.

Şehvet ve kötülük yapabilme inancı

Nasıl yasak, ihlallerin örgütlü şiddetinde ilksel erotizmi yarattıysa, Hıristiyanlık da örgütlü ve töresel ihlalleri yasaklayarak cinsel heyecan ve hazzın zenginleşmesine ve önem kazanmasına neden olmuştur.

Sabbatların düşsel ya da gerçek şenliklerinde olup bitenler veya Sade'ın tutuklu kaldığı hücrenin yalnızlığında yazdığı "Cent vingt journées" isimli kitabında aktardıkları giderek genel bir biçim almıştır. Baudelaire şu satırları yazdığında herkes için geçerli bir doğruyu dile getirmektedir:[1] "Ben açıkça söylüyorum: aşktaki en uç ve tek gerçek haz *kötülük* yapabilmektedir.[2] Ve kadın ve erkek doğuşlarından itibaren asıl şehvetin kötülükte olduğunu bilirler." Önce zevkin ihlale bağlı olduğunu söylemiştim. Oysa Kötülük ihlal değil, mahkûm edilmiş ihlaldir. Kötülük tam anlamıyla günah demektir. Baudelaire'in işaret ettiği de işte bu günahtır. Bunun yanı sıra sabbat öyküleri de bir günah arayışını dile getirirler. Sade, Kötü'yü ve günahı yadsımıştır. Ama şehvet fırtınasının patlamasını anlatabilmek için *düzensizlik* kavramına başvurmuştur. Hatta çoğu kez kutsallığı yeren sövgüler kullanmıştır. Eğer küfür edilerek kirletilmek istenen *İyi*nin kutsal niteliği yadsınıyorsa, yapılan profanasyon boşunadır diye düşünmektedir. Ancak kutsallığa küfür etmeyi de sürdürmüştür. Bunun yanı sıra, Sade'ın kutsal imgelere yönelttiği sövgülerin gerekliliği ve yararsızlığı oldukça anlamlıdır. Kilise, ihlal içinde yer alan cinsel devinimlerin kutsal niteliklerini önceleri yadsımıştır. Buna karşılık *özgür düşünceliler* de Kilise'nin genel olarak kutsal saydıklarını kabul etmemişlerdir. Kilise, bu yadsımasının sonucu olarak giderek kutsal bir varlıktan söz edebilme gücünü

---

1 *"Fusées", III*

2 Baudelaire tarafından altı çizilmiştir.

kısmen yitirmiştir: özellikle de dinden dışlanan Şeytan'ın, temel rahatsız edici rolünden uzaklaşması buna neden olmuştur. Aynı süreçte özgür düşünceliler Kötü'ye inanmaktan vazgeçmişlerdir. Böylece öyle bir noktaya varılmıştır ki, artık günah sayılamayacak olan erotizm "kesinlikle kötülük yapabilecek" niteliğinden de arınarak çekiciliğini bir oranda yitirmiştir. Tümüyle dindışı bir dünyada bu durum, erotizmde yalnızca hayvansal bir mekaniğin sürmesine neden olurdu. Kuşkusuz belli belirsiz bir günah duygusu kalabilirdi belleklerde ama bu yalnızca aldatıcı bir duygu olurdu!

Bir durumun aşılması hiçbir zaman başlangıç noktasına geri dönüş demek değildir. Özgürlük içinde güçsüzlüğünü de taşır: ama özgürlükte kişi kendini dilediği gibi kullanmakta serbesttir. Bedenlerin oyunu, mekanik cinselliğin sonucu yitirilen çeşit zenginliğine karşın, uygulanmaya hazır ve ne kadar kullanılsa kullanılsın sonunu getiremeyeceği olanaklarla dolu sonsuz bir değişimin hatırasını, bilinciyle bulabilirdi. Ancak, daha sonra da göreceğimiz gibi bütün yasaklara rağmen kara erotizm sürüp gidecek ve diğer taraftan da, bedenlerin erotizminde yitirilen çekiciliği duyguların erotizmi, -ki sonuçta en yaman erotizmdir- kısmen de olsa kazanacaktı.[1]

[1] Bu kitap çerçevesinde, duyguların erotizmini etkileyen kara erotizmden çok fazla söz edemeyeceğim. Ancak kara erotizmin âşık bir çiftin bilincinde eriyip gittiğini söyleyebilirim. Bu bilinçte kara erotizmin anlamı alacakaranlık bir belirsizlikle görünür. Günah duygusu bir görünür bir kaybolur ama hep vardır. Günahın anısı, afrodizyak uyarıcılığını yitirmiştir ama günah sonunda her duyguyu örter: bir felaket duygusu ya da iç sıkıntılı bir düş kırıklığı orgazm halini takip eder. Duyguların erotizminde âşık olunan varlık, erotizmin olası evrelerinin sunacağı heyecanların belirsiz anısının arkasına sığınamaz, tümüyle yakalanmıştır. Bu, profanasyon gücüne kadar ulaşan uzun gelişimin sonucu olan olası heyecanları duyumsayan bilincin asıl ortaya çıkardığı şey, kopuk varlıkları varlığın devamlılığı ve ölümsüzlüğü duygusuna inandıran haz anlarının bütünlüğüdür. Bu süreçte ve varlığın sınırlarının tanınmasına bağlı olarak, âşık, hazzın kendinden geçiren halinde bir bilinç açıklığına ulaşır.

BÖLÜM ON İKİ

ARZU NESNESİ: FAHİŞELİK

Kutsal erotizmden ve seks şenliklerinden söz edip Hıristiyanlığın konumunu belirlemeye çalıştım; ardından da Hıristiyanlığın açığa çıkardığı son bir gelişmenin altını çizmem gerekti: Hıristiyanlıkta günah olarak algılanan erotizm, günahı tanımayan bir dünyanın özgür ortamına ayak uyduramıyordu.

Şimdi geriye bir dönüş yapmam gerek. Seks şenlikleri, din öncesi çağlarda erotizmin eriştiği son sınır değildir. Seks şenlikleri çerçevesinde erotizm, yalnızlığın ötesinde varlıkların devamlılığını vurgulayan en duyarlı anlatım biçimini sunmuştur. Ama bu, yalnızca bir anlamda doğrudur. Çünkü, devamlılık seks şenlikleri sürecinde o kadar açık ve belirli değildir, varlıklar o ortamda kendilerini kaybederler ancak bu karmakarışık bir kitlenin yoğunluğunda gerçekleşir. Seks şenlikleri kaçınılmaz olarak

düş kırıklıklarına yol açar. İlkesel açıdan kişisel konumun eksiksiz yadsınmasıdır seks şenlikleri ve tüm katılımcıların eşdeğerli olduklarını varsayar ve hatta gerekli kılar. Şenliklerin çalkantılı ortamı, kişisel öz varlıkların yitip gitmesiyle yetinmez, aynı zamanda her katılımcıyı, diğerlerinin kişiliklerini de yadsımaya zorlar. Görünürde tüm sınırlar yok edilip aşılmıştır ancak sonunda kişilerin farklılıklarının bu fırtınada tümüyle ve artlarında hiçbir iz bırakmadan yok olup gitmesi tehlikesi de vardır. Oysa cinsel çekiciliği etkili kılan en yadsınmaz öge kişiler arasındaki farklılıktır.

Erotizm en uç sınırda kaynaşmaya ve sınırların yok edilmesine erişir. Başlangıcında ise erotizm bir *arzu nesnesinin* varlığıyla anlam kazanacaktır.

Seks âlemlerinde bu arzu nesnesi açıkça belirli değildir: cinsel uyarı alışılagelmiş çekingenliğin aksine kitlesel ve aşırı bir kızışmanın ürünü olarak ortaya çıkar. Bu devinim herkesin paylaştığı bir devinimdir. Bu açıdan nesneldir ancak nesne olarak algılanamaz: devinimi algılayanlar aynı zamanda devinimin içinde olanlardır. Bunun aksine, seks âlemleri çerçevesinin dışında cinsel uyarı genellikle nesne olarak ayırt edilebilen dış bir ögenin dürtüsüyle ortaya çıkar. Hayvanlar âleminde dişinin kokusu çoğu kez erkeği uyaran ögedir. Kuşların ötüşleri ya da cakalı yürüyüşleri ise dişiye, erkeğin cinsel uyarıya ulaştığını ve birleşmeye hazır olduğunu gösteren iletişim biçimleridir. Koku alma, duyma, görme ve hatta tat alma duyguları alışılagelmiş işlevlerinin dışında farklı nesnel işaretler alırlar. Bu işaretler yaklaşmakta olan cinsel çalkantının habercileridir. İnsanlar âleminde ise bu işaretler yoğun erotik değerler içerirler. Çıplak ve güzel bir kadın

bazen erotizmin *imgesi* olabilir. Arzu nesnesi erotizmden farklıdır, bütünüyle erotizmi kapsamaz ama erotizmin yolu ondan geçer.

Hayvanlar âleminden başlayarak uyarıcı işaretler bireyler arasındaki farkların daha doğru bir biçime algılanmasını sağlarlar. İnsanlığın kapsamında ise, seks âlemlerinin ötesinde, bu farklılığı açıkça göz önüne sererler, ancak her insan yeteneğine, görünümüne, zenginliğine, zekâsına göre farklı olduğundan, işaretler bu eşitsizliğin daha da yoğun bir biçimde duyulmasını sağlayan unsurlardır. İşaretlerin gelişmesinin sonucu olarak, bireysel varlığın ve bütün sınırların aşılmasını ve hatta yok edilmesini odaklayan ve kaynaşma demek olan erotizm, bütün bunlara rağmen yalnızca bir nesne ile ifade edilebilmektedir. Bu bir çelişkidir: bütün nesnelerin sınırlarını yadsınması demek olan şeyin kendisi de aslında bir nesnedir, *erotik bir nesne!*

Arzunun ayrıcalıklı nesneleri: kadınlar

İlkesel anlamda bir kadın nasıl bir erkek için arzu nesnesi olabiliyorsa bir erkek de bir kadın için arzu nesnesi olabilir. Bununla birlikte cinsel kurgunun devinimi, çoğu kez, bir erkeğin bir kadın arayışıyla başlar. Erkekler arayış önceliğini aldıkları için kadınlar erkeklerin arzularını uyarmak gücünü ellerinde bulundururlar. Kadınların erkeklerden daha güzel ve hatta daha çekici olduklarını ileri sürmek pek doğru olmayacaktır. Ancak edilgen tutumları içinde arzu uyandırarak erkekleri peşleri sıra sürükleyip birleşmeye ulaşmayı denerler. Erkeklerden daha çekici değillerdir ancak kendilerini arzulatırlar.

Kendilerini bir eşyaymışçasına erkeklerin saldırgan arzularına sunarlar. Kuşkusuz her kadın fiilen bir fahişe değildir ancak fahişelik kadınların davranışlarının sonucudur. Çekiciliği oranında kadın, erkeğin arzusunun odak noktasıdır. Bir bakirelik saplantısıyla kendisini erkeklerden tümüyle uzak tuttuğu durumlar dışında, ilkesel yaklaşımda asıl soru, kendini hangi koşullarda ve hangi ücret karşılığında vereceği sorusudur. Ve koşullar tümüyle sağlandığında, her zaman kendini bir eşya gibi verecektir. Açık söylemek gerekirse fahişelik, uygulamaya yalnızca parasal bir nitelik eklemektedir. Görünümüne gösterdiği titizlik ile giyimiyle etkisini arttırdığı güzelliğine yönelik endişesi ile kadın kendisini zaten sürekli olarak erkeklerin ilgisine sunulan bir eşya olarak algılamaktadır. Aynı şekilde soyunduğu takdirde de erkeğin değerlendirmesine kişisel olarak sunduğu farklı bir arzu nesnesi, arzu eşyası olmaktadır.

Olağan hallerin karşıtı olarak çıplaklık hiç kuşkusuz bir yadsıma anlamı taşımaktadır. Çıplak kadın bu haliyle habercisi olduğu ve erotizmin de hedefi olan kaynaşmaya en yakın haldedir. Ancak çıplaklığının sunduğu nesne, nesnelliğinin yadsıması olmasına karşın hâlâ bir nesnedir. Bireysel gururunun bir an sonra erotik çırpınışların farklılığı silen girdabı içinde eriyip gideceğinin habercisi olsa bile bu çıplaklık, belirli ve sınırlı bir bireyin çıplaklığıdır. Her şeyden önce bu çıplaklık olası güzelliği ve kişisel çekiciliği ortaya çıkarır. Tek kelimeyle bu çıplaklıkta nesnel farklılık yani *eşyanın* diğer nesnelerle oranla değeri gözler önüne serilmektedir.

Dinsel fahişelik

Erkek, peşinden koştuğu ve kendisine sunulan nesneyi çoğu kez elinden kaçırır. Ama bu herhangi bir öneri yapılmamış olması demek değil, yalnızca gerekli ve aranan koşulların yerine getirilmemiş olması demektir. Hatta bu koşullar yerine getirilmiş bile olsalar bir ilk ***kaçış***, yani önerinin görünürde yadsınması, nesnenin değerinin altını çizen bir unsurdur. Kaçışın kusurlu yönü, çoğu kez ona bağlı olan çekingenliktir. Arzu nesnesi kaçmayıp da, görünümü ya da ifadesi ile erkeğe kendini gösterirse, erkeğin arayışını ve daha da kötüsü tercihini etkileyemeyecek ve beklentisini yanıtlayamayacaktır. Kendini sunmak kadının temel davranışıdır ancak ilk davranıştan sonra, teklifin yalancıktan yadsınması gerekir. Fahişelik, teklifin yadsınmasının uygulanmadığı kesin bir sunma olgusudur. Nesnenin erotik değerini ortaya koyan tutum yalnızca fahişelikte olanaklı kılınmıştır. Bu tutum ilkesel olarak teklifin yadsınması demek olan ve oyunun ikinci perdesi olan kaçış taktiğinin karşıtıdır. Ancak ustalık, fahişeliğin erotik tutumunu kullanıp ardından kaçmak ya da kaçar gibi yapmak ve böylece arzuyu alabildiğince kamçılamaktadır. Şu açıktır ki fahişelik oyunun dışında değildir. Kadının davranışları birbirinin karşıtı olan tepkilerden oluşmuştur. Bazen fahişece bir tutum ardından kaçışı hazırlar bazen de tam tersi olur. Gel gör ki, oyunun sınırı sefaletle belirlenir ve sefaletin korkulan koşullarının kaçışı engellediği ölçüde fahişelik bir yaradır.

Açıkça söylemek gerekirse, bazı kadınlar kaçmazlar: çekinmeden kendilerini sunup, eksiklikleri halinde erkeğin beklentilerine yanıt veremeyecekleri hediyeleri kabul ederler ve hatta

isterler. Fahişelik her şeyden önce kendini kabul ettirmektir. Bazı kadınlar evlendiklerinde *eşyalaşırlar*, ev işlerinin ve özellikle çiftçiliğin esiri olurlardı. Fahişelik onları tekrar erkek arzusunun nesneleri haline getirirdi: bu kadınlar fahişelikleri sırasında, sevişme anındaki şehvet çırpınmalarında devamlılıktan başka hiçbir şeyin önemli olmadığını ve her şeyin yitip gideceğini kanıtlayan nesnelerdi. Daha sonra ve çağdaş fahişelikte çıkar anlayışının önem kazanması, olayın bu yönünü gölgeledi. Ancak önceleri fahişelere para ya da değerli eşyalar verildiğinde bu *bağış* niteliğindeydi: fahişe bu bağışları kendini daha da arzulatacak bir görünüme ulaşmak amacıyla ve şatafatlı giysiler için harcardı. Böylece zengin erkekleri kendisine çeken gücünü daha da artırıyordu. Bu bağış alışverişinin kuralında ticari bir amaç yoktu. Kadınların evlilik dışında verebileceği şey üretime yönelik bir kullanıma olanak sağlayamazdı. Aynı şey, bağışlar için de geçerlidir. Bu bağışlar kadınların, erotizmin lüks yaşamına kabul edilmelerini ve tanınmalarını sağlıyordu. Bu tür alışveriş ticari bir düzenliliğe değil, ölçüsüzlüğe ve aşırılığa ulaştırıyordu. Arzuyu uyandırma isteği çok yakıcıydı: zenginlikleri sonuna kadar yakabilirdi; arzusunu uyandırdığı kişinin yaşamını bile sonuna kadar yakabilirdi.

Göründüğü kadarıyla fahişelik önceleri evliliği tamamlayan bir şekil içindeydi. Evlilikteki ihlal bir geçiş süreci oluşturduğundan kadını örgütlü yaşamın düzeni içine sokarak karıkoca arasındaki iş bölümünü olanaklı kılıyordu. Bu nitelikteki bir ihlal, erotik yaşamı yüceltemezdi. Yasal cinsel ilişkiler süregidiyordu ancak bu ilişkileri başlatan ihlal duygusu, ilk ilişkiden sonra önemini yitirmişti. Fahişelikte ise, ihlal fahişeyi neredeyse yücel-

terek onun kabul edilmesini sağlıyordu. Cinsel devinimin kutsal ve yasaklanan yönü, fahişenin varlığında tümüyle ve kalıcı bir biçimde ortaya çıkıyordu: fahişenin yaşamı tümüyle yasağın ihlaline adanmıştı! Bu gönül eğilimini tanımlayan olgu ve sözcükleri bulmamız ve arkaik kutsal fahişelik kurumunu bu çehresi ile algılamamız gerekir. Her ne olursa olsun, Hıristiyanlıktan önceki -ya da Hıristiyanlığın dışındaki- âlemlerde, din, fahişeliği mahkûm etmediği gibi, aksine, tüm diğer ihlal biçimlerine uyguladığı yöntemi uygulayarak, onun kurallarını belirleyip, örgütlüyordu. Kutsal yerlerde kutsal ile temas içinde olan fahişeler de nerdeyse rahiplerinkine yakın kutsal bir nitelik kazanmışlardı.

Modern fahişeliğe oranla, dinsel fahişelik utanç duygusuna yabancı gibi görünebilir. Ancak aradaki fark o denli belirgin değildir. Bir tapınağın fahişesi utancı, belki duygusal olarak değil ama davranış olarak benimsediği ölçüde kendini bugünün sokak fahişelerinin düşkünlüğünden koruyabilmiş değil midir? Günümüz fahişesi içine battığı utançla övünür ve bu niteliğine hayâsızca sarılır. Tapınak fahişesinde bir çekingenlik vardı ve zaten pek de farklı olmadığı diğer kadınların nefretini uyandırmıyordu. Kuşkusuz içindeki utanç duygusu giderek köreliyordu ama ilişkinin başlangıç ilkesini, yani bir kadının kendini vermekten korktuğunu hissettirdiği ve erkeğin de beklediği kaçış taktiğini uygulamayı sürdürüyordu.

Seks şenliklerinde kaynaşma ve kaynaşmanın çılgın fırtınası utanç duygusunu unuttururdu. Utanç, evlilik kurumunda görülür ama o da zaman içinde alışkanlığın da etkisiyle yitip gi-

derdi. Oysa kutsal fahişelikte bu duygu törensel bir niteliğe bürünüp, ihlali imgeleme görevini yüklendi. Genellikle erkek yasağın kendi üzerinde ihlal edildiği duygusunu taşımamaktadır. Bu nedenle kadının, sahte bile olsa, utangaç davranmasını bekler; ancak bu utangaçlık oyunu sayesinde erkek yasağın ihlal edildiğinin bilincine varır. Kadın, sahte ya da gerçek, utangaç davranarak, varlığında insanlığın temelini oluşturan yasak ile uyum sağlar. Yasağa boş vermek zamanı geldiğinde, utangaç davranarak yasağın unutulmadığını ve ihlalin yasağa rağmen ve yasak bilinciyle yapıldığını göstermek gerektir. Utanç yalnızca adi fahişelikte tümüyle yok olmuştur.

Bununla birlikte asla unutulmaması gereken şey, erotizmin kutsal ve dinsel niteliğinin ancak Hıristiyanlığın sınırları dışında ve kutsalın utanca hükmettiği durumlarda açıkça ortaya çıkmış olduğudur. Hindistan'daki tapınaklar bugün bile, erotizmi temel şekliyle yani kutsal çehresiyle temsil eden ve taşa işlenmiş erotik figürlerle doludur. Hint tapınakları yüreğimizin derinliklerine sakladığımız müstehcenliği görkemli bir biçimde bize hatırlatmaktadırlar.[1]

Adi fahişelik (orospuluk)

Aslında fahişenin değersizliğini belirleyen öge ücretli oluşu değildir. Unutulmamalı ki, törensel alışverişlerde kullanılan ücret, ticarete özgü alçaltıcı bir nitelik içermiyordu. Arkaik toplumlar-

[1] MAX-POL FOUCHET, "*L'Art amoureux des İndes*", Lausanne, La Guilde du Livre, 1957

da, evli kadının kocasına bedenini sunuşu da (cinsel hizmet yükümlülüğü) bir karşılık gerektirebilirdi. O halde ücret, belirleyici değildir. Ama, orospuluk, insanlığımızı belirleyen yasakların tümüyle dışında olduğu için hayvanlık seviyesinde görülmektedir: genel olarak birçok toplumda, orospulara dişi domuzların uyandırdığı tiksintiye yakın bir duyguyla yaklaşılır.

Orospuluğun doğuşu, görülebildiği kadarıyla, sefil yaşam koşulları içinde yasaklara boyun eğmeye boş veren fakir sosyal tabakanın doğuşuyla ilişkilidir. Bu fakir sosyal sınıf, bugünkü proleter işçi sınıfı değil, Marx'ın tanımladığı lümpen proletarya sınıfıdır. En uç sefalet içinde bulunan insanlar, insanlıklarını belirleyen yasakları hiçe sayarlar: ama bu hiçe sayma, ihlaldeki gibi değildir: bir tür çöküş, hayvansal dürtüleri özgür bırakır. Ancak bu çöküşte hayvansallığa dönüş aramak yanlış olur. Bütün insanlığı kapsayan ihlal kurgusu hayvansallıktan temel anlamda farklıdır: aynı şey çöküşün kısıtlı dünyası için de geçerlidir. Batağına saplanıp kaldıkları dindışı dünyada bile dışlamadıkları yasaklarla (kutsallıkla) birlikte yaşayanların hayvanlıkla hiçbir ilgisi yoktur ama çoğunlukla diğer insanlar tarafından insanlıkları yadsınır ve hatta hayvanlardan bile daha aşağı görülürler. Yasakların değişik yönleri onlara ne dehşet, ne de tiksinti verir ya da verse bile bu yok denecek kadar azdır. Ancak yoğun bir biçimde hissetmeseler bile diğerlerinin tepkilerini tanımaktadırlar. Ölmekte olan biri için "geberecek" diyebilen anlayış, insanın ölümünü, bir köpeğin ölümü gibi algılamakta ama kullandığı terbiyesiz deyimin içerdiği düşkünlüğü ve çöküşü de ölçebilmektedir. Cinsel organları, madde ve devinimleri belirleyen kaba sözcükler de aynı çöküşü duyururlar. Bu sözcükler ya-

sak sözcüklerdir, bu organlardan söz etmek yasaktır. Onlardan fütursuzca söz etmek ihlalden duyarsızlığa geçişi simgeleyip, mundar ile kutsalı aynı kaba koymak demek olur.

Orospu, çöküşün en üst katında yer alır. Yasaklara hayvanlar kadar duyarsız kalabilir ancak tümüyle ilgisiz kalamadığı için de etrafındakilerin uyduğu yasakların bilincindedir: ve yalnız düşmüş olmakla kalmaz aynı zamanda bu düşüklüğünü tanımak zorundadır. İnsanı olduğunun bilincindedir. Dolayısıyla bundan utanmasa bile pislik içinde yaşadığının farkındadır.

Diğer taraftan, orospuluğu tanımlayan durum Hıristiyanlığın yarattığı durumun tamamlayıcısıdır.

Hıristiyanlık, içinden dehşet verici ve mundar ögeleri attığı temiz ve kutsal bir âlem yaratmıştır. Buna karşılık orospuluk da, kendi sahasında mundar bir âlem yaratmış ve bu âlemdeki düşüklük içinde ahlaksızlık duyarsızlığa, iş dünyasının net ve temiz düzeni de dışlanmaya mahkûm edilmişlerdir.

Hıristiyanlığın etkisi, neden olduğu ve tutarlı bir şeklini oluşturduğu daha yaygın bir akımdan belirgin bir biçimde ayırt edilemez.

İhlalden söz ederken en göze çarpan yönlerinden birinin hayvanlar ile arasındaki bağlaşma (ittifak) olduğunu söylemiştim. Hayvanla insanın, hayvanla kutsalın birbirleriyle karıştırılması, çok eski çağ insanlarında rastlanılan bir alışkanlıktır (bugün, en azından avcı toplumlarda bu, hâlâ süregider), ama hayvan putların yerlerini insan tanrılara bırakması Hıristiyanlıktan hemen önceki devirlere rastlar ve bir devrimden çok, yavaş bir gelişim süreciyle Hıristiyanlığı hazırlar. Bütünüyle ele aldığımızda, -ihlal ilkesine bağladığım- salt dinsel bir halden, ahlak kaygısının

derece derece ilerleyerek yerleştiği ve ardından kendini kabul ettirdiği hale geçiş süreci oldukça büyük güçlükler içerir. Bu süreç uygarlaşmış dünyanın tüm bölgelerinde aynı nitelikte yürümemiş ve zaten bu bölgelerde de yasakların egemenliği yalnızca Hıristiyanlığın sınırları içinde kendini kabul ettirmiştir. Ama benim gördüğüm kadarıyla ahlaka verilen önem ile hayvanlara yöneltilen hor görme arasında hissedilebilir bir ilişki vardır: bu hor görüş, insanın kendisine ahlak dünyasında hayvanlardan daha çok değer biçtiği ve kendisini hayvanların çok daha üstünde gördüğü anlamına gelir. Değerin en üst derecesi, "Tanrı, insanı kendi suretine bakarak yarattı" inancının betimlediği doğrultuda, tanrısallığın tüm ve kesin olarak hayvanlardan koparıldığı anlayışla aşağılanan varlıklara misilleme yapılarak, insana layık görülmüştür. Yalnızca, ilk önceleri ihlal, daha sonra da özellikle paryalık ve gözden düşme demek olan Şeytan, kuyruğunun da simgeleştirdiği gibi hayvansal bir nitellikle tanımlanır olmuştur. Paryalık ve ahlaki çöküş, özel bir biçimde, İyi'nin hükümranlığına ve İyilik yapmanın gerekliliğine kanıt oluşturmaktadır. Kuşkusuz paryalık, ahlaksal tepkileri daha kolay ve daha sert bir şekilde kışkırtabilme niteliğine sahiptir. Ahlaksal çöküşün savunulacak bir yönü yoktur; buna karşılık ihlal bu denli savunusuz değildir. Her ne olursa olsun, Hıristiyanlık öncelikli olarak ahlak çöküntüsüne karşı çıktığı ölçüde, erotizmi bütünüyle Günah'ın kollarına atmıştır. Önceleri isyanın ve başkaldırının meleği olan Şeytan, yavaş yavaş bu göz alıcı niteliğinden koparılmış ve bu isyanının karşılığında paryalık ve gözden düşmeyle cezalandırılmıştır; bu, her şeyden önce ihlal kavramının önemini yitirdiğini ve ahlaksal çöküşün onun yerini aldığını gösterir.

İhlal, uyandırdığı kaygı kapsamında, bu kaygının aşılacağının ve neşeye ulaşılacağının habercisi iken, ahlaksal çöküş yalnızca çok daha derin bir düşkünlükten başka çıkış yolu göstermemektedir. Gözden düşen varlıklar başka ne bekleyebilirler? Domuzların pisliklerin içine yayılmaları gibi, onlar da çöküşün ve ahlaksızlığın batağına gittikçe daha çok saplanacaklardır.

"Domuzlar gibi" diyorum: hayvanlar, ahlakın ve çöküntünün birbirleriyle birlikte anıldığı bu Hıristiyan âleminde artık yalnızca birer iğrençlik simgesidirler. "Bu Hıristiyan âlemi" diyorum: gerçekten de Hıristiyan âlemi, ahlakın tamamlanmış şekline ulaşan ve insanlığın önündeki seçeneklerin dengesini düzenleyen tek âlemdir.

Erotizm, Günah ve sosyal çöküntü

Orospuluk, ahlak ve Hıristiyanlıkla aynı temele dayanır. Göründüğü kadarıyla eski Mısır'da bir ilk ayaklanmaya neden olan sınıflar arasındaki eşitsizlik ve sefalet, Milat'tan evvel 6. asır dolaylarında, uygarlaşmış bölgelerde hatırı sayılır bir çalkantıya yol açmış ve bu çalkantının kıvılcım verdiği akımlar arasında Yahudi toplumlarında görülen peygamber arayışı da ortaya çıkmıştır. Yunan-Roma uygarlıklarındaki fahişelik kavramının da kutsallığını hemen hemen aynı çağlarda yitirdiğini düşünürsek, bu rastlantı çok çelişkilidir. Gözden düşen sınıf, sade insanların yüceltilmesini ve güçlülerin aşağılanmasını amaçlayan bir eğilimi paylaşmamıştır: sosyal yelpazenin en altında yer alan bu sınıfın hiçbir amacı yoktur. Ve hatta Ahlak da sade insanları yüceltirken, gözden düşen sınıfı daha da aşağılara it-

miştir. Kilise'nin laneti, insanlığın paryalarının üzerine bütün ağırlığıyla çökmüştür.

Erotizmin kutsal yönü Kilise için daha önemli hale gelmiş ve Kilise bu yönü unutturmak adına, tutumunu sertleştirmiştir. Büyücüleri yakmış ama orospulara dokunmamıştır. Ama günahı daha da iyi tanımlamak için orospuluğun düşkünlüğünü, kullanmıştır.

Bugün varılan nokta Kilise'nin çifte standart tutumunun sonucudur kafalardaki davranış biçimi de bu tutumun doğal uzantısıdır. İyi'nin ve Kutsal'ın tanımlanıp belirlenmesi, beraberinde Kötü'nün de akılcı bir yaklaşımla yadsınmasını getirmiştir. Bunun sonucu olarak da mahkûm edilen ihlalin artık hiçbir anlamı olmadığı ve kutsal başkaldırının bütün etkisini yitirdiği bir dünya yaratılmıştır. Geriye ahlaksal çöküşün kılıfına uydurulması kalmıştır. Onu yaşayanlar için düşkünlük çıkmaz sokaktır ama erotizmin *düşkünlüğü* gösteren yüzü, şeytansı yüzünün yitirdiği teşvik edici özelliği kazanmıştır. Artık hiç kimse Şeytan'a inanmamaktadır hatta erotizmin sırf erotizm olarak yadsınması bile etkinliğini yitirmiştir. Ama en azından düşkünlük Kötü'nün anlamdaşı olmayı sürdürmektedir. Bu Kötü, artık, başkalarınca kınanan ve suçlanması kuşkulu olan "Kötü" değildir. Orospuların düşkünlüğünün temelinde, kendi sefil yaşam koşullarıyla uyum halinde olmaları vardır. Bu uyum belki de istenç dışı bir uyumdur ancak, orospuların ahlaksız lisanlarında gönüllü bir yadsıma eğilimi vardır: bu ahlaksız lisan, insanlık onurunun yadsınması demektir. İnsan yaşamının İyi'yi simgelediğini varsayarsak, istençsizce olsa da kabul edilen düşkünlükte, İyi'nin hor görülmesi ve insan yaşamının aşağılanması vardır.

Özellikle cinsel organ ve davranışlar ahlaksal çöküntü içindeki âlemin özel lisanından türetilen ve düşkünlük içeren sözcüklerle anılırlar. Bu organ ve davranışların başka isimleri de vardır ama bir kısmı bilimseldir, bir başka kısmı ise seyrek kullanılan ve uzun ömürlü olmayan çocuksu sözcüklerden ve sevgililerin utangaç dünyasının deyimlerinden oluşur. Aşkı tanımlayan açık saçık deyimler, bizim yüce ve temiz duygularla birlikte iç içe sürdürdüğümüz bu gizemli yaşamla da sıkı sıkıya ve onulmaz bir şekilde ilişkilidirler. Son tahlilde, genel dehşet, bu ağza alınamayacak sözcüklerle, düşkün âleme ait olmayan bizlerin içimizde yankı bulmaktadır. Bu sözcükler dehşeti tüm çarpıcılığıyla tanımlamaktadır. Namuslu ve ahlaklı âlemden dışlanmışlardır. Bu iki ayrı âlem arasında bir söyleşme olabileceği düşünülemez.

Düşkün âlem, kullandığı lisanın bizde yarattığı etkiden faydalanamaz. Bu lisan nefreti dile getirmektedir. Ama namuslu âlemin sevgililerinde, eskiden ihlalin daha sonra da profanasyonun uyandırdığı duyguya yakın bir duygu uyandırır. Namuslu kadın sevgilisine ".....ine bayılıyorum" dediğinde, Baudelaire'i alıntılayarak: "Aşktaki en uç ve gerçek haz, kötülük yapabilmektedir" diyebilir. Ancak erotizmin özünde Kötü'lük olmadığını bilmektedir. Kötü, haydutluğun ve orospuluğun alçaklığına bulaştırdığı ölçüde Kötü'dür. Namuslu kadın bu âleme tümüyle yabancıdır ve onun ahlaksal iğrençliğinden nefret etmektedir. Sözünü ettiği organın özünde iğrenç olmadığını da kabul etmektedir. Ama, utanmadan Kötü'nün yandaşı olanların, şu gerçeği en nihayet gözler önüne seren lisanını ödünç olarak almıştır: sevdiği organ lanetlidir ve bu organı, esinlendirdiği dehşetin ken-

disince duyarlı olduğu oranda ve bu duyarlılığına rağmen kendisini aştığı anda tanımaktadır. Kendini güçlülerin yanında görmek istemektedir ama yokluğunda erotizmin de olmayacağı ilk yasağın ruhunu yitirmektense, tüm yasakları ve tüm utancı yadsıyanların ve bu yadsımalarını yalnızca dehşet içinde ayakta tutabilenlerin şiddetine sığınmaktadır.

BÖLÜM ON ÜÇ

GÜZELLİK

İnsanlığın temel çelişkisi

Parçalanan ve devamlılık içinde yitip giden varlık bolluğu ile, yalnız bireyin süregitme isteğinin karşıtlıkları değişim süreçleri içinde tekrar buluşmaktadır. İhlal olasılıkları ortadan kalktığında profanasyon[1] seçeneği ortaya çıkmaktadır. Sokağa atılan erotizmi simgeleyen düşkünlük, akıllı uslu ve hiçbir şeyi yıkıp dökmeyen kişiliksiz cinsel faaliyete tercih edilmektedir. Yasak etkisini yitirdiğinde ve yasağa olan saygımızı bir kenara bıraktığımızda, ihlal de olanak dışıdır ancak derinden derine bir ihlal

[1] Profanasyon: kutsal simgelere ve dine karşı yapılan saldırı, aşağılama, küfür ve hakaretler (Çev. hatırlatması).

duygusu, gerekirse abartı içinde, varoluşunu sürdürür. Bu duygu elle tutulur bir gerçeğe dayanmamaktadır. Kopukluğun ölüme mahkûm ettiği varlığın kaçınılmaz parçalanmasını göz önünde tutmazsak şu gerçeği kavramamız mümkün değildir: bizi devamlılığa ulaştıracak yol, yalnızca şiddetten, sağduyulu bir dünyanın sınırlarını parçalayan akıl almaz bir şiddetten geçer!

Bu sınırları zaten biz kendimiz belirlemekteyiz, yasakları koyan biziz, Tanrı'yı tanıyan biziz ve hatta düşkünlüğü yaratan biziz. Ve bu sınırları belirledikten sonra, her zaman onları aşmaya çalışmaktayız. Kaçınılmaz olan iki gerçek vardır: ölümden kaçamayız ve belirlediğimiz "sınırların dışına çıkmaktan" kendimizi alıkoyamayız. Zaten ölüm ve sınırların aşılması aynı şey değil mi?

Gel gör ki, sınırların dışına çıkarken ya da ölürken, ölümün verdiği dehşetten ve sınırların ötesindeki devamlılığın ürkütücü görünümünden de kurtulmaya çalışırız.[1]

Sınırların kırılmasını, gerekirse bir nesne olarak görmek isteriz, bu kırılmayı bir eşyaymışçasına algılamak arzusunda oluruz. Kendi varlığımızın tüm gücünü, yalnızca zorunlu kılındığımız

[1] İnsanoğlu, ölümün yani devamlılığın yolunda ilerlerken nasıl olup da bireysel ölümsüzlük için ve hatta insanoğlunun saçının bir tek teli için kaygılanan Tanrı kavramını tasarlayabildi? Tanrı sevgisinin bazen olayın bu yönünü unutturduğunu, tasarlanabilirin hatta tasarlanmış olanın çok daha ötesinde şiddetin ortaya çıktığını biliyorum. Şiddetin ve bilinmeyenin hiçbir zaman bilgiyi ve sağduyuyu engelleyemediğini de biliyorum. Ama bilinmeyen, bilgi demek değil, şiddet sağduyu değil, kopukluluk, kendisini kıran, öldüren devamlılık değil. Bu kopukluluk dünyası, dehşet içinde tasarlamak için -mademki kopukluluktan yola çıkarak bilgiye erişmek mümkün-, bilginin ve anlaşılabilirin öteki dünyası olan ölümü tasarlamak için vardır.

hallerde ve ölümün verdiği tikşinti içinde harcarız. Ve her zaman kendimizi aldatmaya çalışır, kopukluk içindeki yaşamımızın sınırlarının dışına çıkmadan, sınırın aşılması demek olan devamlılığın ufkuna ulaşmaya çalışırız. Bu *dünyaya* uysal ve güvenli bir şekilde sığınıp, sınırları aşmayı göze almadan *öbür dünyaya* ulaşmak isteriz. Yaşamımızın sınırlarının ötesinde hiçbir şeyi düşünemez, hiçbir şeyi tasarlayamayız ve bu sınırların ötesinde her şeyin silinip gittiğini sanırız. Gerçekten de ölümün ötesinde genel olarak karşısına çıkmaya cesaret edemediğimiz akıldışı âlem vardır. Oysa bu akıldışı âlem bizim güçsüzlüğümüzün ifadesidir: biliriz ki ölüm hiçbir şeyi silemez, varlığın bütününü dokunulmamış bir biçimde bırakır ama varlığın devamlılığını kendi ölümümüzden, içimizde ölenden yola çıkarak kavramamız olanaksızdır. İçimizde ölen bu varlığın sınırlarını kabul edemeyiz; bu sınırları her ne pahasına olursa olsun aşmayı arzu ederiz ama aynı zamanda onların yerinde kalmasını da isteriz.

Varlığında şiddeti (devamlılık) ve sağduyuyu (kopukluluk) aynı anda barındıran Tanrı ile bozulmamış varoluşa açılan parçalanmanın ufku (bilgiye açılan bilinmeyenin ufku) arasındaki uzaklık çok azdır. Ama Tanrı'yı, Tanrı sevgisinin çok seyrek ulaşabildiği bu coşkudan kurtulma aracı olarak gören ve Tanrı'da kopuk yaşamın ve sosyal düzenin koruyucusu, Allah Baba'yı bulan anlayış da bugün yaşamakta olduğumuz durumun ifadesidir. Aslında en uç durumda Tanrı sevgisinin ulaştığı nokta Tanrı'nın ölümüdür. Ama bu yöndeki araştırmalarımız yalnızca bilgimizin sınırlılığını ortaya çıkarır. Ancak, bu demek değildir ki, Tanrı sevgisi deneyimi bize en doğru ipuçlarını vermemiş olsun. Kuramsal verilerin, yapılabilecek deneyimi bozmayacaklarını görmek bizi şaşırtmamalı. Arayışında olduğumuz şey her zaman devamlılıktır ve bu devamlılığa yalnızca "teopatik bir ululuk" ile erişilinebilir.* Bu arayışın yolları hiçbir zaman dikensiz ve düz değildir.

* teopatik: Ruh ile Tanrı'nın birleştiği en yüksek mertebeyi simgeleyen mistik kavram. Buna örnek olarak Hallac-ı Mansur'un "Enel Hak" (ben hakikatim - Tanrı'yım) deyişini gösterebiliriz (çev. notu)

Tam adım atacakken, sınırları aşma arzusu, varlığımızı denetimimizden çıkarır, dayanacak gücümüz kalmamıştır, kapıldığımız akım bizi, kendi kendimizi kırmaya zorlar. Ama arzumuzun önümüzdeki nesnesi o kadar ulaşılmazdır ki, içimizdeki arzuyu da aşarak yaşama bağlar. En sonuna kadar gitmeden, son adımı atmadan sınırları aşma arzusuyla kavrulmak o kadar hoştur ki! Sonuna kadar gidip ölmektense ve arzunun aşırı şiddetine kendimizi bırakmaktansa arzumuzun bu nesnesi (*sınırların aşılması*) önünde zamanı unutmak ve arzu içinde yaşamı sürdürmek ne denli keyiflidir. İçimizi kavuran bu nesneye hükmetmenin olanaksızlığını biliriz. Bu durumda iki olasılık vardır: ya bu nesne bizi kavurup bitirecektir ya da yaktığı yangın kendi kendine sönecektir. Nesneye yalnızca bizde uyandırdığı arzunun yavaş yavaş sakinleşmesi halinde hükmedebiliriz. Ama bu arzunun sönmesindense ölümü tercih ederiz! Yalancı bir umutla kendimizi avuturuz: nesneye hükmettiğimizde, ölmemize gerek kalmadan bize arzumuzu sonuna kadar yaşama olanağı verecektir! Böyle olunca da ölümden vazgeçtiğimiz yetmiyormuş gibi nesneyi arzuyla (ki aslında ölmek arzusuydu bu arzu) birleştirip sürüp gidecek olan yaşamımıza katarız. Ve yaşamımızı yitirmek değil, aksine zenginleştiririz.

Nesneye hükmedişte bizi sınırlarımızı aşmaya zorlayan unsurun nesnel görünümü vardır.[1] Fahişeliğin arzuya sunduğu (fahişelik özünde arzuya karşı bir sunumdur) ama düşkünlük halinde bizden uzaklaşan (orospuluğun sunduğu nesneye iğrençlik kattığı hallerde) nesne sahip olunacak güzel bir eşya gibidir. Anlamında güzellik vardır ve güzellik onun değerini

[1] Nesne olarak bizim kendimizi yadsımamıza zorlayan

oluşturur. Gerçekten de, güzellik nesnenin arzulanmasına yol açan niteliktir. Bu, özellikle, arzu nesneye anlık bir tatmin (sınırlarımızı aşmak olanağı) için değil de uzun ve kalıcı bir şekilde sahip olmak için yaklaşıyorsa, doğrudur.

Güzellikte saflığın ve kirliliğin karşıtlığı

Kadının güzelliğinden söz ederken, genel anlamda güzelliği konu etmekten kaçınacağım.[1] Yalnızca güzelliğin erotizmdeki etkisini kavramaya ve belirlemeye çalışacağım. Temel bir yaklaşımda, kuşların cinsel yaşamlarında, çok renkli tüylerinin ve ötüşlerinin etkin bir işlevi olduğunu kabul etmek yanlış olmaz.

Tüylerin ve ötüşlerin ne anlamlara geldiklerinden söz etmek istemiyorum. Bu hayvanların güzelliklerinin, cinslerinin gerektirdiği en ideal estetik arayışına, şu veya bu şekilde en iyi yanıtı verdiklerini yadsımıyor, hatta kabul ediyorum. Ancak buna rağmen güzellik öznel bir niteliktir ve herkesin kendi değer yargılarına göre değişir. Bazı hallerde hayvanların da güzelliği bizim gibi değerlendirip, takdir ettiklerini düşünebiliriz ancak bu düşüncemiz tehlikelidir. İnsan güzelliğinin değerlendirilmesinde türün ideal biçimine en yakın olan yanıt aranmalıdır. Bu ideal değişebilir ama zaten değişime elverişli ve bazen çok da şansız sonuçlar veren bir fizik kalıba bağımlıdır. Kişisel yorum payı çok

[1] Bu yaklaşımımın eksik olduğunun bilincindeyim. Erotizmin tutarlı bir görünümünü verirken, eksiksiz bir tablo çizmeyi düşünmedim. Burada yalnızca kadının güzelliğini ele alıyorum. Bu da kitabımın bir başka eksik yönü.

azdır. Ne olursa olsun, güzellik kavramında, hem insan hem de hayvanların güzelliklerinin değerlendirilmesinde geçerli olabilecek basit bir kıstas bulmaklığım gerekti (genel olarak gençlik bu kıstasın bir parçasıdır).

Şimdi bir başka niteliği ele alacağım. Bu, çok açıklıkla göze batan bir öge değilse de, erkeğin ve kadının güzelliklerinin değerlendirilmesinde etkin olan bir kıstastır. Genel olarak bir erkek ya da bir kadın biçimlerinin hayvansallıktan uzaklaştığı ölçüde güzel olarak algılanırlar.

Zor bir yaklaşım ve hemen her şey işin içine karışıyor. Ayrıntıları incelemeyi bir kenara bırakıyorum ve yalnızca sorunun sorulması gerektiğini kanıtlamakla yetineceğim. İnsan bedeninde hayvansallığı anımsatan biçimlerin iticiliği tartışma götürmez. Özellikle antropoid görünüm çok iğrençtir. Sanıyorum, kadının erotik değeri, organların somut kullanımlarını ve kemikten bir kurgunun gerekliliğini hatırlatan doğal ağırlığın silinmesiyle ilişkilidir: şekiller ne denli gerçek dışı olurlarsa, o denli hayvansal nitelikten ve insan bedeninin fizyolojik gerçeğinden uzaklaşır ve o oranda da kadını arzu unsuru yapan genel imgeye uyum sağlarlar. İnsan türünde özel bir anlamı olan kıl ve tüylerden daha ileride söz edeceğim.

Bütün bu söylediklerim kuşkuya yer bırakmayan bir gerçeği göz önüne sermektedir. Ama yalnızca ikinci planda kalan ters gerçek de en az birinci gerçek kadar doğrudur. Eğer gizemli ve çok yoğun kışkırtıcı bir hayvansallığın aynı anda habercisi olmasa, arzu edilen kadının bıraktığı ilk izlenim arzuyu uyarmayacak bir siliklikte olabilirdi. Kadının güzelliği, edep yerlerinin elçisidir: yani bedeninin hayvansal ve tüylü yerlerinin... Bu yerleri ar-

zulamak, bizim içgüdüsel bir tepkimizdir.

Ancak cinsel içgüdünün çok ötesinde, erotik arzu daha başka bileşenler arar. Hayvansallığın arzuyu uyandıran yadsınmasındaki güzellik, arzunun çılgınlığında bedenin hayvansal yerlerinin coşkunluğuna ulaşır.

Erotizmin en son anlamı: ölüm

Güzelliği arayışımızda, kırılmanın ötesinde devamlılığa erişebilme çabasının yanı sıra bir de bu devamlılıktan kaçabilme çabası vardır.

Bu çaba, hiçbir zaman bu çelişkisinden kurtulamaz.

Ama bu çelişkisinin içinde de erotizmin devinimini özümser.

Çoğalma varlığın yalın halini rahatsız eden ve sınırları altüst ederek herhangi bir şekilde taşkınlığa varan bir devinimdir.

Her zaman varlığın uymak zorunda kaldığı bir sınır vardır. Varlık, bu sınırı kendi nitelikleriyle tanımlar. Bu sınırın yok olabileceği düşüncesi onu dehşete düşürür. Ancak sınırı ve varlığın bu sınırla olan uyumunu ciddiye almakla yanılırız. Sınır yalnızca aşılmak için konulmuştur. Varlığın duyduğu korku (dehşet) gerçeği yansıtmamakta, aksine sınırı aşmaya kışkırtmaktadır.

Bu korkuyu duyuyorsak, biliriz ki, özümüze kazınmış olan sınırı aşma istencine er ya da geç yanıt vereceğizdir. Sınırları aşmayı arzularız ve duyduğumuz korku, ulaşmamız gereken ve bu korkumuz olmadığı takdirde hiçbir şekilde ulaşamayacağımız taşkınlığı hatırlatmaktadır.

Eğer, tamamlanmış haliyle hayvansallığın yadsınması demek

olan güzellik bu denli coşkuyla arzulanıyorsa, bu, özünde sahip olmanın verdiği hayvansal bozukluğun bulunmasındandır. Güzellik kirletilmek için arzulanır. Kendisi için değil ama onu kirletirken duyulacak hazzın dürtüsüyle arzulanır.

Kurban töresi, kurban edilecek varlığın öncelikle, herkesi ölümün vahşetine duyarlı kılacak kadar eşsiz olmasını gerektirirdi. İnsan güzelliği, bedenlerin birleşmesinde insanlığın en temiz haliyle organların hayvansal çirkinliğini karşı karşıya getirmektedir. Erotizm içinde çirkinliğin güzelliğe karşı olması çelişkisi Leonardo da Vinci'nin *Les Carnets* isimli kitabında şu çarpıcı anlatımla aktarılmaktadır:

"Çiftleşme eylemi ve kullandığı organlar o denli çirkindirler ki katılanların süsleri, yüzlerinin güzellikleri ve dizginsiz coşku olmasa insan türünün sonu gelebilir." Leonardo, yüz güzelliğindeki ya da güzel bir giysideki kışkırtıcılığın, aslında bu güzelliklerin giysinin altındaki gizemi hatırlattıkları ölçüde etkili olduğunu görmemiştir. Söz konusu olan, bu yüzü ve güzelliğini kirletmektir: önce kadının gizli yerini açığa çıkararak ardından da oraya erkeklik organını sokarak kirletmektir. Kimse cinsel eylemin çirkinliğini yadsıyamaz. Kurban esnasında ölümün uyandırdığı dehşet ve kaygıyı, çiftleşmenin çirkinliği de uyandırmaktadır. Ancak bu kaygı ne denli büyük olursa -çiftlerin güçleri ölçüsünde- coşkuyu sağlayan sınırların aşılması bilinci de o denli kuvvetli olur. Konumun zevklere ve alışkanlıklara bağlı olarak değişken olması genellikle kadının (insanlığın) güzelliğinin cinsel eylemdeki hayvansallığı daha duyarlı ve hatta sarsıcı kıldığı gerçeğini değiştiremez. Bir erkek için, kendi çirkinliği, organların ya da eylemin çirkinliğini unutturan bir kadın

kadar sinir bozucu bir şey yoktur. Güzellik çok önemlidir çünkü çirkinliğin kirletilmesi, bozulması olanaksızdır ve erotizmin özünde kirletme, iğfal yatar. Yasağın tanımlayıcısı olan insanlık erotizmde ihlal edilmektedir. İhlal edilmekte, saldırıya uğramakta ve sonunda da kirletilmektedir. Güzellik ne denli eşsiz olursa iğfal de o denli derin ve kalıcıdır.

Olasılıklar o denli zengin ve kaypak ki çeşitli görünümleri yansıtan tablo düş kırıklığına uğratıyor. Birinden diğerine, tekrarlar ve çelişkiler kaçınılmaz oluyor. Ama ortaya çıkan temel eğilim hiçbir karanlık nokta bırakmıyor. Söz konusu olan daima, baskıdan patlamaya ulaşan bir karşıtlık. Yöntemler değişebiliyor ama aynı anda dehşeti ve çekiciliği yaratan şiddet aynı şiddet. Düşkünlük içinde olan insanlık hayvanlıkla, profanasyon da ihlal ile aynı anlama geliyor.

Güzellikten söz ederken profanasyonu da konu etmiştim. Ama aynı şekilde ihlali de konu edebilirdim çünkü hayvanlarda yasak diye bir kavram olmadığı gerçeğinden yola çıkarak insanlığa oranla hayvanlığın ihlal anlamına geldiğini söyleyebilirdim. Ancak profanasyon duygusu bizim için daha anlaşılabilir bir duygu.

Erotizmin çeşitli alanlardaki birbirleriyle çok yakın benzerlikler gösteren konumunu anlatmaya çalışırken söylediklerimle çelişkiye düştüğüm ve bazen de tekrarlara saptığım oldu. Daha duyarlı ve anlaşılabilir kılmak amacıyla bu çeşitli konumları değişkenliklerinin ışığında kuşkusuz birbirlerinden ayrı incelemem daha doğru olabilirdi; ancak birinde rastladığım bir nitelik diğerinde de ortaya çıkıyordu! Örneğin evlilik erotizmin bütün şekil-

lerine açık bir kurum, hayvansallık ise düşkünlüğe karışmakta ve arzu nesnesi, seks âlemlerindeki kalabalık bütünün ortasında şaşırtacak bir açıklıkla gözlemlenebiliyor!

Aynı şekilde bir ilk gerçeği duyarlı kılmak gerekliliği, bir başka gerçeği, uzlaşma[1] gerçeğini gözlerden saklamaktadır. Oysa uzlaşma olmadan erotizm de olmaz! İncelememde ilksel devinim içine yapılan sapmayı daha ısrarlı bir biçimde anlatmalıydım. Değişken yapısı içinde erotizm, kendini yitirilmiş devamlılığın arayışına bağlayan özünden görünürde uzaklaşmaktadır. İnsan yaşamı, kendini ölüme kadar götürecek olan devinimi, kaygı duymadan -kendini aldatmadan- takip edemez. Ben de onun, sözünü ettiğim yolları arşınlarken kendini aldatışını -yalpalayışını- anlatmaya çalıştım.

[1] Arzunun ve bireysel aşkın uzlaşması, yaşam süresiyle ölümün çekiciliğinin uzlaşması, aşırı cinsel tutku ile çocuklara gösterilen ihtimamın uzlaşması.